

Lelkipásztor

Evangélikus Lelkeszi Szakfolyóirat



67

1992/9

Vigyázzatok magatokra és az egész nyájra...

„Én pedig azt mondom néktek...” — <i>H. K.</i> . . .	273
Öregedő férfi imája	274
Görög Tibor Imakönyvéről — <i>Bohus Imre</i> . . .	274

Tanuljuk Krisztust!

<i>Dr. Boross Géza ref. teol. professzor:</i> A Katechézis nyelve — Postgraduális szaktanfolyamon elhangzott előadás	275
<i>Ifj. dr. Fabiny Tibor:</i> Mi az olvasó-központú kritika — Új irányzatok a Biblia értelmezésében (IV. rész)	281

Evangélikusok a nagyvilágban

Kiáltó szó a végvárakról — <i>Tóth-Szölös Mihály</i>	285
Az ifjúsági munka szerepe a Lutheránus Világszövetségben — <i>Pángyánszky Ágnes</i> . . .	286
In meoriam: Karl Béla (1926—1991) — <i>Ormos Elek</i>	287

Kitekintés az ökumené világába

Egyházi világhíradó — <i>D. dr. Nagy Gyula</i> . .	288
Ó a mi békeségünk — <i>Labossa Lajos</i>	291

Lelkész-szemmel

Könyvszemle (Tomka Ferenc: Találkozás a kereszténységgel — <i>Gáncs Péter</i>)	292
Úrvacsorai liturgiánk kérdései (Fiatal lelkészek konferenciáján elhangzott előadás) — <i>ifj. Hafenscher Károly</i>	292

Tanít az egyháztörténet

Meyer Henrik (Százötven éve született a magyarországi baptisták első prédikátora) — <i>Szebeni Olivér</i>	295
Új kaput nyitott az Isten — <i>Bolla Árpád</i> . . .	297

A teológia szomszédságában

<i>Thiering Etelka tanárnő:</i> Szünet! Szünet? Szünet... —	298
Miként vigasztalunk mi? — <i>Ribár Jenő</i>	299

Fórum

A Zsinat anyagához	
Időszerű szociáletikai kérdéseink — <i>Dr. Zsigmondy Árpád</i>	302
Részlet Terray László leveléből	303
Csendes válasz egy csendes emigránstól — <i>Reisch György</i>	304
Visszhang egy „csendes” kérésre — <i>Weisz Jenő</i> .	305
„A lélek él, találkozunk!” (?) — <i>id. Magassy Sándor</i>	306
Észrevételek a „Soproni ev. gimnázium — hogyan tovább” című cikkhez — <i>Dr. Vladár Pál</i>	306

Az igehirdető műhelye

Szentháromság ünnepe utáni 14. vasárnap — <i>Dr. Hafenscher Károly</i>	307
Szentháromság ünnepe utáni 15. vasárnap — <i>Koskai Erzsébet</i>	308
Szentháromság ünnepe utáni 16. vasárnap — <i>Zügn Tamás</i>	309
Szentháromság ünnepe utáni 17. vasárnap — <i>Solymár Gábor</i>	309
Szentháromság ünnepe utáni 18. vasárnap — <i>Kiss Miklós</i>	310

Gyülekezeti szolgálat — lelkesi közélet

Gyászmegemlékezés a Menora fényénél — <i>Baloghné, Szemerei Mária</i>	311
Meddő vita — <i>Lukáts Miklós</i>	311
Boldogok az irgalmasok (Információ a FÉBÉ Evangélikus Diakonissza Egyesület múltjáról, jelenéről és terveiről) — <i>Túrmezei Erzsébet</i> — <i>Madocsai Miklós</i>	312
Igehirdetés temetésen — <i>Blázy Árpád</i> . .	Borító III.
Temetési igehirdetés — <i>Bödecs Barnabás</i> .	Borító III.

LELKIPÁSZTOR

Evangélikus Lelkesi Szakfolyóirat

Megjelenik: havonta.

Felelős szerkesztő: Dr. Hafenscher Károly, 1052 Budapest, Deák tér 4.
Tel.: 137-8966.

A szerkesztés munkájában a szerkesztő bizottság vesz részt.

Kiadja: a Magyar Evangélikus Egyház Sajtóosztálya, 1447 Budapest, Pf.: 500.

Felelős kiadó: Tóth-Szöllös Mihály

Készült a TIPICO KFT. Nyomdájában. 211—92.

Előfizetési díj: havi 100 Ft, fél évre: 600 Ft, egy évre: 1100 Ft.

Nyugati terjesztésben: számonként 8 DM.

Vigyázzatok magatokra és az egész nyájra...

„Én pedig azt mondom néktek...”

Ismerős szavak. A Hegyibeszédből valók. Máté evangéliuma 5. fejezetében található törvénymagyarázatokból ismerjük. Az isteni hatalommal (exuzia!) szóló Jézus beszélt szembe hallgatóival, tanítványokkal és sokasággal, korával és a szentnek tartott tradícióval. Aki Jézusra figyelni akar ma is, az jól teszi, ha éppen erre a Jézusra figyel, Őt veszi komolyan, nem várja, hogy Jézus az ő kívánságait teljesítse, akaratát igenelje, büszkeségének hízelegjen. A velünk szembebeszélő Jézus formál igazán. Az én pedig azt mondom néktek szófordulatban minden szó hangsúlyos, sőt meditációs anyaggá válhat az elmélkedni is hajlandó tanítvány szívében, tette lehet a mozdulni kész Jézus-követő életében, reményt keltő lehet a már zsákutcába került embernek, mert valami mást mond, mint amit megszoktunk, mást, mint amit körülöttünk mondanak, mást mint ami tőlünk telik. Úgy kezdődnek ezek a szavak, hogy a múlt, a megszokottra, a természetesre utalnak, s aztán hirtelen 180 fokot fordulnak és az ellenkező irányba mutatnak. Jézus szavai rendszerint szép szavak, jó szavak, igaz szavak, de többek is: MÁS szavak. „Én pedig azt mondom néktek... (egó de legó hüin in — ego autem dico vobis).”

Egyre fontosabbak számomra ezek a szembebeszélő jézusi szavak. Micsoda merészség! Micsoda biztonság! Nem hivatkozik senkire, sem Sammaira, sem Hillélre, sem a többi nagytekintélyű írásmagyarázóra. Szemben az írásokkal, ha kell Mózesrel is (contra Mosem), szemben a tradícióval, a közvéleménnyel és közhangulattal. Szemben áll egyházával is, velünk is, velem is. Éppen ebben érzem, hogy Ő Más, hogy Őhöz kell térnem először, akiben közel jött egy más uralom, királyság, ország, birodalom, s aztán már figyelni tudok Rá, aztán megtapasztalom, hogy éppen az ellenünkre mondott szó segít, ez az a más, ami néha gyógyít, néha megsebez, hogy ezzel operáljon, néha új erőt ad, amikor már végképp elgyengültem. Megértem, hogy az, aki itt szól, az a Testvérem, akiben testet öltött a már Ézsaiás ajkán megszólalt Ige: „Bizony a ti gondolataitok, nem az én gondolataim és a ti utaitok nem az én utaim..., mert amennyivel magasabb az ég a földnél, annyival magasabbak az én utaim a ti utaitoknál és az én gondolataim a ti gondolataitoknál” (Ézs 55,8-9)

Szomjazom én is a szép szóra. Sok a csúnya szó ma. Vágyom hát a szépre. Keveslem, amit tudok íróinktól, költőinktől olvasni, még kevesebb, amit megtanulok, ellesek tőlük. Ma is szívesen izlelgetem a nyelvteremtő zseni Ady igéit, Szabó Dezső utolérhetetlen jelzőit, Kosztolányi lángelméjének képzelet nyújtó képeit, a poeta doctus Babits csiszolt, mértéktartó művelt nyelvét, Tóth Árpád műfordításainak az eredetinek megfelelő, találó kifejezéseit, Áprily Lajos gyökeres szavát, ő nemcsak óvott a zuhatagszájú emberektől, hanem maga is egyre fegyelmesebb és szűkszavúbb lett, irigylem Jókai szókincsét, az öregkorában már távirati stílusban is sokat mondó Illyés Gyulát, a pannon derűt árasztó Keresztury Dezsőt... Szavak, csodálatos szavak..., szomjazom a szép szóra, de mégsem elég már a szép szó. Továbbra is szomjazom...

Szomjazom én is a jó szóra. Sok, nagyon sok a rossz szó, a sértő, bántó, elkészerítő, bemocskoló, becsületbe gázoló, éles vagy szűrő rossz szó. Vágyom a jó szóra, a simogatóra, a vigasztalóra, a mentőre, a védőre, a megelőlegezett bizalmat árasztóra. Szom-

jazom a jó szóra, de mégsem elégít meg a jó szó. Továbbra is szomjazom.

Szomjazom az igaz szóra. Sok a hazug szó. Tengernyi. A csalárd, a kétértelmű, a kétszínű, az ígértető, a kiábrándítóan nagyot mondó, az átlátszóan valótlan. Számok, adatok, arányok mind, mind hiteletüket veszítették. Sok a hízelgő, udvarló, nyilvánvalóan túlzó, nagyító, lakkozó szó. Vágyom az egyszerű, igaz szóra, az egyszerű, tiszta, világos beszédre, az egyértelmű igenre és nemre, a szóra, amely nem nagyít és nem kicsinyít, csak a valót mondja, de azt igen. Szomjazom az igaz szóra, de még ez sem elégít meg. Továbbra is szomjazom... Nekem az a más szó kell, a Jézusé. Tőlem nem telik, másoktól sem, de kaphatom ingyen. Az előbb idézett prófétai fejezet így kezdődik: „Ti szomjazótok mind jöjjetek vízért, még ha nincs is pénzetek! Jöjjetek, vegyetek, egyetek. Jöjjetek vegyetek bort és tejet nem pénzért és nem fizetségért!” Ézs 55,1. Ezt idézi magára vonatkoztatva az ünnepen: „Ha valaki szomjazik, jöjjön hozzám és igyék..., aki hisz bennem, annak bensejéből élő víz folyamai ömlenek.” Jn 7,37.

Ennek a szónak hatalma van, ez formál, mássá tesz. Jézus, aki maga is máshogyan lát — a kegyelem dimenziójában —, máshogyan is láttat. Nemcsak azt nézi, ki van vele szemben, hanem azt is, ki lehet belőle, ha Isten szeretete erőterébe kerül. Ő, aki más-ként tett, mint mások, akiben még ellenségei sem találtak bűnt, mozgósít a jóra. Nem szedi szét a szavakat, mint az Írásokat analizáló írástudók. Nem rágja a régi kifejezéseket, nem magyarázza csupán az ősi szent hagyomány mondatait, szuverén módon kezeli az Írásokat, kezében megnyílnak a régi próféciák, száján megszólal a beszélő Isten. Ő a Christus Dominus Scripturae.

A Hegyibeszéd e szakaszát is érdemes elemezni, Mt 5. fejezetét. Már a makarizmák is, paradox fogalmazású mondataik ezt a Mászt sugallják, de különösen az ötödik parancsolat magyarázata is. Az ószövetségi törvény is tiltotta az emberi élet önhatalmú kioltását, de csak a tettet. Jézus az érzületre és a szavakra kiterjeszti a parancsolat. A hamis esküdzés nem ad hitelt szavainknak — mondja Jézus —, hanem a világos igen és nem. A szemet szemért, fogat fogért ius talionis ősi elve, a rideg megtorlás elve nem segít, csak a békülékenység. Az ellenség gyűlölete ugyan nincs a mózesi törvényben, de a kizárólagos rokon-, barát-, népszeretetet így értették. Még a legkegyesebb kumrániak is imádkoztak minden este az ellenség ellen. Jézus azonban mást tanít, az ellenség szeretetét és az ebben való tökéleteset, magát az Atyát állítja modellnek. Nem feledhetjük, hogy Isten bennünk is nem barátait, de ellenségeit szereti.

Túl a Hegyibeszéd e fejezetén, Jézus mást mondott, máshogyan cselekedett, mint kora kegyesei és pogányai. A rajtakapott bűnös asszonyt meg akarták kövezni az írástudók. Ő pedig azt mondta: „aki nem vétkezett közületek, az vesse rá az első követ.” S az asszonynak: „eredj el és többé ne vétkezzél...” A kollaboráns Zakeust mindenki megvetette, kiközösítették, Jézus lehívta a fáról, betért a vámos otthonába és más emberré tette. A gyűjtő, kapzsi, begyereszedő Zakeusból más ember lett. A parázna Magdolnát megérti s szolgálni engedi. A samáriai falut nem átkozza meg Illés átkával. A kereszten nem ká-

(Folytatás a következő oldalon)

romolja az Atyát és nem átkozza ellenségeit, akik igazán nem is tudták mit cselekszenek. A tagadó Pétert, a szájhős, gyáva apostolt váratlanul rehabilitálja. A kételkedő Tamásnak illusztrálva tanít és szavaival oszlatja hitetlenségét. Csupa, csupa meglepetés. Más, mint amit logikánk, szokásaink, környezetünk diktál.

Jézus erős szavai tetszenek ma nekem legjobban. Ezekben nem ad igazat nekünk, a maga más igazságát hirdeti. Igéje vésőjét engedem faragni életem szikláján.

Munkaév elején figyeljünk Jézusra, a beszélő, velünk gyakran szembebeszélő Urunkra. Az a bölcs, aki erre a szóra épít, s balga az, aki csak hallgatja csodálkozva a más szavakat.

H. K.

Öregedő férfi imája

Uram! — hálát adok Neked, amiért hosszabbra nyújtottad életemet, mint legtöbb kartársamét. Mielőtt becsuknád életem könyvét, engedd meg, hogy előbb még elolvassam mindazt, amit eddig nem olvashattam el, mert nem volt időm...

Uram! — pusztaságnak látom most eddigi életemet, mert nem ismerlek Téged még eléggé. — Add, hogy ez a pusztaság kiszövelljön és kivirágozzék, ha életemre már rá is borult az ősz. Már semmi más nem kérek Tőled, csak azt, hogy kezdedbe ajánlhasam azt a keveset, ami-aki még vagyok. Cselekedj velem tetszésed szerint, mint a szél bánik a füstgomolyaggal...

Uram! — Mit akarsz, hogy cselekedjem? — Hová állítasz? — Szüntelen csak Téged kereslek a sötétben tapogatózva... Ha vakon is, de igyekszem akaratodat, sugallatodat követni. Mutasd a helyes utat! — egyre csak ezt kérem. Mindent megteszek, amiről azt hiszem, akaratod sugallja. Értelmemnek adj továbbra is világosságot, hogy megfelelhessenek Tőled nyert hivatásomnak. Ha fel akarsz még használni — úgy örökké áldalak érte. Ha elutasítasz, úgy azért is áldalak. Legyen meg a Te akaratod!

Uram! — engedd, hogy ne legyen már túlságosan késő ahhoz, hogy még egy új fejezetet fűzzek a műhöz, ami eddigi életem volt.

Uram! — felajánlom Neked mindazt, amim még megmaradt. Imádságként készsággal és szívesen adom áldozatul életemet, csak arra kérek, vezess engem az igaz úton — az egyszerű emberek útján, akik nem tesznek mást, csak dolgoznak, szeretnek és imádkoznak.

Uram! — Bocsásd meg életem minden vétkét. Most már teljesen Rád hagyatkozom — bocsásd meg, hogy eddig vak koldusként kóboroltam az élet útjain.

Uram! — engedd meg, hogy hátralevő napjaimat a Te szolgálatodra szentelhessem és azok javára, kiket szeretek. — Adj ehhez világosságot és erőt!

Alexis Carell
Nobel-díjas orvosbiológus naplójegyzete
Magyarra átdolgozta: Hafenschér Károly

Kedves Barátom! Viszontlátásra ott!

— Görög Tibor Imakönyvéről —

Vékony, nagyjából nyolcvan lapos, kékfedelű könyv fekszik előttem az íróasztalon. Néhány perce fejeztem be harmadszori végigolvasását. Épp oly hatás-

sal volt rám most is, mint legelőször. Megrendített. Pedig első ránézésre nincsen benne semmi rendkívüli. Két részre oszlik, az első felirata: Imádkozunk — gondolkozunk, a másodiké: Hiszünk — gondolkozunk. Tartalma: néhány ismert ének, Reményik Sándor (A szőnyeg visszája), Dsida Jenő (Krisztus) és Tóth Árpád (Isten oltó-kése) egy-egy verse, rövid történetek, elmélkedések, különféle forrásból származó gondolatok. Megtalálható benne a Tízparancsolat és a Miatyánk szövege, majd utolsó lapjain rövid tanítás olvasható Istenről, a Bibliáról, a teremtről, Jézusról, és az örök életről. (E rész utolsó szavait idézem írásom címeként.)

Börtönben lelkipásztori szolgálatot végző testvérünk, d. Görög Tibor állította össze és írta nagyobb részében ezt a könyvet. Nem „íróasztal mellett” készült. Ezen azt értem, hogy elítéltekkel való találkozás döbbenete, egy-egy beszélgetés hangulata, tragédiákkal való szembesülés, megrekedt életeket újraindítani akaró bátorítás érződik a szavak mögött. Ezt a könyvet nem lehet kikapcsolódásként végigolvasni.

Három mozzanat teszi figyelemre méltóvá.

1. *A szerző együtt imádkozik azokkal, akiket meg akar szólítani.* Ez akkor is igaz, ha több részlet egyáltalán nem tűnik imádságnak. Az együttimádkozás indító oka a részvét. „Részvállalás” azoknak életéből, akik kétségkívül bűneik miatt kerültek rács mögé, de nem csupán ők a hibásak. Sorsukért valamennyien felelősek vagyunk. Hiányzott mellőlük az, akire támaszkodhattak volna. Nincs jogunk ítélkezni felettük, de szabad imádkoznunk értük. Így kerülünk mindnyájan Isten színe elé, Aki számontart mindnyájunkat.

2. *Hangja őszinte és alázatos.* Őszinte azoknak a problémáknak, vágyaknak, érzéseknek a feltárásában, amelyek a mi életünkből sem hiányoznak s amelyek akkor lesznek különösen élessé és csaknem megoldhatatlanná, amikor a bűn miatt — emberi törvények szerint — bűnhődni kell. Ilyenkor minden felnagyítódik és rátelepszik az emberre. Kérdések támadnak: van-e Isten? Segít-e? Hogyan? Különösen fontosá lesznek azok is, akikkel kapcsolatba kerül: a bíró, a cellatárs. Kínoznak az emlékek, a szexualitás. Mekkora ajándék: mindezt Isten elé lehet vinni! Alázatossága pedig abban vehető észre, hogy nem hangsúlyozza a földi törvénnyel szembe nem kerülők igazságát. Szavait nem a pozitív „más”-ság tudata kíséri, hanem annak csendes elismerése, hogy a bűntől a kegyelem őrizte meg. Senki sem rendíthetetlen; titok és csoda, ha valaki „áll”: Isten őrző szeretetének titka és csodája.

3. *A könyvből sugárzik a reménység.* Az a reménység, amelynek hátterében a visszahozhatatlan, a megváltoztathatatlan, az egyszer s mindenkorra eldőlt reménytelensége van. A fel-felbukkanó kérdés: mi van a családommal?, hogyan gondol rám a gyermekem?, megvár-e a feleségem? — szívszorító bizonyossága annak, hogy a bűn következménye mindig a reménytelenség. A helyzetet súlyosbítja az „igazak” ítélkező gögőssége is. Mégis van reménység, mert Isten nem „a világ nagy rendőre”. Ő nem a papírt nézi, hanem visszavár. Jézus ismerte a félelem remegését, ezért van nagyon közel hozzánk. Van bűnbocsánat, lehetséges az újrakezdés! És: van örök élet!

E könyvet a „szabdlában levők” is áldással olvashatják, hogy valóban szabadok legyenek. Szabadok arra, hogy a szabadságvesztéssel sújtottakkal együtt (és értük) imádkozzanak igazi, mindenkinek szükséges szabadulásért.

A könyv ebben az esztendőben (1992) jelent meg sajtóosztályunk kiadásában. Köszönet érte a Szerzőnek és a Kiadónak!

Bohus Imre

DR. BOROSS GÉZA ref. teol. professzor

A Katechézis nyelve

— Az Evangélikus Teológiai Akadémián rendezett postgraduális gyakorlati teológiai szaktanfolyamon 1992. július 27-én elhangzott előadás —

A PROBLÉMA

„Nehéz szót érteni a diákokkal. Milliő kilométerre vannak tőlünk. Ők egy más világhoz tartoznak” — mondotta még 1974. május 31-én a párizsi Le Monde-nak adott interjújában a „pop filozófusnak” nevezett Marshall McLuhan.¹ A torontói filozófusnak ez a le-targikus megállapítása napjaink száz meg száz pedagógusának mindennapi szomorú tapasztalását sum-mázza. Igaz, hogy Luhan egyetemi katedrán szerezte ezt a tapasztalást. De talán felesleges is mondani, hogy nemcsak egyetemi katedrán lehet szert tenni erre a keserű tapasztalásra. Saját huszonötéztendő-s gyülekezeti lelkesi szolgálatomból is, de egyháziunk friss-sütetű, lelkes katechétáinak testvéri beszélőiből is az derül ki, hogy minden katechéta, aki fele-lősséggel, lelkesen, ambíciókkal telten, totális erő-bedobással végzi a hitoktatás munkáját, alsóbb vagy felsőbb szinten, előbb vagy utóbb eljut a felismerés-re, milyen sok igazság van a generációk közötti „mil-liő kilométernyi” távolság emlegetésében. Azaz, milyen valóságos nyelvi barikádjai vannak az evangélium közlésének, továbbadásának. Mennyire hiányzik a kö-zös kód a keresztyén tradíció és annak mai címzettjei között. „Minden vallásoktató ismeri azt a pillanatot, amire eleve félve gondol — írja az egyik kutató (G. Baudler), amikor elhagyja a figyelemkeltő »indítást« és rátér a tulajdonképpeni tartalomra. Ekkor követ-kezik a diákok sóhajtása: »Hajajj! Most következik a kegyeskedés.« Avagy: »Most jön az, amit már ismer-rünk, ami a könyökünkön jő ki.« S ilyenkor a tan-ulóknak rendszerint az jut eszébe, hogy még nem tanulták meg rendszeren az angol szavakat.”² „A tan-ulóknak — írja egy másik kutató (H. J. Fraas) — a vallás jelképekkel teli, többjelentésű nyelvezete ért-hetetlen marad. A hagyományos egyházi nyelvelemek antiquitásoknak tűnnek és a modern nyelvi fordula-tokra (Sprachspiele) való átfordítás a banalizálás ve-szélyét hordja magában. A valláspedagógia problémá-ja az, hogyan tudná egyszerre az egyházi zsargont is, de az ifjúsági csoportok nyelvét is elkerülni s a val-lásos összefüggések szemléltető eszközeit nem annyira a technika, mint inkább az emberek közötti kap-csolatok területén keresni.”³ Ugyanígy látja a ka-techézis nyelvének problémáját a harmadik kutató, U. Hemel, amikor ezt írja: „A hitoktató tevékenységét a tolmács vagy a fordító munkájához lehet ha-sonlítani. Ebben a kijelentésben — írja — indirekte az a megfigyelés rejtőzik, hogy a vallásos, ill. theo-lógiai nyelvezet a diáknyelv számára nem ritkán egy idegen nyelvhez hasonlítható... Ennek három oka is lehetséges: a vallásos nyelvezet ismeretének hiánya, a tanulók nyelvének nemismerése és az egyik nyelvről a másik nyelvre való átfordítás tehetségének a hiánya.”⁴ Az elmondottakhoz vegyük hozzá még a világhírű teológusnő, Dorothee Sölle diagnózisát, miszerint: „A mi nyelvünk korrumpálódott. Ha egy ilyen szót, hogy »szeretet« az autókra is lehet hasz-nálni, vagy egy ilyen szót, hogy »tisztaság« a fehér-

neműre is, akkor ezeknek a szavaknak egyáltalán nincs igazi értelmük többé. Ezek a szavak összetör-tek. Minden szavunk, ami érzelmeket fejez ki, káro-sodott (imádok táncolni, imádok férjhez menni, imá-dok sielni). És ez — mondja Sölle — érvényes a val-lásos nyelvre is. Pl. Jézus Krisztus a mi Megváltónk, ez, szerinte, egy ritualizált, halott, nyelvi fordulat.”⁵

E néhány idézettel két tényállást kívántunk érzé-keltetni. Az egyik az, hogy a katechézis (=hitoktatás) nyelvének a problémája nem mesterséges, mondva-csinált probléma, hanem az iskolai és a gyülekezeti hitoktatás egyik égető nagyon is gyakorlati problé-mája. A másik az, hogy ez a probléma gazdag elvi eszmélődés elindítója lett napjaink katechetikájában. Innen érthető, hogy a katechézis nyelvi problémái afféle búvópatakként újra meg újra felbukkannak a mai katechetikai szakirodalomban. Ez a jelenség arra figyelmeztet, mennyire nem problémamentes cselek-vés a hitünk titkairól való tanítás, s hogy mennyire nem elhanyagolható probléma a „hogyan beszéljünk” Istenről, Jézus Krisztusról, Szentlélekről, egyházzól, Bibliáról, imádságról, a bűnről, a megigazulásról, a diakóniáról, hogy csak néhány kulcstémát említsünk hirtelen. Hogyan volna lehetséges ama bizonyos „mil-liő kilométert” legyőzni? A tradíció és a szekularizá-ció közötti szakadékok áthidalni? A hit nyelvét ho-gyan lehetne a diákok nyelvére lefordítani? S nem lesz-e a fordításból ferdítés? Avagy sikerül-e a hit nyelvére megtanítani a gyermekeket? Hiszen a ka-techézis a hit nyelvének iskolája is. Mindezt pedig kérdeznünk kell azért, mert Isten azt akarja, hogy mindenki értse meg a maga nyelvén az ő nagyságos dolgait. Az alábbiakban erre a kérdésre igyekszünk válaszolni. Három lépésben próbáljunk válaszolni az alapkérdésre: I. Először is vegyük számba azokat az impulzusokat, melyek hatására oly eleven kérdéssé lett a gyakorlati tapasztalatokon túl is a katechézis nyelve. II. Másodsor tekintsük át, ha szinte távirati stílusban is, a vallásos nyelv problémájára kapott fontosabb válaszokat! Hogy azután harmadszor, III. Levonhassunk néhány gyakorlati konzekvenciát ka-techézisünk nyelvére vonatkozóan.

I.

Problémánk háttere: Hogyan, miért, milyen impul-zusokra lett, immár túl az empirikus hitoktatás min-dennapi frustrációélményén, az elvi katechetika akut problémájává az, ami addig olyan problémamentes-nek tűnt, ti. a katechézis nyelve?

1. Az első kihívás nem is az egyházi praxis, de nem is a gyakorlati teológiai eszmélődés felől érke-zett, hanem a filozófia felől. Pontosabban századunk húszas éveiben kialakult ún. bécsi kör neopozitivistá filozófiája, továbbá és főleg L. Wittgenstein ún. ana-litikus nyelvfilozófiája felől. A logikai pozitivisták (bécsi kör: Carnapp, Dürr, Schick) alapkérdése az, hogyan verifikálható egy kijelentés? Hogyan bizo-

nyitható, hogy egy állítás igaz? Egy állítás akkor igaz — mondották —, ha le lehet írni azokat a tapasztalati feltételeket, amelyek között egyszer már igaznak bizonyult. Az olyan állítások, melyek empirikusan nem ellenőrizhetők, értelem nélküli állítások. A különféle állítások verifikálásának az a feladata, hogy elkülönítse egymástól a tudományos és áltudományos állításokat. Érvényes állításokat csak empirikusan ellenőrizhető kijelentések tartalmaznak. Az ún. metafizika kijelentései állítások, amelyekről a logikai elemzés során bebizonyosodik, hogy vagy üres frázisok, vagy megsértik a nyelv szintaktikai szabályait. „A metafizika, az értékefilozófia, az etika... kijelentései állítások. Nincs logikai tartalmuk, pusztán érzelmeket fejeznek ki, amelyek a maguk részéről szintén érzelmeket és akarati tendenciákat hívnak elő azokban, akik hallgatják őket” — írja Carnap egy helyen.⁶ A Bécsi Kör hatására a nyelv problémája a 20. sz. filozófiájának főtemája lett. Megindult a nyelvnek az emberi gondolkodásra és általában a világkép kialakulására gyakorolt hatásának a vizsgálata. A kopernikus fordulatot azonban nem valamiféle új filozófiai elmélet felállítására hozta, hanem egy új módszer, a nyelvelmzés bevezetése. E módszer fő képviselője a Cambridge-ben működött osztrák származású filozófus, L. Wittgenstein. Az ő munkássága hívta fel a figyelmet „a nyelv csapdáira”! Arra a sajátos tényállásra, hogy nyelvtanilag és logikailag igaz mondatok is lehetnek értelem nélküliek. Ezek a csapdák csak úgy kerülhetők el, ha *valódi tapasztalás alapján* beszélünk tárgyról. A filozófia e felfogás miatt nem más, mint a kortársak által felhasznált nyelv kritikája. Tehát, a különböző, csak látszólag helyes, de voltaképpen a logika szabályait sértő állítások helyettesítésének a feltárása. Ami pedig most már a hit beszédét (=nyelvét) illeti, e filozófia szerint, tulajdonképpen vallásos nyelvről nem is lehet beszélni. Mert a hit nyelve a természetes nyelv szavaiból áll, de a hit tárgyára Istenre van vonatkoztatva. A hívő ember a maga életét és világát Istenre vonatkoztatja. Isten azonban ebben a beszédben transzcendens, időtlen... Így a szavak új jelentést kapnak. Egy második jelentést. Első jelentésük a természetes nyelvben van. Felvetődik tehát a kérdés, Istenről, Jézus Krisztusról, Szentlélekről stb. tett kijelentéseink verifikálhatók-e? Értelmes kijelentések-e? Miért nem értelmetlen zagyvaság (mint pl. ez, hogy „Bach zenéje a reggeliző asztalon zöld”). A hit kijelentéseit miért tartjuk egyenértékűnek azzal a megállapítással, hogy pl. „Minden vízbe mártott test, a súlyából annyit vesz, amennyi az általa kiszorított víz súlya.” Miért ugyanilyen értelmes megállapítás az, hogy pl. „Jézus Krisztus az Isten Fia”. Íme, ez a problémája, sőt nyílt kérdése a modern nyelvfilozófiának az egyházhoz, az egyházban folyó verbális szolgálatokhoz, így most a katechézishez. Verifikálhatók-e a keresztyén hitoktatás állításai, tézisei, kijelentései?

2. A második kérdés, érthető-e, kódolható-e a hitoktatás kijelentései? Az a nyelvezet, az a terminológia, melyet a katechézis különböző szintjein használunk, híd vagy barikád az evangélium, a keresztyén tradíció és annak címzettjei között. A kommunikációkutatás felől érkezik tehát a második kihívás vagy impulzus. Ez a kutatás — többek között — foglalkozik a közlés „defektusaival” is. Így világosodott ki, hogy a szóbeli közlés egyik nagy problémája az, hogy a nyelvi forma híven tükrözi-e a tartalmat, azaz valóban azt mondjuk-e, amit gondolunk. A másik ilyen fontos kérdés, hogy a nyelvi forma csakugyan *közvetíti-e* a mondanivalót, azaz a közlemény mennyire képes a hallgatókat (recipienseket) értelmi, érzelmi és akarati szinten gazdagítani, előbbre vinni az életfontosságú ismeretek átvételében? Milyen a mondanivalónk közvetítő ereje? A kutatók úgy ta-

lálják, hogy a kommunikációnak (s ez alól az egyházi kommunikáció éppen hogy nem kivétel) ezen a ponton sok defektusa van. Az egyik ilyen defektus pl. a *késleltetett visszazárás*: „A pünkösdkor a felházban egy akarattal együtt levő tanítványokra minden különösebb előjelek nélkül, akkor, amikor nem is gondolták, nagy zúgás kíséretében, az egész ház eltöltése után, kettős tüzes nyelvek alakjában kitöltetett a Szentlélek.” Ahelyett, hogy azt mondanók: „A Szentlélek kitöltetett a tanítványokra. Pünkösöd napján, amikor együtt voltak a felházban. Először csak szélzúgást hallottak. Aztán kettős tüzes nyelvek villanását látták, majd pedig érezték az elektromos érintést...” Amikor a visszazárás késik, akkor a hallgatók vagy a mondat elejét felejtik el, mert a közben reájuk zúduló mellékes információra ügyelnek, vagy ezeket eresztik el a fülvük mellett, mert kíváncsian várják a visszazárást. Ennek késleltetése miatt áll be a kommunikációs defekt. A hallgató kikapcsol a gondolatmenet követéséből. De ugyanilyen kommunikációs defekthez vezet a kommunikáció másik két nagy hibája, a terjengősség és a túlsúrités. (Terjengősség: „Az egyházközség presbitériuma a régen esedékes templomrenoválási munkálatokhoz nem rendelkezik anyagi eszközökkel. (Túlsúrités: Templomrenoválás? Miből?) A túlsúrités olykor el is torzíthatja a mondanivalót. Pl. az evangéliumi elbeszélésekben itt-ott „érezni” a szájhagyomány útján terjedt tradíciót. E fogalmazás azt sejteti, mintha az volna a baj, hogy a szájhagyományt lehet „érezni”. Holott azt akarjuk mondani: „érezni, hogy itt a szájhagyománnyal van dolgunk”. A kommunikációkutatás a katechétaát is figyelmezteti, hogy a hallgató a szöveg értelmi feldolgozása során ismerthesz sorol ismeretlent, a már hallottakhoz új információkat. Ezt a munkát a beszélő (a mi esetünkben a katechéta) sok aprósággal segítheti, de ugyanúgy gátolhatja is, nehezítheti is. Segít minden, ami nyomatékosan, súlyozottan, pregnánsan a közleményt előreviszi. Gátol azonban minden, ami lapos, bizonytalan, avagy csak egy kicsit is kilóg a sorból. Pillanatnyi meghökkenésből is keletkezhet „láncszakadás” vagy kommunikációs defekt. De ez csak az egyik oldala a dolognak. A másik talán még ennél is súlyosabb probléma, ti. a kód, a kódolhatóság kérdése. Az újabb katechéta már ismerik ezt a problémát. „Kód alatt értjük az egyezményes jeleknek azt a rendszerét — írja Kurt Frör legutolsó könyvében —, melyet a leadó és a felvevő közösen használ. Közlés (kommunikáció) akkor jön létre, ha a felvevő felveszi, megérti, felfogja, miről is van szó. Azaz helyesen dekódolta a közleményt. Ha azonban ez a dekódolás elégtelen és egyáltalán nem sikerül, akkor keletkeznek a félreértések, s török össze a kommunikáció. Ezért a hitoktatónak mindig vizsgálni kell, nem ő okoz-e beszédjével olyan megértési nehézségeket a hallgatóknak, melyek okait eddig máshol pl. a hallgatóiban kereste. Világosan kell látnia, hogy a hallgatók többsége a Biblia, a teológia, a liturgia és az énekeskönyv nyelvét nem jól vagy egyáltalán nem dekódolja már. S ezért a saját információit úgy kell kódolnia, hogy e kódolást a tanulók megértésük.”⁷

3. Hogy ennek a megfigyelésnek milyen igaza van, bizonyítja problémánk harmadik impulzusforrása, az élő nyelv állandó alakulásával és specializálódásával foglalkozó kutatás. A megfigyelések szerint nemcsak az egyes generációk nem tudják minden további nélkül kódolni egymást, de az egyes társadalmi rétegek és szakcsoportok sem. Magyarul beszélünk, mégis más nyelven olykor. Mondjuk ki pl. ezt szót, hogy „angyal”. A vallásos ember számára az angyal az a szellemi lény, aki szólt pl. Máriához, Józsefhez, Fülephoz stb. A szerelmes férfi számára felesége, barátnője, vagy éppen alkalmi partnere az *angyal*. A kórházban fekvő Reményik számára egy kedves

ápolónó csillapító simogatása az anyagi érintés. A tévénarkós számára a klasszikus Roger Moore, vagy pillanatnyi utódja, kis glóriával a feje körül. Számos más ilyen jelentésmódosuláson átment szavunk van ma már. Itt van pl. ez az egészen egyszerű hétköznapi szó, hogy „kocsi”. Ötven évvel ezelőtt, az én gyermekkoromban Kiskunhalason azt jelentette, hogy egy vagy két lóval vontatott négykerekű szállítóeszköz. Ma a legtöbb ember számára azt jelenti: „autó”. Az írógépműszerész számára viszont az írógép egyik legfontosabb alkatrésze. Másik drága szép szavunk: „Anyá”. Milyen mást jelent anyák napján és milyen mást műszaki szerelés közben, amikor pl. meg kell szorítani az anyát = anyacsavart és milyen mást Kálmán Intitúciójának az egyházzól szóló fejezetében. Vagy — hogy a humort se mellőzzük egészen — milyen mást jelent a trónszék a Bibliában, a magyar történelemben, mint a gyerekszobák mindennapi szóhasználatában! Avagy „csillagvizsgáló”? Milyen mást jelent a planetáriumban és milyen mást az aszfalton, ahol a kancsal atyafit hívja a köznyelv csillagvizsgálónak. És folytathatjuk a sort. Itt van ez a szó, hogy „ablak”? Milyen mást jelent az építészetben és a homiletikában! Avagy „barlangkutató”, mit jelent a barlangászok számára és mit a mélypszichológusok számára. Avagy „börtön”? Mit jelent egy köztörvényes, vagy politikai elítélt számára. S mit jelentett pl. Babits számára, aki önmagát érezte saját maga számára börtönnek. De a világi szavak ilyen jelentésmódosulásán túl a mi szempontunkból sokkal fontosabb jelenség a vallásos szakkifejezések szekularizálódása. „Isteni”? Milyen mást jelent ez a szó, ez a jelző egy mai fiatal számára és milyen mást jelent Péter számára 2. levél 1,4-ben (isteni természet részeivé lettek). Vagy „oltári”? Milyen mást jelent egy vagány számára és milyen mást egy vallásos katolikusról számára (oltári szentség, oltárkép, oltártestvér stb.). „Imádni” milyen mást jelent a Bibliában és milyen más korunk önimádó és tárgyimádó társadalmában! „Megváltás”? A hívő ember számára az az esemény, ami Krisztus halálában nagypénteken a Golgota keresztyén történt. Korunk szenvedő embere számára, a szenvedések vége, a halál, a megváltás. „Reform, reformáció”, mit jelent a reformáció népe számára és mit a tantervreformokkal, gazdasági reformokkal, pénzügyi reformokkal viaskodó világi ember számára. De ne soroljuk tovább, csak állapítsuk meg, milyen helyénvaló a kérdés, egy nyelven beszélünk csakugyan, ha magyarul beszélünk? Hallgatóink ugyanazt értik azon, amit mi mondunk? Katechéta és diákok, egy nyelven beszélünk? De hát hogyan beszélünk? A különböző nyelvek (szaknyelv, csoportnyelv, tájnyelv) kavargásában van-e külön vallásos nyelv? Mi a vallásos nyelv létjogosultsága? Van e egyáltalán ilyen? Mi a szerepe és hogyan kódolható? Tanítható és tanulható-e a vallás nyelve? Hogyan volna legyőzhető a katechézist is lépten nyomon fenyegető kommunikációs defekt? Íme a probléma — in nuce. Lássunk az alábbiakban néhány figyelemre méltó választ a problémára!

II.

1. A vallásos nyelv problémájára adott válaszok közül, ha még oly röviden is, halljuk először is *Paul Tillich* választát⁸ Tillich szerint a vallás nyelve: a *szimbólum*. Ő maga mintegy harminc éven át (1928—1961) foglalkozott a vallásos szimbólum lényegének kutatásával. Szimbólumelméletének végső, 1961-es formájában különbséget tesz reprezentatív és diszkurzív szimbólum között. A matematikai és logikai szimbólumokat diszkurzív (= okoskodó) szimbólumoknak, míg a vallás, a költészet, a képzőművészet és a közösségi élet szimbólumait reprezentatív szimbólum-

moknak nevezte. A reprezentatív szimbólumnak öt ismertetőjegye van: 1. Minden reprezentatív szimbólumnak túlatülő jellege van. Túlatulnak önmagukon arra a valóságra, amit közvetlenül nem lehet megragadni. 2. A reprezentatív szimbólumok részt vesznek abban a valóságban, amire utalnak, azokat a valóságokat valóban „re-prezentálják” (megjelenítik). Mivel „részt vesznek” a szimbolizált valóságban, „részelhetnek” is abban. Ezért áthidaló funkciót töltenek be. 3. A szimbólumok nem célszerű alkotások, hanem születnek és halnak, mint az élőlények. 4. A szimbólumoknak hatalmuk van arra, hogy megnyissák azokat a dimenziókat, melyeket más dimenziók elrejtettek, azaz rányissák a szemet a mélyebb dimenziókra, amik szabad szemmel nem láthatók. 5. A szimbólumok hatása ambivalens. Tudnak gyógyítani, integrálni. De szétfeszítő, zavaró erejük is van (pl. a horogkereszt). Ezek a jegyek a vallásos szimbólumokra is érvényesek. De hát mi a vallásos szimbólum igazsága? Tillich szerint a vallásos szimbólumok igazságának két kritériuma van: az autenticitás és a megfelelés. Autentikus egy szimbólum akkor, ha az eseményeket és élményeket úgy tudja mutatni, hogy azok élő vallásos élményeknek tűnjenek. A megfelelés pedig azt jelenti, hogy a szimbólum annál jobban reprezentálja a végső valóságot, minél átfogóbb módon tudja anyaga az élet dimenzióját kifejezésre juttatni. Tillich különbséget tesz továbbá „alapvető” (fundamentális, primér) és „utaló” (szekundér) szimbólum között. Az első kategóriába azok a szimbólumok tartoznak, amelyek Isten lényét akarják megragadni úgy, hogy emberi tapasztalatokat és kozmikus jelenségeket vonatkoztatnak Istenre, ezeket végtelenné transzcendálva. Ezért beszélnek Isten „hatalmáról”, „szeretetéről”, „igazságáról”, vagy arról, hogy Ő a „Világosság”. Az idők folyamán ezen az úton a tulajdonságok (attributumok) végtelen teljességét vitték át Istenre, hogy lényének gazdagságát valahogy kifejezzék. Itt rögtön előjön az antropomorfizmus problémája. De erre azt felelhetjük, hogy az ember Jézusban a szó legigazibb értelmében lett antropomorffá az Isten. Ezért lehet egészen emberi módon beszélni Istenről: az ő igazságáról, szeretetéről, hűségéről, irgalmáról és türelméről. A primér szimbólumok Istenről mint Cselekvőről beszélnek. Ezekben esik szó a teremtésről, exodusról, inkarnációról, megváltásról, megigazitásról és beteljesedésről. A keresztyén hit számára azonban a Názáreti Jézus az alapszimbólum, az Isten képe. Ezért minden más szimbólum ami a Transzcendenst láthatóvá akarja tenni, szekundér, azaz utalójellegű szimbólum. Az a szimbólum, ami azt fejezi ki, hogy Isten az ember Jézussal azonosult, a kereszt! Ilyen szimbólumok továbbá Jézus Krisztus méltóságjelzői: Emberfia, Isten Fia, Kyriosz. — Tillich szerint a második kategóriába tartoznak a vallásos cselekmények kifejező szimbólumai (kultikus szokások, szent olaj, víz) vagy az antik szimbólumok átértelmezése (nap, hajó). Maga az Úr Jézus is szeretett szimbólumokban beszélni a János evangéliuma szerint: „En vagyok az ajtó” pl. Az „út”, „az igazi szőlőtő”. De ilyen szimbólum Tillich szerint Pál apostol kedvenc szava a „megigazitás” is.

2. A vallásos nyelv problémájával Wolfart *Pannenberg* is foglalkozik.⁹ Pannenberg abból indul ki, hogy a nyelv titkát antropológiailag és vallástörténetileg vizsgálva lehet igazán felismerni. A hétköznapi nyelv implicite Istenre utal, mivelhogy a nyelvnek vallásos eredete van. Pannenberg úgy látja, hogy a nyelv ontogentikusan (az egyedi fejlődés oldaláról nézve) is és filogenetikusan (a törzsfajlás felől nézve) is a játékból és pedig a kultikus játékokból fejlődött ki, azaz az ember vallásos megragadottságából.¹⁰ Nyelv és mithosz a játékban, összekötve a tánccal és az énekkel, eredetileg egységet képez. Isten valóságát nem lehet bizonyítani, lehet azonban az ember kons-

titív hozzáállását avallások tematikához (az embernek szüksége van a vallásra ahhoz, hogy élhessen, ill. létezhesen egyáltalán!). Ezt a tényállást a vallástörténetben konkrétan lehet látni. A mindennapi nyelv éppen a meghatározottság és meghatározatlanság összekapcsolása által a nyelvi megnyilatkozásokban túltal önmagán egy ki nem mondott értelmi horizontra (Gadamer), ami a valóság valóságos dimenziója számára van nyitva. A mindennapi nyelvi megnyilatkozásokat a maguk vallásos mélydimenziójában kell megragadni. Ez történhet egyrészt azáltal, hogy bizonyos szavak, szócsoportok vallásos eredetére visszakerdezzünk (pl. élet), másrészt azáltal, hogy kiemeljük az univerzális értelemhorizontot, ami a mondott szóban és annak nyelvi kontextusában jelen van. Ez az értelemhorizont artikulálódik az Isten szóban.

3. A harmadik válaszadónk problémánkra: *E. Jüngel*.¹¹ A neves tübingeni teológus szerint a vallásos nyelv szempontjából a metaforának van alapvető értelmező jelentősége (=hermeneutikai funkciója). Ami azt jelenti, hogy a teológiai és a vallásos beszéd megértésének a kulcsa a metafora. De nem az antik retorikák értelmében vett metafora, hanem a modern nyelvtudomány (Ricoeur, Weinrich) értelmében vett metafora. A retorikus metafora a szónok képes beszédének egyik ún. szónoki figurája (Hervadása liliumhullás volt pl.). A másik metafora már szemantikai probléma. Azaz nem stílusdíszítő elem, hanem szövegjelenség.¹² Még pontosabban „kontextus-jelenség”, amikor is két értelmi horizontot hoz egymással kapcsolatba (Achilles egy oroszlán), vagy „A természet-templom”. Itt tehát a metafora nem abból a hasonlóságból indul ki, ami egy lérend által eleve adott, hanem különböző értelmi területek szemantikus integrációja által teremti meg a hasonlóságot. Ezért tartja Jüngel a teológiai nyelv megértése kulcsának ezt a metaforaelméletet. A teológia (katechetika) olyan tárgyakról beszél, amelyekről metaforák nélkül nem lehet beszélni. Ezért az igazi metaforát nem lehet lefordítani csak körülírni. A jó metafora mindig túllép a világon s mindig többet mond, mint ami a (tapasztalati) valóság. A metafora teremtő erejű és felfedő esemény. Pontosít, miközben a meglepetés és megbízhatóság, az elidegenedés és jártasság dialektikájával kísérletezik...

4. Negyedik válaszadónk *P. Ricoeur*. Ő a bibliai nyelvroformák elemzéséből kiindulva fejti ki elméletét a vallásos nyelvről. A vallás nyelvét a költői nyelv egyik esetének, válfajának tekinti. „Költői” számára az az átfogó mód, amelyben a szemantikus megújulás minden irodalmi fajtája az új önértelmezés ösztönzőjévé válik. A vallásos nyelv a költői nyelvvel a metaforikus jellegben osztozik. Az élő metaforáknak képességük van arra, hogy a szemantikus innováció segítségével a valóságra új ablakot nyissanak. A költői nyelvnek éppenúgy mint a vallásosnak, „kinyilatkoztató” jellege van. Feltárnak egy olyan világot, ahová csak magunktól nincsen bejárásiunk. A vallásos nyelv azonban módosítja a költői nyelv kinyilatkoztató jellegét azáltal, hogy a költészet általános jellegét rávonatkoztatja egy Ösvonatkozás pontra, Istenre s ezzel megváltoztatja a költői nyelv jelentését. A vallás nyelve ezzel feltárja az emberi létezés radikális rétegét s egyúttal megnyitja az általános emberi tapasztalatok vallásos dimenzióját.

5. A fázisztól theo-lingvisztikai fejtegetések után valóságos felüdülés Ingo *Baldermann* válasza.¹³ Baldermann véleménye az, hogy a vallásos nyelv kódolásában maga a Biblia nyújtja a legjobb segítséget. „Az egyik legmegindítóbb élményem az volt az utóbbi időkben, amikor láttam, hogyan fedeznek fel a gyermekek a zoltárokból nyelvet a félelmek kimondására anélkül, hogy ki kellene szolgáltatniuk magukat a félelemnek.” (im. 10.) Itt jegyezzük meg, hogy Baldermann tapasztalását Giselle Kittel is em-

líti, úgy mint saját praxisában szerzett tapasztalat: Kann man glauben lernen (RKZ 1989, 74 k). „Itt (ti. a Bibliában) — írja lejjebb Baldermann —, bárki megtalálhatja azt a nyelvet, amellyel először lehet közelíteni Istenhez, az óvatos és kemény kérdések nyelvét, de a várakozását és reménységét, végül pedig a vigasztalást nyert bizonyosságát is.” (im 13). Nem folytatom a találó idézetek felsorolását a ki-tűnő könyvből. Csak szeretném sokszorosan aláhúzni Baldermann könyvének és koncepciójának jelentőségét a vallásos nyelv, különösen a katechetikai kommunikáció szempontjából. A Bibliából lehet leghitelesebben megtanulni a hit nyelvét. Ezért elképzelhetetlen a Katechézis a Biblia nélkül. Erre figyelmeztet Adolf Köberle is, a bibliai szimbólumok magyarázatát nyújtó kötet előszavában. A mi csupán fogalmakkal dolgozó, elvonttá vált modern nyelvünkkel szemben — írja — a Biblia nyelve erőteljes, színes és képekben gazdag. Ez a nyelv a szent szimbólumokból és jelekből él, amelyeket helyesen kell értenünk, ha el akarunk jutni a bibliai kijelentések magváig. (Ez után a kötetben 200 bibliai szimbólum részletes értelmezése következik. Mit jelent a Bibliában az ajtó, alvás, aratás, bárány, csillag, edény, fazekas, fejsze, galamb, halászat, kalász, kenyér, kereszt, kígyó, korona, koszorú, menyegző, vakság, stb.)

6. Ezt a fejezetünket lezárandó, vessünk még egy pillantást a fejlődéslelektan figyelmeztetéseire.

6.1. A kisgyermek (1—3 év) beszéd megértésének fejlődési menete a szavak tartalmi jelentésének megértésétől függ. A kisgyermek először a környezetében levő tárgyak neveit, azután a felnőttek, a játékok és ruhadarabok, végül a testrészek neveit sajátítja el. Jellemző a fejlődésre a fenőttek utasításainak egyre differenciáltabb felfogása, a kezdeti „nem szabad”, „add ide”, „vedd el” megértésének nyomán az árnyaltabb megértés fokozza a gyermek oktathatóságának és nevelhetőségének lehetőségét. A 3. életévben a gyermek egyre inkább megérti az összefüggő beszédet, ezért fokozatosan élvezni kezdi a felnőttektől hallott meséket, verseket. Eleinte még nem fogja fel az egész mondott szöveget, minthogy azonban passzív szókinése mindjobban bővül, óvodáskorára igazi meseélvezővé válik. Az elbeszélő beszéd megértése a kisgyermekkorai fejlődés befejező akta — értelmi szempontból. Ami a szókinés fejlődését illeti, a megfigyelések szerint, másféléves kor után a kisgyermek szókinése jelentős fejlődésnek indul. Hároméves korban a hozzá intézett beszédet már nemcsak egyes szavak, hanem egész mondatok alakjában érti. Ebben a korban már megérti az elemi szintű magatartás és cselekvés értékelését. A „jó”, a „rossz”, a „szép”, a „csúnya” jelző emocionális reakciót váltanak ki a gyermekből. Ezeket a megfigyeléseket mint háromgyermekes és négyunokás édesapa, illetve nagyapa magam is igazolhatom. Ugyanígy azt a további tapasztalati megfigyelést, hogy:

6.2. Óvodáskorban jelentősen gyarapodik a gyermek szókészlete. Ekkor tanul meg összefüggően beszélni. A szavak tartalmát és jelentését illetően az óvodás gyermek beszéde még szegényes. A szavak jelentése pontatlan, néha túl egysíkú, néha túl tág, ami a gyermek gondolkodásának konkrét, szemléletes jellegével függ össze. Pl. a „fia”, „lánya” szavak az ő számára csak „kisfiút” vagy „kislányt” jelentenek nem pedig felnőtt személyt. Gondolkodása szemléletes gondolkodás (tehén az, ami tejet ad). Az óvodás a közvetlenül észlelt tárgyak és jelentések alapján gondolkodik.

6.3. A kisiskolás gyermek gondolkodására és így beszédére is jellemző a képszerűség és a konkrét szemlélethez kötöttség. Innen halad az absztrakt fogalmak felé. Jellemző az érzelmi telítettség. (Az unokának volt három cukorkája. A nagymama elvett egyet. Mennyi maradt? Felelet: A nagymamák nem elvenni

szoktak, hanem adni.) A konkrét szemlélethez kötött, képszerű, emocionálisan telített kisiskolás gondolkodás alapvetően megköveteli a tananyag szemléletessé tételét.

6.4. A 7. és 15. életév között fokozatosan csökken a konkretizáció és az egyedi dolgokhoz tapadás és ezzel a folyamattal párhuzamosan kibontakozik a valóság általános és elvont értelmezése. A kisiskolások a közmondásokat pl. még szó szerint értelmezik. „Mindenki söpörjön a maga háza előtt”, a 7 éves gyermek szerint azt jelenti: „Hogy ne legyen piszok, mindenkinek takarítani kell.” 12 éves gyermek: „Hogy el legyen söpörve a küszöb előtt.” A 14 éves már szimbólikusan értelmezte: „Mindenki a maga dolgával törődjön.” A szimbólikus értelmezés fokozatosan növekszik. A kutatók szerint az V. osztály 18, a VI. osztály 78, a VIII. osztálynak 95 százaléka érti a szimbólikus beszédet. Mindez a megfigyelés azért olyan fontos, mert a katechézis (hitoktatás) egyik legfontosabb feladata, megtanítani az új nemzedéket a Bibliának és a belőle fakadó hitnek a nyelvére. Azaz, áthidalni azt a szakadékat, melyről már Bonhoeffer is beszélt börtönből írott leveleiben. (Widerstand und Ergebung 1973³: 327.) W. Neidhardt szerint ezt a szakadékat, ami fennáll a Biblia és az új nemzedék között, a bibliai történetek „elbeszéléseivel” lehet áthidalni. A bibliai történetek elbeszélése növeli a gyermek pozitív szókincsét a bibliai szavakkal és képzetekkel. Itt vagyunk tehát a harmadik kérdésnél, hogyan beszéljük el a bibliai történeteket, és egyáltalán hogyan beszéljünk a hittanórán (katechézisben)?

III.

1. *Alapvető szempont*: a jó elbeszélő (elbeszélés) alkalmazkodik nyelvezetében hallgatóinak a korához. Igyekszik előbb ő megérteni a gyermekeket. Csak így várhatja el, hogy őt is megértsék. Megfigyeli a gyermek stílusát az anyag ismétlésénél (milyen kifejezéseket használ). A gyermek „aszfalkifejezéseit” azonban nem szabad átvennünk. Kisgyermekek között különösen fontos az, hogy egyszerű tárgyias szavakat válasszunk, rövid mondatokat képezzünk és nyugodtan beszéljünk. Tanácsos a direkt beszédet használni, minél gyakrabban és a beszéd tónusát változtatni. A nagyobb gyermekek között is egyszerű nyelven beszéljünk! Az ismeretlen szavakat meg kell magyarázni. Változassuk kifejezéseinket. Ne azt használjuk mindig, hogy „mondta”, hanem „kiáltotta”, „közölte”, „suttogta”, „kérte”, „kívánta”, „parancsolta”, „ígérte”. A beszélgetéseket mindig direkt beszédben kell visszaadni. Tehát nem így, hogy „a fiú azt kérte az apjától, adjon neki pénzt”, hanem „Add ki a vagyomból rámeső részt.”

2. *Milyen a jó elbeszélés?* A hit nyelvének sui generis formája az elbeszélés (narráció). A hit elbeszélés útján terjed nemzedékről nemzedékre. Hogy is mondja Aszáf a 78. zsoltárban? „Megnyitom az én számat példabeszédre, rejtett dolgokat szólok a régi időből. Amiket hallottunk és tudunk és amit atyáink beszéltek nekünk. Nem titkoljuk el azokat az ő fiaiktól. A jövő nemzedéknek is elbeszéljük az Úr dicsőségét, hatalmát és csodáit, amelyeket cselekedett...”

A mai hitoktató, amikor elbeszéli az Úr csodáit, egy hosszú történeti lánc egyik szeme, a hívő elbeszélők seregének egyik tagja. Ezért nem mindegy, milyen elbeszélő a hitoktató. A szakirodalom egybehangzó véleménye szerint a jó elbeszélés megtanulható. Ime néhány tanulságos figyelmeztetés:

3. Minél kevesebb mellékmondatot! Inkább mindig főmondatot. Tehát ne így mondjuk: „Figyelmeztettem őt, hogy nem szabad a barátját cserbenhagynia”, hanem így: „Figyelmeztettem: nem szabad cserbenhagynod a barátodat!” Azaz az indirekt beszédet direkt beszéddé kell átalakítani. A direkt beszéd mindig drámaiságot visz bele az elbeszélésbe.

4. *Hogyan használjuk az „és” szócskát?* Érdemes megfigyelni, hogyan mondják el élményeiket a gyermekek vagy felnőttek. Akinek igazi élménye van, az az elbeszélésben minduntalan használja az összekötő „és”-t: és akkor, és ezután. A nyelvtankönyvek megtanítottak arra, hogy mondatot nem szabad „és”-sel kezdeni. Mintha a Biblia nem ismerné a nyelvtankönyvek idevágó tanítását! A Mk 10,46 pl. így kezdi a Bartimeus történetének elbeszélését: „És Jerikóba érkezének.” A görög szövegben ugyanis ezt olvassuk: „KAI ERKHOTAI EIS JERIKHÓ”. Az UF azonban a magyar grammatikához alkalmazkodva „és” helyett „Azután” tesz bele a szövegbe (Azután Jerikóba érkezének). Pedig ezután még pontosan 8 „és” (kai) következik a rövid perikópában (Mk 10,46-52). Innen is érthető — többek között — e perikópa lüktetése, elevevége, izgalmassága.

5. *Mit kell tudni a melléknevek használatáról?* A melléknevek nyelvi értékét a kommunikáció szempontjából abban kell látnunk, hogy a melléknevek a személyek vagy dolgok egy-egy tulajdonságának kiemelésével azokat érzékelhetőbbé, szemléletesebbé teszik, s egyszersmind egyénivé is a tárgyat. Gondolataink, érzéseink szabatos, pontos kifejezésének lényeges eszközei a melléknevek. Így találjuk ezt a Bibliában is: „Nagy néppé teszlek” (Gen 12,2). „És bocsáta az Úr mély álmot az emberre” (Gen 2,21). „Hozzatok ki a legszebb ruhát, vágjátok le a hizott tulkot...” (Lk 15,22).

6. *Az ige (nyelvtani) szerepe az elbeszélésben.* Az események elevevége, mozgalmasságát a cselekvést kifejező szavak, az igék használata biztosítja az elbeszélésben. Ady pl. az igék művészi halmozásával tudja hatásosan érzékeltetni, hogyan virul ki a természet a májusi zápor után: „Szinte sercent, hogy nőtt a fű, zengett a fény, tüzelt a nap, szökkent a lomb, virult a föld, táncolt a föld, táncolt az ég...” (Májusi zápor után). Ha nem ilyen poétikusan, de ugyanilyen mozgalmasan adja elő a Mk 2,3-5/a a gutaütött történetét: „És jövének hozzá egy gutaütöttet hozva, akit négyen emelnek vala...” Jóformán csupa cselekvés: megbonták, rést törtek, leereszték...

7. *Az igeidő problémája.* A Biblia múlt időben beszéli el az eseményeket: (Kezdetben teremté Isten... És mondta Isten... Kezdetben vala az Ige, az Ige Istennél vala és Isten vala az Ige — az Ige tes: lett...) A Biblia elbeszélő stílusára az emlékezés jellemző, a múlt idő használata. A stilisztika ezzel szemben arra figyelmeztet, hogy a múlt idő helyett jobb jelen időt használni. Ilyenkor szinte odaképzéljük magunkat a múltba s úgy adjuk elő az eseményeket, mintha a szemünk előtt történnék. Pál olykor tudatosan élt ezzel az elbeszéléselemmel. (Kiknek szemei előtt a Krisztus úgy íratott le, mintha ti köztek feszített volna meg. Gal. 3,1.) Érdemes kipróbálni, *hogyan* hangzik a tékozló fiú története perfectumban és indicativusban. Helyes, ha múlt idővel kezdjük. Egy atyának két fia volt... odáig, hogy mikor aztán magabaszállt. De innen indicativusban folytassuk: „És csakugyan. Felkel. Elindul hazafelé. Az úton folyton ismételteti, mit is fog mondani atyjának. Egyre közelebb ér az atyai házhoz, s egyszerű csak látja ám, hogy valaki szalad eléje...”

8. *Az egyháztörténet-tanítás nyelvi problémái.* — Mivel az egyháztörténet az ami, stílusa alapvetően az epika, az elbeszélés, a narráció! Az egyháztörténet tanításában tulajdonképpen három kérdésre kell felelni: 1. Mi történt. 2. Miért történt. 3. Mit szemléltet az, ami történt. Az egyháztörténet Krisztus egyháza számára a Biblia után a másik színes képanyag, mondhatnók „fényképalbum”. Az egyháztörténet anyaga eleve szemléletes anyag, ezért előadásának — különösen a középcsoportban (8—12 év) alapvető követelménye a drámaiság, ahogyan azt az újabb szakirodalom¹⁴ követeli. A didaktika — mondják a kutatók (Hausmann, Schering) — maga is dramaturgia.

Ez az egyháztörténet-tanítás számára azt jelenti, hogy amiképpen egy drámában, egy-egy emberi sors tükrében általános emberi igazságok válnak láthatóvá, ugyanúgy a konkrét egyháztörténeti esemény tanításában (Luther a wormsi birod. gyűlés előtt) annak az általános igazságnak kell kivilágosodnia, mi a keresztyén ember helyes magatartása a világban. Hogy miért nemcsak Luther számára volt veszélyes „a lelkiismeret ellen cselekedni”. A cél tehát a külső esemény mögött, a belső cselekvést, történet, igazságot ismerteti. Ezért nem mindegy, hogyan történik az egyháztörténeti anyag előadása, elbeszélése! Kurt Frör figyelmeztetése ma is változatlanul érvényes: A jó egyháztörténeti elbeszélés történetileg hiteles, jól tagolt, szemléletes és drámai.¹⁵ A kultúrtörténeti szakadék áthidalásához fel kell használni minden rendelkezésre álló szemléltetőeszközt: nyomtatványt, képet, ruhaképet, karikatúrát, fotót, diát, filmet. Az egyháztörténeti elbeszélés két magyar nagymestere, valóságos művésze Révész Imre és Bilkei Pap István.

9. A katechézis nyelve a dogmatikai és etikai anyag tanításában. A dogmatikai és etikai igazságokról való beszéd problémája a konfirmációban és az általános iskola felsőbb osztályaiban, illetve a középiskola felsőbb osztályaiban jelentkezik. Kijelentés, teremtés, megváltás, megigazítás, megszenteltetés, önmegtagadás, hűség, jóság, szívesség, kötelesség, szabadság és más hasonló kulcsfontosságú sok fogalom megbeszélése itt a feladat. Mi itt a nagy veszély? A dogmatista verbalizmus, azaz a száraz, racionális, teológiai tolvajnyelv használata. Például: Miben mutatta meg Isten az ember iránti szeretetét? Felelet: Abban, hogy az embert a maga képére és hasonlatosságára teremtette és szövetségébe fogadta. Miért rossz ez a mondat, sok igazságmozzanata ellenére? Azért, mert: 1. nem abban mutatta meg, hanem abban, hogy elküldte a Fiát... Lásd Jn 4,10! 2. Mi az, hogy „a maga képére” és „szövetségébe”? Vagy: „Jézus Krisztus utunk, mert benne beteljesedtek az ígéretek, amelyeket Isten adott az ő eljövendő szabadításáról.” Miért rossz? Azért, mert az, hogy Jézus Krisztus „út” azt jelenti, hogy senki sem mehet az Atyához, hanem csak Óáltala. Hogyan kerülhető el ez a veszély? Úgy, ha az énekek nyelvén beszélünk a dogmatika igazságairól. A világ teremtéséről pl. a 266. ének szellemében: „Egek királya, magasztalunk Téged... dicsérjed világom alkotód hatalmát, mindenek felett uralmát. Hirdesse a csillag ránsugárzó fénye, Mily csodás az Isten lénye. Nagy égbolt, nap és hold, kik ott fenn jártok, Ti is Őt áldjátok.” Azaz a dogmatikai fogalmak mögött meghúzódó, ma már primér módon nem érzékelhető élményanyagot kell igyekeznünk érzékelteni, sőt ha lehet, felébreszteni. Ami azt jelenti, hogy nem a fogalomból kell elindulni a személy felé, hanem a személyes élmények felől a fogalom felé. Így pl. ha konfirmandusok között Isten mindenütt-jelenvalósága a téma, nem az omnipraesentia misztériumának a magyarázatásából kell indítani a megbeszélést, hanem azzal kell kezdeni, hogyan élte át Isten jelenlétét Ady, amikor elhagyták s a lelkét roskadozva vitte. Avagy: hogyan érte tetten Istent a saját szívében József Attila! Innen egyenes az út Dávidhoz, aki a 139. zsoltárban számol be Isten mindenütt jelenvalóságának egész egzisztenciáját megrázó nagy élményéről. Ezek után bátran felállíthatjuk a tételt, mondván: Íme, a kérdés nem az, hogy hol van az Isten, hanem inkább hol nincs? Ez a fogalmazás azonnal figyelmet teremt. Kiderül, hogy lám nincs is szükség valamiféle ifjúsági zsargonba történő átfordításra. Csak az igazságnak új, szokatlan, meglepő megfogalmazására: „Sokan szeretnék tudni ma is, hol van az Isten, pedig a Biblia szerint a kérdés helyesen az, hol nincs?” S ezután nyugodtan akár fel is üthetem az Intitúció Első könyvének ötödik fejezetét (jó katechéta beviszi magával a konfirman-

usok közé és felnyitja, tehát nemcsak idéz belőle, nemcsak utal rá, nem csak fejből idézi, hanem kézbe veszi, sőt kézbe adja és az ifjakkal felolvastatja): „Isten úgy kijelentette magát a világ alkotmányában és ma is úgy kijelenti magát, hogy szemünket ki nem nyithatjuk anélkül, hogy kényszerülve ne volnánk őt látni, ha lénye oly megfoghatatlan is, hogy istensége minden emberi érzeken felül áll...” (im 49).

Végül is azonban ahhoz, hogy a katechézis bizonyágtétele hitelre találjon az ember szívében, ugyan-csak Kálvin szerint, a Szentlélek belső bizonyágtételének pecsétje szükséges. Ugyanazon Szentléleknek kell a mi szívünkbe is behatolnia, Aki a próféták szája által beszélt (im 72). Íme tehát lingvisztikai elemzésünk végén kiderül, hogy a katechézis nyelvének a problémája végső soron mégsem egyszerűen lingvisztikai probléma, hanem par excellence pneumatológiai kérdés. Olyan kérdés, melyben érvényes végső feleletet a pneumatológia részéről nyerhetünk. Minthogy pedig ezt a feleletet eddig az én ismereteim szerint legvilágosabban a magyar evangéliumi keresztyénség halála után is beszélő áldott tanítója, Victor János fogalmazta meg a legvilágosabban „A Szentlélek és az emberi nyelv” c. prédikációjában, fejezzük be ezt az előadást e prédikáció néhány min- ket egészen közelről érintő gondolatával. „Amikor a Szentlélek megszólal, akkor az emberi nyelv elveszti jelentőségét. Ugyanakkor amikor a Szentlélek megszólal, akkor mégis mindig felhasználja az emberi nyelvet eszközüül.” Majd lejjebb: „A pünkösdi eseménynek nem hiába volt jelképes látománya a ket- tős tüzes nyelv. Beszédnek megszólaltatására töltetett ki a Szent Lélek. Igének hirdettetése végett szállotta meg választottait.” S végül: „A tanítványok kis se- rege együttvéve is olyan volt akkor, mint egyi repe- dezett hegedű. Ki várhatott volna tőle mennyei han- gokat? A pünkösdi esemény megmutatta, hogy a Léleknek tetszett éppen ezt az ütött-vert hangszert felvenni, hogy mesteri kezével előhossa belőle a ma megüjjongató zenéjét...” (Ő és mi 145)

Mint az egyház minden cselekvéséhez, úgy a katechézishez is kérjük a Lélek segítségét: „A négy szelek felől jöjj elő Lélek.”

JEGYZETEK:

1. Id. Semlyén István, Modern mítoszok, Bp. 1979, 93.
2. G. Naudler, Das Sprachproblem in der Religionspedagogik. In Hb der Relped. I, 1957, 157.
3. HJ Fraas, Der Schüller: Relig. Sozialisation — Relig. Erziehung. in: G. Adam—R. Lachmann (Hg), Religionspedagogisches Kompendium, Göttingen 1986 (2. kiad.), 93.
4. U. Hemel, Religionspedagogik im Kontext von Theologie und Kirche, Patmos Vrlg. 1986: 160.
5. D. Sölle, Das Eis der Seele zu spalten, in: Ihrb der Relped. B. 4, 1987, 3.
6. Carnap, The Logical Syntax of Language, Paterson 1959, 278. lap.
7. K. Frör, Grundriss der Religionspedagogik, Konstanz 1983 (2. kiad.): 63.
8. P. Tillich, Gesammelte Werke, Stuttgart. 1959—75. B. IV. B. VIII.
9. W. Pannenberg, Antropolgie in theol. Perspektive, Göttingen 1983.
10. uo.: 348. lep.
11. E. Jünger, Metaforische Wahrheit, in: P. Ricoeur, Stellung und Funktion der Metapher in der biblischen Sprache.
12. P. Ricoeur, La métaphore vive, 1975.
13. Einführung in die Bibel Göttingen 1988. Magyarul: A Biblia a tanulás könyve. Ford. Fükö Dezső. Bp. 1989.
14. E. Schering, Kirchengeschichte im Unterricht, Göttingen 1962, 98 kk.
15. Grundriss der Religionspedagogik, 108.

Mi az olvasó-központú kritika

Új irányzatok a Biblia értelmezésében (IV. rész)

Az elméleti alapvetés után a kánonkritika, majd a retorikakritika irányzatával ismerkedtünk meg. Jelen számunkban a napjainkban leginkább elterjedt hermeneutikai irányultságról, az *olvasóorientált szemléletekről* (*reader-response criticism*) fogunk szólni. Mielőtt azonban e módszer jellegzetességeit és a gyakorlati alkalmazását közelebbről megvizsgálánk, látnunk kell az előzményeket, s az új megközelítés helyét az eddigi kritikai orihentációk kontextusában.

Minden szövegértelmezési módszert az érthetőség kedvéért egy egyszerű sémára redukálhatunk, s a séma segítségével az irányzatok egymáshoz való viszonyát is könnyen átláthatjuk. Minden hermeneutikai vizsgálódás esetében a következő három tényezőt kell figyelembe venni:

SZERZŐ — SZÖVEG — OLVASÓ

Bár kétségtelen, hogy a „jelentés” e három tényező összjátékának az eredménye, a különféle múltbeli és jelenkori hermeneutikai irányzatokra az egyik vagy a másik szempont dominanciája jellemző. Ezért az egyes tendenciákat e három tényező alapján is csoportosíthatjuk. Eszerint *szerzőorientált*, *szövegorientált* és *olvasóorientált* megközelítésekről beszélhetünk.

1. Szerző-orientált megközelítés

Ez a hagyományos, s egészen a közelmúltig domináló irányzat. Szemléletének alapja a történetiség: a történetkritika módszereivel, a történettudomány eszközeivel kutatja a Biblia jelentését, hiszen a Bibliát emberek által írt történeti műként fogja fel. Amíg a történetkritika korábbi fázisaira a *forráskritikai* majd a *formatörténeti* kutatás volt jellemző, a történetkritika „harmadik korszaka” a *redakciókritika* már egyértelműen szerzőorientált megközelítés. A *redakciókritika* képviselői (G. Bornkamm, H. Conzelmann, W. Marxsen, E. Schweizer, idehaza Dóka Zoltán) a csak a hagyományokra figyelő elődeikkel szemben azt kutatják, hogy milyen sajátos tényezők játszottak közre egy Máté, Márk vagy Lukács evangéliumának a létrejöttében, vagyis mitől Máté a Máté és mitől Márk a Márk. A *redakciókritika* kimondott vagy ki nem mondott hermeneutika alapelve a *szerző szándékának* (*intenciójának*) a keresése, hiszen a *szöveg jelentését a szerzői szándék határozza meg*. Pontosabban: mit akart a szerző akkor mondani, s az akkori teológiai mondanivaló miképpen aktualizálható ma? Ez a hermeneutikai alapelv a világi irodalomkritikában is hosszú időn át érvényesült. (Ismerjük azt az anekdotát, hogy egyszer Arany János miként húzta át az iskolásgyerek mondatát: „A költő azt akarta mondani...” s odaírta alá azt, hogy „Akarta a fene...”.) A *szövegorientált*, majd az *olvasóorientált* irányzatok hatására a szerzői szándékot fürkésző igyekezetek sokak számára ma már konzervatívnak, „deterministának” tűnnek, hiszen a szöveg, a nyelv természetének, ill. az olvasó szerepének figyelmen kívül maradása szükségszerűen egyoldalúsághoz vezet. Továbbá „reduktív” is ez a szempont, mivel a Biblia szövegét sokszor „történeti forrásra” redukálja. Azonban itt jegyzem meg, hogy a szerzői szándéknak az új tendenciákkal szembeni eléggé ha-

tékony rehabilitálása az amerikai E. D. Hirsch, Jr. nevéhez fűződik. (Magyarul számos tanulmány jelent meg tőle *A hermeneutika elmélete* c. kötetben. Szerk. Fabiny Tibor, Szeged, 1987. 385—514. old.)

2. Szöveg-orientált megközelítés

Az irodalomtudományban jelentkezett először az az igény, hogy egy-egy költő vagy művész életének (sokszor lényegtelen) adatainak kutatása helyett, magára a *műre*, ill. a *szövegre* figyeljünk. A mű, a szöveg önmagáért érdekes, jelentése független a szerző szándékától, sőt talán ellenkezik is azzal. Amint a szerző nyomdába adta művét, az önálló életre kel, a szerzőnek nincs tovább hatalma a szövege felett. A „deterministának” és „külsőnek” mondott szerzőorientált szemlélettel szemben a szövegorientált megközelítés „objektív”, „immanens” és „belső”. A *szöveg per se* a fontos és nem a külső (történeti) körülmények. A diakronitás helyett a szinkronitásra tevődik át a hangsúly. Az irodalomkritikában a kelet-európai indíttatású *formalizmus* (R. Jakobson, J. Tynyanov, J. Lotman), a francia indíttatású *strukturálizmus* (C. Lévi-Strauss, R. Barthes) és az amerikai indíttatású *Új kritika* (R. P. Warren, A. Tate, C. Brooks) fémjelzi a szövegorientált megközelítéseket. E három irányzat közül a *strukturálizmus* gyakorolta a legnagyobb hatást a Biblia értelmezésére, ezért röviden szólnunk kell róla.

A strukturálizmus atyjának Ferdinand de Saussure (1857—1913) genfi nyelvész tekintik. A hagyományos történeti (diakron) kutatásokkal szemben ő kezdeményezte a szinkron kutatásokat. A nyelv számára nem egymástól elszigetelt mozzanatok összessége, hanem egy sajátos jelrendszer. A tudomány tárgya ez az önálló nyelvi rendszer (*langue*) és nem a konkrét és történetileg változó beszéd (*parole*). Egy hasonlattal élve a *langue* olyan, mint a sakkjátszma szabályrendszere, a *parole* pedig mint az egyes konkrét mozzanat a sakkjátékban. E szabályrendszerben a viszonyok hálózatát, *struktúráját* kell tanulmányozni, s mivel a jelek rendszere objektív, ezért minden személyes mozzanat tudatos kiküszöbölése biztosítja a tudományos igényt. Saussure nyelvészeti felismerései gyorsan tért hódítottak majdnem minden humán tudományban és hamarosan a Biblia értelmezésében is. Amíg V Propp még a mese morfológiájáról írt, addig Roland Barthes a bibliai történetek struktúrájáról is publikált. Ahogy egy mondatnak megvan a maga grammatikája, úgy egy elbeszélésnek, azaz „narratívának” (ami végeredményben egy hosszú mondat) is sajátos grammatikája van. Egy narratíva időbelisége, historikussága mögött speciális logika van, ami viszont nem kötött sem az időhöz, sem a történelemhez. Barthes Jákob és az angyal harcának történetén illusztrálja elméletét. A történet meglepő csattanója, hogy e harcban a „küldő”, a kezdeményező, és az ellenfél egy és ugyanaz. Mivel a *mythos* eredetileg „történetet” jelent, így a mítosz sajátosságait, pl. a bináris oppozíciókat (mennyföld; fény—sötétség; férfi—nő; élet—halál stb.) a bibliai történeteken is megfigyelhetjük. (Fontos megjegyezni, hogy századunk felismeréseihez tartozik, hogy a mítosz nem azt jelenti, hogy „nem igaz”, hanem a mítosz sajátos beszédalakzat, akárcsak a me-

tafora vagy a szimbólum, s ha belátjuk, hogy a Bibliában vannak sajátos nyelvi alakzatok, mint pl. a metafora [„Ti vagytok a föld sója”], akkor miért ne lehetnének *elbeszélések*, azaz mítoszok, vagy narratívák?)

A mítosz tehát ugyanolyan grammatikai forma, mint az alany vagy az állítmány, s a létét tagadni ugyanolyan ostobaság, mint ha az alanyt vagy az állítmányt tagadnánk. A strukturalista elemzés segítségével egy „egység” (egy történet, egy könyv, vagy maga az „egész” Biblia) sajátos természetét, ill. szerkesztését érthetjük meg. Nyelvészeti szakkifejezést kölcsönözve, a strukturalizmus egy történet „mélystruktúráját” akarja megmutatni a felszíni struktúra alatt. Összegzésként elmondhatjuk, hogy a szövegorientált megközelítés, kiváltképpen a strukturalizmus, radikálisan ahistorikus, tértől, időtől, szerzőtől és olvasótól hermetikusan elzárva tanulmányozza a szöveget. Tudományos és formalizáló igényei sok pozitívumot mutattak fel, de mechanikussága és egyoldalúsága zsákutcába vezetett, s a hetvenes évek elejére ez egyre inkább nyilvánvalóvá lett.

3. Olvasó-orientált megközelítés

Valóban el lehet-e tekinteni a történetiségtől? Egy időtlen vákuumban létezne a szöveg? Újabbban egyre inkább az a nézet kezd érvényesülni, hogy a szöveg mégis kötött az időbeliséghez, csak éppen elsősorban nem a szerzőhöz és a szöveg keletkezéséhez, hanem az olvasóhoz, a szöveg aktív befogadójához. Az olvasó nem egy passzív, hanem egy aktív lény, aki maga „csinálja”, alkotja a szöveg értelmét. Az angol nyelv jobban kifejezi ezt az aktivitást: az olvasó az, aki *makes sense*. Az olvasó nélkül a szöveg halott, legfeljebb „hibernált” állapotban van. A szöveget az olvasással keltem életre, s ha megtagadom egy szöveg elolvasását, akkor halálra ítélem azt. A Biblia azoknak, akik nem olvassák, egy zárt, halott könyv, csak az olvasása által nyílik meg számunkra.

De mi vezetett a ma annyira elterjedt olvasóközpontú kritika (*reader-response criticism*) kialakulásához? Az eredők között mindenképp előtérbe kerül a *gadameri hermeneutikát*, a Bultmann utáni „új hermeneutikát” és a *jaussi és iseri recepcióesztétikát* említhetjük meg.

Gadamer az 1960-ban írt *Igazság és módszer* című korszakalkotó művében szembeszállt a tudományeszmény büvöletében élő historicizmussal, a felvilágosodás egyoldalú örökségével. A hagyományos bibliai hermeneutika különbséget tett a szöveg megértésének, értelmezésének és alkalmazásának fázisai között. Gadamer szerint ilyen objektív, szisztematikus megismerés nem létezik, egy szöveg jelentését úgy értem meg, hogy azt azonnal alkalmazom. A megértés fázisában tehát már benne van az alkalmazás, vagy ha úgy tetszik, az érdek: mit jelent ez nekem? Az olvasó, a befogadó horizontja legalább annyira fontos, mint a szerzőé, a jelentés a „horizontok egybeomlásából” adódik.

Mint ismeretes, Bultmann a formatörténeti kutatásait a heideggeri egzisztencialista filozófiával egészítette ki, s alapkérdése ez volt: mit jelent a bibliai szöveg nekem, ma élő modern embernek? Bultmann még túlságosan ragaszkodott a filozófiai kategóriákhoz, a nyelvtudomány és az irodalomkritika eredményeit még nem integrálta kutatásaiba. Tanítványai azonban — elsősorban E. Fuchs és G. Ebeling — már a nyelv természete és funkciója felé fordultak, amikor a bultmanni programot — Isten igéjének a mai ember számára való közvetítését — vállalták fel. Ők azonban már a „nyelveseményre” (*Sprachereignis*) teszik a hangsúlyt. Ebeling számára

minden teológia alapja a hermeneutika, s az egyháztörténet is a Biblia értelmezésének a története. Fuchst és Ebelinget, valamint amerikai követőiket (J. M. Robinson, R. Funk) tekintik az új hermeneutika képviselőinek. Az emberi létezés nyelvi természetéről írtak, s a korábbi, a még Bultmannnál is meglevő „tudományos” igény helyett a „szöveg igényeiről” szóltak, arról, hogy a szöveg nem halott dokumentum, hanem élő monumentum, s elfogadták, hogy csak úgy interpretálhatók, ha felismerem és elismerem, hogy a szöveg közben engem is interpretál. A tudományos semlegesség és distanciáció helyett a kulcsszó a „participáció”. A participációban az írott szöveg ismét beszédé válik. Az új hermeneutika tehát Lutherhez való áttérést (*viva vox evangelii*) és visszatérést jelent. (Nem véletlen, hogy Ebeling többek között Lutherről írt hermeneutikailag megalapozott monográfiát.)

Az olvasóközpontú kritika harmadik eredőjeként az ún. *recepcióesztétikát* (ill. *befogadásesztétikát*) említjük meg. A konstanzi egyetem professzorai, H. R. Jauss és Wolfgang Iser az irányzat fő képviselői. Jauss Gadamerrel egyetértésben vallja, hogy túl kell lépni mind a historizáló, mind a formalista, a tudományeszmény büvöletében élő immanens megközelítések egyoldalúságán. A determinista historikusok (akiknek egyoldalúan szélsőséges képviselői a marxisták) és a strukturalisták egyaránt figyelmen kívül hagyták az olvasót. Pedig az olvasás elengedhetetlen szempont a szöveg megértésében. Jauss visszautasítja a strukturalizmus radikális ahistorizmusát. A történetiség fontos, de nem a szöveg „prehistoriáját”, hanem a „poszthistoriáját”, vagyis a szöveg olvasásának, befogadásának történetét akarja megírni. Ezzel Jauss rehabilitálta a strukturalizmus által elvetett irodalomtörténetet. A bibliai hermeneutikában is csak újban fedezték fel (Ebeling után Karlfried Froehlich), hogy a szöveg megértéséhez a hermeneutikatörténet a „poszthistoria” is hozzátartozik. Amíg a strukturalizmus számára a szöveg volt a „csúc”, addig a recepcióesztétika és az olvasóközpontú kritika számára a szöveg csak kiindulás, egy sajátos „paritúra”, amit a megértéssel és az értelmezéssel majd az olvasónak kell „betölteni”.

Hol van a jelentés *locusa* az olvasóközpontú kritika szerint? A szerzőorientált megközelítés szerint a jelentés a szöveg „mögött”, a történeti szerző szándékában, a szövegorientált megközelítés szerint magában a szövegben, az olvasóorientált megközelítés szerint pedig a szöveg „előtt”(!) van, hiszen a szöveg előtt álló/ülő olvasó önmagát értelmezi a szöveg fényében.

Wolfgang Iser szerint az olvasás egy sajátos *aktus*, aktív cselekedet. A szerző bizonyos „stratégiákat” alkalmaz, hogy bevonja az olvasót a szöveg világába. Először is már a szövegbe beépít egy szerzőt („beleértett szerző” — „implied author”) és egy a szöveg vázraozásaira felelő olvasót („beleértett olvasó” — „implied reader”), vagyis a „valódi” szerzőn és olvasón túl van egy olyan szerző és egy olyan olvasó, akik a szöveg jó értelemben vett rabjaiként részt vesznek a szöveg kommunikációjának játékában. Továbbá minden szerző bizonyos „hézagokat” hagy a szövegben, amik az olvasóban kérdéseket váltanak ki, s válaszai-val az olvasó megpróbálja „betölteni” ezeket a hézagokat.

Az olvasóközpontú kritikában a szöveg által kiváltott *hatásnak* és e hatásra adott *válaszoknak* fontos szerepe van. Ezért az irányzat angol neve: *reader-response criticism*, azaz — így is fordíthatnánk — *olvasói-válasz kritika*. Mivel a hatás be van építve a szöveg jelentésébe, ezért nem véletlen, hogy amíg a történetkritikára épülő szerzőorientált megközelítés a Biblia ihlettségével nem tud mit kezdeni.

addig az olvasóközpontú kritikában az ihletettség kérdése ismét értelmet nyer. (Erre vonatkozólag lásd Walter Vogels cikkét a *Protestáns Szemle* új folyamának 3. számában, valamint cikket ismertető és kommentáló írásomat a *Keresztyén Igazság* 12. számában.)

Az olvasóközpontú kritikára a szöveggel való „együttélés”, az állandó aktív kölcsönhatás jellemző. Az olvasót felszabadítja a gátlásaitól, amit talán a történetkritika és a modern korszak tudománytisztellete ültetett belé („Te igazán úgysem értheted, mert nem vagy szakember!”) Az olvasóközpontú kritika izzig-vérig posztmodern szemlélet.

Egy kérdés bizonyára ágaskodik bennünk. Ha a jelentés az olvasótól függ, ha ő „csinálja” az értelmet, akkor el kell fogadnunk minden önkényes, szubjektív olvasatot, csupán azért, „mert az olvasónak azt jelenti”? A válaszuk az, hogy az olvasásnak azonban van még egy fontos vonása, s ez pedig a közösség. Stanley Fish, az amerikai olvasóközpontú kritika talán legnevesebb képviselője „interpretáló közösségekről” beszél. Az egyéni olvasatokat a közönség szentesíti vagy korrigálja. Ha a hangsúly a befogadáson van, akkor a teljes befogadás a közösség által történik. Természetesen adódhat olyan helyzet, hogy a közösség *en bloc* visszautasítja az üzenetet és — mondjuk — táncra perdül az aranyborjú körül, de ennek egyedül ő vallja kárát, s csak hiteles bűnvallással nyerhet bocsánatot és bebocsátást — a szövegbe. Ám ha a közösség a bűnében megkeményedik, akkor a szöveg sem nyílik meg előtte. A szöveget már nem olvassa és jelentést többé nem alkot. A „szöveg” fogalmát itt már egy tágabb, átvittebb értelemben (is) használom — akárcsak a posztmodern irányzatok.

PÉLDA AZ ALKALMAZÁSRA: APCSEL 5,1-11 (M. Davies nyomán)

Anániás és Szafira története az ApCsel elején olvasható. A negyedik fejezet végén a szerző azt mondja el, hogy Jézus Krisztus követői közösséget alapítottak Jeruzsálemben, s ez egyben teljes vagyonközösséget is jelentett. Barnabást említi a szerző pozitív példaként, mivel az eladta a földjét, elhozta a pénzt és letette az apostolok lába elé. Most kezdődik az ötödik fejezet, mintegy ellenpéldaként Anániásról és Szafiráról, akik a vagyonuknak csak egy részét adták el, s a megtartott részről hallgattak az apostolok előtt. A közösség nevében Péter először Anániást kéri számon: „Anániás miért, miért szállta meg a sátán a szívedet, hogy hazudj a Szentléleknek és félretegyél magadnak a föld árából? Ha megmaradt volna, nem neked maradt volna-e meg, és miután eladtad, nem te rendelkezte-e az árával? Mi indította a szívedet ilyen cselekedetre? Nem embereknek hazudtál, hanem az Istennek.”

A történettel kapcsolatban az első olvasói észrevételünk az, hogy Anániás és Szafira nevével a Bibliában máshol nem találkozunk. Péter azonban jól ismert minden bibliáolvosó számára. Ez a Péter nem azzal vádolja Anániást, hogy az apostoloknak hazudott, hanem azzal, hogy a Szentléleknek. De honnan tudhatta ezt meg Péter? A Bibliát kevéssé ismerő olvasó számára ez bizonyára még kérdés, ám a Bibliát jól ismerő olvasónak a válasza az, hogy csakis a Szentlélek nyilatkoztatta ki neki. Ez azonban már az első „hézag” a szövegben, s ezt a hézagot nekünk az olvasónak kell válasszal betölteni. De további hé-

zagok is vannak: kik voltak „mindazok”, akik ezt hallották? És mi ez az apostol szavai nyomán bekövetkező váratlan halál? És kik voltak azok az ifjak, akik Anániást betakarták, kivítették és eltemették? És azonnal eltemették a testet? Ha a szöveget tovább olvassuk, azt kell mondanunk, hogy igen, mert Anániás felesége „mintegy három óra múlva bement” (7. vers) és semmit sem tudott arról, ami pár órával korábban történt a férjével. És szokás volt Jeruzsálemben, hogy egy férfit úgy temetnek el, hogy erről nem szólnak a feleségének?

A történetben a szerző egyes dolgokat közöl, másokat elhallgat. Abból, hogy mit közöl, s hogy mit hallgat el, az elbeszélés jellegére következtethetünk. Világos, hogy itt nem a lélektani rezgésekre figyelő irodalmi ábrázolásról, hanem egy teológiai mondanivalóról van szó. Anániás halála Isten ítéletének a jele. És hogyan hat az olvasóra azok „nagy félelme”, akik hallották Pétert és látták Anániás halálát? Minden bizonnyal az elbeszélés az olvasóban is hasonló félelmet vált ki. A részletekről a szerző nem tájékoztat bennünket, ezek is „hézagok” maradnak, amit fantáziánkkal kell kitölteni. A szerző „stratégiája” azonban valószínűleg sikeres, mert a szöveg *hatásosnak* bizonyult, és az olvasó a szerző stratégiájának megfelelően „belevonódott” a szövegbe, azaz betöltötte a „beleértett olvasó”-nak („implied reader”) szánt szerepet.

BIBLIOGRÁFIAI VÁLOGATÁS

- Davies Margaret, „Reader-Response Criticism”, in: Coggins, R. J.—J. L. Houlden (szerk.) *A Dictionary of Biblical Interpretations* London SCM Press, Philadelphia, Trinity Press Isnt. 1990. 578—580.
- Iser, Wolfgang, *The Act of Reading: A Theory of Aesthetic Response* London, Routledge and Kegan Paul, 1978.
- Fish, Stanley, *Is There a Text in this Class? The Authority of Interpretative Communities* Cambridge, Mass. és London, Harvard UP, 1980.
- Keegan, Terence, *Interpreting the Bible. A Popular Introduction to Biblical Hermeneutics*, New York, Paulist Press, 1985.
- McKnight, Edgar, *The Bible and the Reader. An Introduction to Literary Criticism* Philadelphia, Fortress Press, 1985.
- McKnight, Edgar, *Post-Modern Use of the Bible. The Emergence of Reader-Oriented Criticism*, Ashville, Abingdon Press, 1988.
- McKnight, Edgar, „Reader-Response Criticism and Hermeneutics”, in: Fabiny T. (szerk.). *Literary Theory and Biblical Hermeneutics*, Szeged, JATE, 1992. Magyarul ua. „Az olvasóközpontú kritika és a hermeneutika”. Ford. Lukács Tamás. Kéziratban.

Következik: V. rész: Mi a narratív kritika?

MEGJEGYZÉS:

Közben megjelent a szerző előadása (Pannonhalma, 1991. július) egy angol nyelvű könyvben (a Szegedi József Attila Tudomány Egyetem kiadásában: [Literary Theory and Biblical Hermeneutics] The Literal Sense and The „Sensus Plenior Revisited” címmel [156 kk]).



Kiáltó szó a végvárakról

1992. június 24. a Romániai Zsinat-presbiteri Evangélikus Egyház történetében határnappá lett. A gyülekezetek választása alapján ezen a napon iktatta be püspöki tisztébe **Mózes Árpád** aradi esprest **dr. Harmati Béla** püspökünk. Az esemény nagyságát jelezte az a tény is, hogy valamennyi romániai történelmi egyház főpapi, egyházvezetői szinten képviseltette magát és biztosította a beiktatott püspököt bizalmáról és segítőkészségéről.

Mózes Árpád püspök beköszöntőjéhez nem a megszokott közgyűlési beszéd formáját választotta, hanem az istentisztelet keretében igehirdetés formájában hangzottak el szavai. Igehirdetésének textusául Mt 28,18-20 verseit választotta. Akik püspöki programadást vártak, ezzel meg is kapták a választ: „...A programot, amire most figyelniük kell, nem adhatják emberek, nem az egyházak felkent vezetői vagy magas méltóságai fogalmazták meg; mert az már adott egyszer s mindenkorra! És nem akárki adta, hanem Ő maga a megáldoztatott és feltámadott Jézus Krisztus, aki megdicsőülése előtt szent testamentumként helyezte tanítványai szívére: »**Elmenvén széles e világra, tegyetek tanítványokká minden népeket, megkeresztelvén őket az Atyának, a Fiúnak és a Szentléleknek nevében, tanítván őket... és íme én tiveletek vagyok minden napon a világ végezetéig.**« Ez a világot átfogó misszió, küldetés, átlépi az időnek és a térnek határait... E szent misszió kell, hogy feladata legyen a jövőben is egyházunk felszentelt és kötelezett szolgálóinak!... Egyházunk nem ölel fel milliós és százezres tömegeket, de küldetése semmivel sem kisebb más egyháznál. Mi is éppoly drága örökség hordozói vagyunk, amire kötelez Krisztus szent testamentuma. Tudom, minden egyháznál egyformán drága minden lélek és annak megtartása. És mégis valom, hogy sajátos helyzetünknel, kicsinységünknel fogva, minden

lélek tízszeresen drágább és többszörösen nehezedik ránk a JÓ PÁSZTOR szelleme ama, 99-en túl, a századikat megkeresni.”

Az egyház örök programjának végzése, valósítása a megmaradás feltétele. De további feltétel az adott helyzetben „az egység azon testvéregyházakkal és szervezetekkel, akikkel egyek vagyunk hitben. Tudjuk, sok mindennek lehet és akarnak gátat szabni emberi hatalmasságok, amint azt tették és teszik még ma is. Lehet népek között kőfalat építeni, amint a múltban, lehet és tudnak gyűlöletből szakadékot ásni, amint azt teszik ma is, lehet hamis eszmékkel, drótakadályokat kiépíteni a jóakarató emberek között, de lelki egységünknek, hitünknek — ami összeköt — nem lehet sorompókat állítani.”

A testvéregyházakkal és szervezetekkel való egységet egészen széles ölelésben értette a püspök. Nem csupán a hazai egyházakra gondolt, hanem az őket már eddig is segítő német, norvég, finn és nem utolsósorban magyarországi evangélikus egyházunkat nevezte meg és azokat a szervezeteket, melyek támaszt és erőforrást jelentettek számukra: a Lutheránus Világszövetséget, a Martin Luther Bundot és a Gustav Adolf Werket. Egyháza nehéz sorsát megrendítő szavakkal tolmácsolta, amikor feléjük fordult. „Nehogy azt higgye valaki, hogy mindaz ami volt, mindaz, amit át kellett élnenek gyülekezeteink, apáink, mindaz, aminek fájdalmas nyomait és sebeit ma is hordozzuk, mindazt nem lehet csak úgy a múltak homályában veszni hagyni, nem lehet mindezt csak úgy egyszerűen eltemetni. Mert aki ismeri gyülekezeteink, népünk sorsát: a Brassó megyei magyar evangélikus falvaktól a bánáti tájakig, Krizbától Fazekasvársádig, Székelyszombortól Nagylakig, az tudja, hogy rabolták és fosztották ki népünket ezeréves örökségéből, hogyan lettek csodálatos falvainak lakói föl-

dönfutókká, mert apáink földjén, saját jusukból még a betevő falatot is megtagadták tőlük. Mindezeneken felül még jött — a másik nagy kereszt — a kettős kisebbségi sors, amit nem lehet szó nélkül hagyni, mert egyaránt sújtotta magyar népünket, szlovák gyülekezeteinket és németajkú testvéreinket is... Ezért engedtesék meg, hadd legyek e szöszékről **kiáltó szó** hittestvéreink felé Európában és a nagyvilágban, akiktől — Istennek hála — idegen a kisebbségi sors. Hadd legyenek **szavaim kiáltás a végvárakról minden lutheránus egyház felé.** ... Szeretném, ha e szöszékről elhangzott kiáltás eljutna a nagy lutheránus világ lelkiismeretéhez s szeretném szívükre helyezni azt az igazságot, hogy egy nép vagy nemzet sorvadása, pusztulása ott kezdődik el, amikor feladja végvárait!”

Nem hiányzott az igehirdetésből az önmaguk felé fordulás sem. „Belső megújulásra van szükség, amint azt az apostol helyezi szívünkre: »Változzatok el a ti elméteknek megújulása által, hogy megvizsgáljátok, mi az Istennek jó, kedves és tökéletes akarata.« (Róm 12,2/b.) Gondolok itt mindenekelőtt lelkipásztor testvéreimre, valamint ifjú teológusainkra, akikre nagy reménységgel tekintünk. Mindnyájan — idősök és fiatalok egyaránt — nagy kihívások előtt állunk. Sétorombolt egyházi, lelki, hitbeli életünk után mindnyájan töprengünk: hogyan tovább? A feleletet pedig nehéz megtalálni, mert ez új helyzetben nincs recept. Bizonyos vagyok azonban, hogy az **elsődrendű feladat nem lehet más, mint figyelni Isten igéjére, tanulni imádkozni s így minél több drága kincset evangéliumi örökségünkben magunkénak tudni, mert csak ezáltal lehetséges a régen áhított belső lelki és hitbeli megújulás, amihez feltétlenül kötődnie kell a gyülekezetek, népünk iránti szeretetnek és hűségnek.**”

A belső és hitbéli megújulásban saját maga is részesülni kíván. Bevezetésében és befejezésében is szólt arról, hogy „másképp ezt nem lehet vállalni, csak azzal a hittel, azzal a biznysággal, hogy életünk az Úr Isten őrizete, oltalma alatt áll. Csak azzal a szándékkal, hogy ne az én akaratom, vagy emberi törekvéseim legyenek úrrá az egyházban és szolgálatomban. Legyen minden csak egyedül a könyörülő Istené.”

A befejező részben két fontos szempont csúcsosodik ki. Az egyik ezzel a szóval jelölhető: „együtt!” És ebbe a szóba nemcsak a testvéregyházak fértek bele, hanem hazája és népe is. „Ott akarunk lenni továbbá abban a testvéri közösségben is a nagyobb test-

véregyházak mellett, ahol hitbéli, lelkiismereti jogainkon túl népünk sorsát vállalják fel, a kisebbségi sors minden keresztjével együtt. Úgy, amint Jézus Krisztus sem tudott elmenni a szenvedő, az útszélre sodort és kifosztott mellett, hanem irgalmas samaritánusként lehajolt, sebeket kötözött, gyógyított, vigasztalt. — Úgy nem maradhat közömbös számkra sem annak a népnek sorsa, amelyhez tartozunk, különösen akkor, ha azt jogaiban és méltóságában sértenék meg. Mindezt azért, hogy együttes erővel és közös imádsággal indulhassunk azon az úton, mely egyházunknak, népünknek — legyen az magyar, szlovák, német vagy más — híveinknek, a ránk bízott

lelkeknek egy szebb és boldogabb jövőt ígér!”

Két Reményik idézettel fejezte be vallomását és előremutató szavait a püspök.

„Pár évet adj csak. Akkor én,
Uram,
Kezedbe adom vissza minden
vágymam,
Mert mind betelt. És nem éltem
hiában.”

De addig is:

„Akarom: fontos ne legyenek
magamnak.
A végtelen falban legyenek egy
tégla,...
Legyenek kendő, mely könnyet
töröl,...
Legyenek a csend, mely mindig enyhít
ad,
A kéz legyenek, mely váltig
simogat...”
Tóth-Szóllós Mihály

Az ifjúsági munka szerepe a Lutheránus Világszövetségben

Talán emlékszik még az Olvasó az 1990-es curitibai világgyűlés eseményeire, a Világszövetségben véghezvitt strukturális változásokra. Nemcsak a genfi központ munkagazdálkodási felépítése, hanem az addigi döntéshozó szerv is megváltozott. A változások nemcsak anyagi megfontolásokból történtek, hanem azért is, hogy az addig kevésbé képviselt egyházak is reprezentánst juttathassanak a rotációs rendszerben működő döntéshozó bizottságokba.

A curitibai világgyűlés másik nagy vívmánya volt az ifjúsági és a női létszámarány kiterjesztése. Az ifjúságban ez 15 százalékot jelent, konkrétan 7 személyt a világ 7 földrégi régiójából. Hasonlóan a többi tanácsstagnhoz, mindegyik ifjúsági képviselő tagja egy bizottságnak, és esetleg még egy-két kisebb (al)bizottságnak is. En a World Service (Világszolgálat), és a következő világgyűlést már előzetesen is tervező bizottságnak vagyok a tagja.

Már több mint két év telt el a világgyűlés óta, így már bizonyos tapasztalatokról tudok beszámolni: az eddig végzett munkáról és az előttünk álló feladatokról.

Nagy vonalakban ismertetem az **Ifjúsági Osztály** (Youth Department) által végzett munka lényegét, célját, jövőre vonatkozó terveit:

Az Ifjúsági Osztály **célja**, hogy erősítse az ifjúság tagegyházakban végzett szolgálatát konferenciákon, csereprogramokon, tanulmányutakon, látogatásokon és más alkalmakon keresztül. A regionális konzultációk alkalmat teremtenek az ifjúság tapasztalatainak kicserélésére, új programok fejlesztésére, a meglévők felülvizsgálására. Regionális ill. szubregionális konferenciákat három évenként szervez az Ifjúsági Osztály a helyi vezetők segítségével.

Az Ifjúsági Osztály **anyagi** segítséget és szervezési tanácsot ad olyan eseményekhez, mint csereprogramok, vezetőképzések a különböző régiókban. Az ilyen alkalmakkal a kapcsolatok fejlesztése és a további együttműködés érhető el.

Vannak **tanulmányutak**, amelyek véghezviteléhez egy tagegyház ereje nem elegendő, ezért regionális együttműködés szükséges teljes kibontakoztatásukhoz. A curitibai világgyűlést megelőző ifjúsági konferencián felvetett témák kiindulópontjai lehetnek a későbbi tanulmányutaknak. A jövő év elején tanulmányutat szerveznek Indiába és Nepálba a dán Santal Mission segítségével. A program első alkalma lenne olyan további tanulmányutaknak, amelyeknek célja egy másik vallás (és annak vonzerejének) megismerése.

Az ifjúsági **ösztöndíjak** lehetőséget teremtenek az LVSZ genfi központjában való továbbképzésre, tanulmányok végzésére.

Minden évben **nemzetközi csoport látogat el** egy szubregióba, hogy kisebb továbbképzéseken, gyülekezeti alkalmakon, ifjúsági találkozókra vegyen részt. Ugyanezen célú bilaterális csereprogramokhoz ad az Ifjúsági Osztály segítséget, ha azt két szomszédos ország egyháza kéri.

Evente 3–4 számmal jelenik meg az **Ifjúsági Levél** (Youth Letter), amely tartalmazza a különböző ifjúsági programok leírását, személyes vallomásokat a keresztyén hitről és rövid híreket. További publikációk kiadására is sor kerül, így jelent meg az ifjúsági világgyűlésről is egy könyv, ami az Ifjúsági Levéllel együtt kérhető a genfi központtól.

Az Ifjúsági Osztály segíti a Tanácsban lévő fiatal képviselőket a szükséges információkkal és az ifjúsági programok szervezésében történő bevonással.

A tanácsüléseken kívül **más alkalmak** is vannak, melyeken az ifjúsági képviselők részt vesznek, így a német evangélikus egyház LVSZ Nemzeti Bizottságának ifjúsági osztálya már kétszer hívott meg tanácskozni, ahol nemcsak a német egyházat érintő kérdésekről beszélgettünk, hanem élénken érdeklődtek a magyar if-

júsági munka iránt is, különösen is az 1993-ra tervezett budapesti ifjúsági konferencia iránt.

1992 januárjában Budapesten tartózkodott az Ifjúsági Osztály vezetője, Siv Limstrand norvég lelkész, aki amellet, hogy részt vett a Taize találkozón, találkozott dr. Harmati Béla püspökkel és megbeszélésen vett részt a MEVISZ vezetőivel. Budapesti tartózkodása után együtt mentünk Erdélybe, a szász és a magyar evangélikus egyház meglátogatására. Nekünk, fiatal tanács- tagoknak különösen is hangsúlyos, hogy közelebről is megismerjük az általunk képviselt egyházakat.

1992 novemberében Lettországban, Rigában lesz az Európa-konferencia, amit ifjúsági ülés előz meg. Terveink szerint a rigai találkozó „előzetes” lenne egy európai ifjúsági konferenciához, amit Budapesten szeretnénk megrendezni 1993. júliusában. A konferencia költségvetés-tervezete már Genfben van, és 30 ezer US dollár összeggel a szeptemberi madrasi tanácsülés elé kerül megszavazásra. Ennek függvényében a szervezési előkészületek az őszszel megkezdődnek. Ennek felelőse a MEVISZ konferencia-szervezési bizottsága.

Komoly viták adódtak Curitiba után az ifjúsági képviselőket illetően, mennyire tudják megállni helyüket a Tanácsban, „nem vásárnapi iskola alakult-e ki ebből az újtásból?” Mint ifjúsági képviselő nem foglalhatok állást ebben a kérdésben, csupán információt akartam volna adni az ifjúsági munkáról, ami nemcsak Genfben folyik, hanem kölcsönös kapcsolatban áll hazai ifjúsági munkánkkal is. Rajtunk is múlik, hogy mennyire.

Pángyánszky Ágnes

V. éves teológiai hallgató

In memoriam: Karl Béla (1926—1991)

Utólagos megemlékezés egy idő előtt eltávozott szolgatársról

Élete Nagymányokról indult és ide is tért vissza. Az egykor tisztán rk. faluban édesapja szerény jövedelmű kisiparosként élt családjával. Fiát is csak bejáró tanulóként tudta taníttatni a közeli (7 km) bonyhádi evangélikus gimnáziumban. A nyolc éven át gyalogosan, vagy kéreppárral megtett utak bizonyára nagyban formálták már akkor a diákfiú későbbi szívósságát, kemény jellemét.

Teológiai tanulmányait Sopronban végzi. Lelkészi oklevelét is itt szerzi meg 1951-ben. Allinger János végzős társával együtt Turóczy Zoltán püspök avatja nem sokkal később lelkésszé abban a bonyhádi evangélikus templomban, hol másfél évtizeddel korábban konfirmálták is. Majd közvetlen a Bonyhád és Nagymányok közé ékelt Majosra kerül segédlelkészként, ami jó alkalmat nyújt hézagos német nyelvtudása begyakorlására. Dr. Schlitt Gyula alesperes nyugalomba vonulása után pedig önálló lelkészi szolgálatot is itt vállal, szolgálati hatósugarát kiterjesztve most már a kitelepítés folytán erősen megfoghatkozott közeli evangélikus német gyülekezetekre is. Ekkora már családost is alapít, miután még szupplikáns korában megismerte jövendőbelijét, a mohácsi gyülekezet fiatal kántorkisasszonya személyében.

Közben régi kedvenc vágya is teljesebbé válik. Szülőfalujában a bánya által odavonzott evangélikusokból gyülekezetet szervez, majd családi örökségből Nagymányokon házat vásárol és az annak udvarán különálló melléképületet imaházzá alakítja át. Azóta ebben az egykori bányászgyülekezetben is mindmáig folyamatosan gyűlhetnek istentiszteletre a közeli újtelepre betelepült evangélikusok. A kialakult szórványkörzetben a váraljai leánygyülekezet a legnépesebb. Ennek templomát nagy körültekintéssel modernizáltatja, karzat alatti kis hivatali szobát és a karzaton gyülekezeti termet is kialakítva benne.

Püspöke, ki csak nagysokára fedezi fel tehetségét, 1978-ban a népesebb és nem szórványjellegű Tolna megyei Györkönyi gyülekezetbe egyengeti útját. Innen azonban, pár évi szolgálat után, mialatt szervezetét súlyos betegség támadja meg, 60 éves korában nyugdíjba kényszerül. Nagybetegen kerül vissza tehát szülőfalujába és korábban elhagyott családi otthonukba. Itt csodával határos módon újra erőre kap és egy éven át pásztorolja az időközben lelkigondozó nélkül maradt volt gyülekezetét. De betegsége újból fellángol, felesége karjai közt, viszszaadta lelkét Teremtőjének. Földi porsátorát gyülekezete a váraljai templomban ravataloztatja fel. Itt búcsúztatta őt el Lackner Aladár esperes múlt év november 7-én. Kisebbik fia az ázsiai Tengziből repült haza, hogy jelen lehessen a megözvegyült édesanyjával, bátyjával és nővérével, valamint sógornőjével és sógorával és a család kicsinyeivel együtt az apa és nagyapa temetésén. A késő őszi napsugarak verőfénye ölelte körül a templom oltára elé helyezett koporsót az esperes felemelő és vigasztaló szolgálattévése során. Ott sorakozott az első padosorokban 12 szolgatársa is, köztük a váraljai református lelkész és a nagymányoki katolikus plébános. És mögöttük tömött padosorokban a váraljai, nagymányoki, kismányoki, izményi és majosi, valamint a györkönyi hívek nagy sokasága. Utána gyászkocsi vitte át koporsóját a közeli nagymányoki temetőbe, hol Krähling Dániel bonyhádi lelkész tartotta a végső búcsúszolgálatot. Karl Béla földi teteme hazaérkezett, abba a földbe, melyből vétetett és korábban elhunyt szülei sírja közelébe. A halálban azonban nincs földi idő. Akik elpihennek, még ma ott lehetnek Urukkal a paradicsomban és elvehetik hitünk szerint hűségük jutalmát, az örök élet koronáját.

Ormos Elek
egykori mohácsi eskető lelkész

EGYHÁZI VILÁGHÍRADÓ

1992 június—július

VILÁGCSÜCS BRAZÍLIÁBAN A TERMÉSZET ÉS AZ EMBERVILÁG JÖVŐJÉRŐL

Földünk jövőjéről először húsz évvel ezelőtt, Stockholmban ültek össze világméretű tanácskozásra a világ államfőfői és tudósai. Ezidén, június első felében, már sokkal fenyegetőbb helyzetben találkoztak — a világ eddigi legnagyobb nemzetközi tanácskozásán, 175 ország vezető államfőfőiainak és tudósainak jelenlétében — a világ népeinek delegációi.

Az „ökológiai világcsúcs” fantasztikus külső körülmények között ment végbe a világ talán legszebb városában, Rio de Janeiróban, ahol a természet szépsége és az elképzelhetetlen nyomor negyedek világunk ellentéteit tükrözik. Jelen volt mindenki, aki „számít a mai világban”. Először a tizenkét napos tanácskozás végső eredményeiről, majd pedig annak világi visszhangjáról szólnak.

A tizenkét nap feszült vitáinak, éjszakákba nyúló tanácskozásainak végeredményét két nagyobb alapvető dokumentum és három világméretű részlet-egyezmény foglalta össze.

A „Riói Nyilatkozat” 27 döntő alapvető tartalmaz a természetet és az embervilágot fenyegető legnagyobb veszedelmekről, az élőlények és a szenvedő népek jogairól, valamint a világméretű összefogás elkerülhetetlenségéről. Ezek az alapelvek nagyszerűek. De hogyan valósíthatók

Az ökológia — a természet és az embervilág jövőjéért való, Isten előtti felelősségünk — mára a teológiai szociáletika talán legfontosabb területévé lett. Ezért számolunk be először és részletesebben az eddigi legjelentősebb ökológiai világtalálkozóról és annak nemzetközi, elsősorban egyházi visszhangjáról. Két másik kérdés is foglalkoztatja ma az egyházakat. Egyfelől a megfogant élet hatékonyabb védelme és az abortusz-törvény megváltoztatása. Másfelől a véres jugoszláv tragédia két és fél millió menekültjének sorsa, az az egyházak felelőssége értük. Érdekes új hírek érkeznek a nők püspöki szolgálatáról is. Ez a nyár igazán nem volt eseménytelen az egyházak életében sem!

Ha ez olvasóink érdeklődésével találkozik, a mostani számmal kezdve, új címszó alatt, rendszeresen szeretnénk rövid híreket közölni a teológia mai világából, beszámolva fontos, új teológiai publikációk megjelenéséről is.

— A híryanagy lezárása: 1992. augusztus 5. —

meg? Erről szól a másik alapvető dokumentum 40 fejezetben és 800 oldalon, az „Agenda 21”. Ez a hatalmas dokumentum részletes akcióprogramot tartalmaz az élő világ és az emberiség megmentésére a globális pusztulástól. Szól a világklíma, a vizek, a levegő, az erdők, az energiaforrások megőrzéséről és az embervilág megmaradásának, továbbfejlődésének feltételeiről. Többek között ki mondja: a jómódban élő, fejlett ipari országoknak évi összes termelésük legalább 0,7 százalékát kellene biztosítaniuk a környezet és a nélkülözhető országok megmentésére, „amilyen gyorsan csak lehetséges” (ezt a mellékmondatot érte rendkívül sok kritika!). A fejlett, gazdag országok okozzák a környezetpusztulás nagyrészét és húzzák a legnagyobb hasznot abból: ezért kellene nekik nagyobb áldozatokat hozniuk.

Három külön globális egyezmény a világ éghajlata hatékonyabb védel-

méről (ózonlyuk, üvegház-hatás), a rohamosan pusztuló növény és állatfajok megmentéséről és az erdők — különösen az őserdők — pusztulásának megállításáról került aláírásra. Sajnos, néhány legfejlettebb ország aláírása még hiányzik ezekről.

★

Hogyan értékelik világszerte a „riói csúcstalálkozó” munkáját? A következőkben két ismert nemzetközi szervezet és az Egyházak Világtanácsa véleményét szólaltatjuk meg.

A nagytekintélyű amerikai **Worldwatch Institute** szerint már most el késtünk az igazi védekezéssel. Ma évente 200 ezer km² (több mint két Magyarország területű) őserdőt irtanak ki gazdasági érdekekből. Évente mintegy 50 ezer (!) növény- és állatfaj tűnik el végleg Isten teremtett világából. A madarak háromnegyed részét és az emlősök felét fenyegeti a kipusztulás. A világ la-

kossága öt milliárdnyi, s ebből a jómódban élő 1,1 milliárd használja el a természeti erőforrások negyötödét (!), okozza elsősorban a klímaváltozásokat, a vizek és a levegő szennyezését és az élő fajok pusztulását. Mit mondjunk minderre? Alighanem igaza van a Lutherische Monatshefte (1992, 310. lap) cikkírójának: „A harmadik világháború már régen megkezdődött. Ez már a természet ellen folyik, és másfajta fegyverekkel gyilkol, mint az előző kettő. Ennek a harmadik világháborúnak csak vesztesei vannak”.

Az **ENSZ Élelmészeti Világszervezete (FAO)** ideji jelentése szerint a szegény Dél országaiiban ma 786 millió ember él az állandó éhezés állapotában. Különösen Afrika helyzete tragikus: az éhínségtől sújtottak száma itt a legutóbbi 20 évben 67 millióról már 168 millióra nőtt. A déli félteke szegény és legszegényebb országai ma 2 billió 364 milliárd dollárral tartoznak a világ jómódú országainak, és adósságuk a kamatokkal egyre jobban növekszik. Megdöbbentő adatok!

Ezek után érthető, ha a szakértők nagyobb része és számos nemzetközi fórum, közöttük is az egyházak, igen nagy kritikával tekintenek a „riói csúcs” eredményeire. Itt csak az **Egyházak Világtanácsa** véleményéről szólnak. A legnagyobb egyházi világszervezet a hivatalos csúcskonferenciával párhuzamosan, a világ 54 országa 150 egyházi delegátusa részvételével Rio egyik nyomor-

kus egyháznak a legsúlyosabb kihívással kell szembenéznie.

Olaszországban ugyan csak heves viták kezdődtek egy 1981 óta érvényben levő és az abortuszt korlátozóttan engedélyező törvény körül. Legújabbban igen jelentős politikusok is szembefordultak ezzel a liberális törvénnyel: Scalfaro, az új államelnök, Amato, az új miniszterelnök, és Bompiani, az új szociális miniszter. Várható, hogy a magát életének nagyobb védelme Itáliában is a viták középpontjába kerül.

NÉMETORSZÁG

Az iskolai hitoktatásban **Brandenburg** tartomány kormánya 44 középiskolában kísérletképpen a mindenkire kötelező „életformálás—etika—vallás” nevű tantárgy bevezetését határozta el. A heti két órából az első közös minden tanuló számára, a második pedig megoszlik egyházak szerint, illetve a „felekezetszemleges” vallás is választható. **Martin Kruse** brandenburg-berlini püspök élesen kritizálta az állam ilyen döntési jogát ebben a kérdésben.

*

A Német Szövetségi Statisztikai Hivatal 1992-es jelentése szerint a volt NDK „új tartományában” a lakosság 64 százaléka felekezeten kívülinek, 27 százaléka az evangélikus, 6 százaléka a római katolikus egyházhoz tartozónak vallotta magát. Az egyházak ilyen súlyos vesztesége a marxista időszak következménye: 1950-ben a hivatalos statisztika szerint még a felnőttek 80 százaléka és 10 százaléka az evangélikus, illetve a római katolikus egyházhoz tartozott.

AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK

Az USA második legnagyobb evangélikus egyházában (Missouri Synod, 2,6 millió hívővel) júliusban a szigorúan

konzervatív **Alvin Barry** lelkészt választották meg püspöknek a következő három évre. Elődje, **Ralph Bohlmann** püspök, aki nemrég egyházunkat is fölkereste, a mérsékelt-ebb irányzathoz tartozik.

*

Billy Graham, a 73 éves világhírű evangélikus zarátkör három éve Parkinson-betegségben szenved, amely gyógyíthatatlan — jelentette be szervezete. Ennek ellenére az elmúlt évben is világgjáró evangélikus „hadjáratokat” tartott és az ősszel a moszkvai olimpiai stadionban tervez hatalmas tömeg-evangélikációt.

DÉL-AFRIKAI KÖZTÁRSASÁG

A legújabbban súlyos krízisbe került átalakulási folyamatban a dél-afrikai egyházak vezetői felajánlották közvetítő-békítő jószolgálatukat. A fehér kormányzat és a fekete ellenzéki pártok között megszakadtak a békés tárgyalások és véres események után általános sztrájk bénította meg az ország életét. Az egyházak előzőleg is jelentős vezető szerepet játszottak a faji békére irányuló tárgyalások megindulásában. De Klerk államelnök üdvözölte az **egyházak békítő szolgálatát**. Mandela, a fekete ellenzék legismertebb vezetője szerint, tiltakozásuk nem a tárgyalások teljes megszakítására, hanem az igazságos rendezés sürgetésére irányul. A közvetítő kísérletben, amelytől milliók békés jövője függ, valamennyi egyház vezetői és teológusai részt vesznek.

KITEKINTÉS A TEOLÓGIA VILÁGÁBA

A Lutheránus Világszövetség Teológiai Osztálya új, világméretű közös stúdiumot szervez a **bioetika, az új biokémiai, géntechnológiai és más újszerű orvosi kutatások** értékelése és kritikája

kérdéseiben. A tanulmányi folyamatot a világ négy különböző régiójában több évi időtartamra tervezik és eredményeit 1996-ban egy teológiai világgörögletben kívánják közzétenni.

*

Időszerű új tanulmány jelent meg **„Luther gazdasági etikája”** címen, **Hans-Jürgen Prien** volt brazil, jelenleg marburgi evangélikus egyháztörténész tollából (Vandenhoeck Kiadó, 266. lap). Prien Luther állásfoglalásait vizsgálja kora gazdasági kérdéseiben (kamat, uzsora, a gyülekezetek háztartása, stb.), de szóhoz kívánja juttatni a reformátort több mai vitatott gazdasági kérdésben is.

*

A világszerte ismert brazil római katolikus teológus, **Leonardo Boff** sao-paulói professzor, bejelentette, hogy kilépett a ferences rendből és kérte a papi rendből a laikus egyházi rendbe való áthelyezését. Nyilatkozata szerint ezzel kíván több szabadságot biztosítani teológiai munkásságához és tiltakozni az őt 1985 óta ért fegyelmi eljárások ellen.

*

A teológiaiailag erősen konzervatív Ausztráliai Evangélikus Egyház (LCA) széleskörű teológiai stúdiumot szervezett 1987 óta **„A nők és az egyházi hivatal”** kérdésében. A most megjelent tanulmányi kötet, amelyet egy ötagú teológiai bizottság készített, nem foglal állást a nők lelkesítő szolgálata ügyében (a LCA eddig nem avatott fel nőket lelkészé). A kötet ismerteti a nők ordinációja bibliai, teológiai történeti, dogmatikai és szociális dimenzióit, kérve a gyülekezetek, lelkészek és egyháztagok állásfoglalását. A nők lelkesítő szolgálatának kérdése az 1993-as egyházi zsinat egyik fő témája lesz.

*

Ezen a nyáron töltötte be 80. életévét századunk

egyik legkiemelkedőbb és legnagyobb hatású evangélikus teológusa, **Gerhard Ebeling** professzor. Egyháztörténész és dogmatikus volt 1946 és 1979 között, először Tübingenben, majd Zürichben, Bonhoeffer, Barth és Tillich mellett döntő hatása volt a lelkészek és teológusok több nemzedékére Európában, korunk súlyos ellentmondásai és belső egyházi feszültségei között.

Először a **Luther-kutatás** és a **Schleiermacher-stúdium** terén, mint egyháztörténész szerzett hírnevet. Luther-értelmezése irányt mutat sok vitatott mai kérdésben, így a halál, a lélek megmaradása és az örökélet kérdéseiben is. Későbbi éveiben a rendszertológia, a **dogmatika** átfogó művelése lett a szívügye. Négy leghíresebb dogmatikai munkája: **Verkündigung und Theologie** (Bultmann ellen, 1963), **Das Wesen des christlichen Glaubens** (talán a legszélesebb körben ismertté vált könyve, hét nyelven jelent meg számos kiadásban, 1963 kk), **Wort und Glaube** (3 kötet, 1967 kk); végül hatalmas, Luther teológiájának szellemét sugárzó és korszerű, háromkötetes dogmatikája, **Dogmatik des christlichen Glaubens** (1979 kk). Ragyogó, világos összefoglalás a XX. század végén arról, mit hiszünk Istenről, az emberről és a világról századunk politikai és egyházpolitikai eltéréseinek között. Szuverén módon foglal állást hitünk mai kérdéseiben, felül emelkedve korunk rövidzárlatos, ateista tévedéseinek és az „új vallások” irracionálisainak. Ebeling életműve nemcsak a világ evangélikus egyházaiban indít hálaadásra. Úgy értelmezi önmagát, mint **„elvezetést arra a helyre, ahol a teológia imádsággá válik”** (Lutherische Monatshefte, 1992. 296. lap).

SZEMÉLYI HÍREK

Beiktatták püspöki hivatalába a Thüringiai

Evangélikus Tartományi Egyház új püspökét, **Roland Hoffmann** volt egyházfőtanácsos személyében, Werner Leich püspök utóda, aki ez év januárjában vonult nyugalmába.

Dániában **Erik N. Svendsen** lelkész választotta meg Kopenhága új evangélikus püspökévé. Horsens lelkész, akit ugyancsak jelöltek, jóval kevesebb szavazatot kapott. Így egyelőre Maria

Jepsen marad az egyetlen evangélikus püspök a világon. Németországban 88 éves korában meghalt **Karl H. Rendstorf** professzor. Egyike volt a legismertebb német teo-

lógusoknak. 1946 és 1971 között az újszövetségi teológiának és a zsidóság történetének kiváló tanára volt Münsterben.

D. Dr. Nagy Gyula

Ő a mi békességünk!

Igehirdetés ökumenikus istentiszteleten 1992. február 29-én a budapesti **Krisztus Király** római katolikus templomban a **Felvidékről 45 évvel ezelőtt áttelepített magyarok találkozója** alkalmából

Textus: Ef 2,14; Gal 3,28

Kedves Gyülekezet! Testvérek a Jézus Krisztusban!

Nagy megtiszteltetés számomra a felkérés, hogy ezen a mai napon itt Istennek e szent házában Isten igéjét hirdessem abból az alkalomból, hogy a Felvidékről 45 évvel ezelőtt jogtalanul száműzött magyarok emlékezésére gyűltek össze.

Belső félelemmel, mégis örömmel vállaltam ezt a szolgálatot. Nemcsak azért, hogy evangélikus egyházamat képviseljem, hanem azért is, mert családom több irányban is szenvedő alanya volt tragikus századunk megrendítő sorsfordulóinak.

Kezdődött már Trianon után, amikor feleségem nagyatját felszólították: családostul kötelese áttelepülni Pécsre, mint az Erzsébet Tudományegyetem kinevezett tanára. Édesapámnak pedig édesanyjával együtt szülővárosától, Rozsnyótól kellett elszakadnia. Azután átéltem 1938 novemberének örömteli heteit, majd a háború után nemzetünk újbéli megaláztatásának továbbá állomásait. 1951-ben, lelkészi szolgálatom kezdésének évében tehetetlenül szemlélve vállaltam szolidaritást egyik gyülekezeti asszonytestvéremmel, aki nem mehetett haza Pozsonyba édesanyja temetésére. Azután szolgálatom során sokat talákoztam oldott kéveként szétszóródott, Felvidékről áttelepítettekkel. Majd később értesültem közeli családtagoknak, a lévai volt utolsó főszolgabírónak magyarsága miatti meghurcoltatásáról és kitoloncoltatásáról. Ilyen korszak, évtizedek után már alig akarom elhinni, hogy az elmúlt esztendőben apám szülővárosának templomában magyarul hirdethettem az evangéliumot, sőt ez év januárjában egyik nagyon közeli családtagunkat temethettem Pozsonyban a helybeli szlovák egyház lelkészével együtt.

Megvallom, nem könnyű a múlttól elszakadni. Kisértésem mindig így jelentkezett: magyar hívő keresztyén vagyok, vagy hívő, keresztyén magyar vagyok, illetve legyek. Attól függ, hol van a hangsúly, mi kerül előre! Ez állandó belső harcot jelentett és jelent sokszor még ma is.

Két mondatot olvastam a Szentírásból Pál apostol leveleiből. „Ő a mi békességünk, aki a két nemzet-

séget egyvé tette és az ő testében lebontotta az elválasztó falat.” „Krisztusban tehát...” Ez a bizonygató keletkezése korában forradalmi volt és mint kovász erjesztett és hatott. Úgy gondolom, ma is ezt kell tanulgatnunk, mert ezt a leckét még 2000 év óta sem tudta az emberiség, de még a keresztyenség sem jól elsajátítani, megemészteni, noha szép példák mindig voltak, vannak kisebb-nagyobb körökben. Micsoda ellentmondás, amikor pl. az egyház a melegágya nacionalista, vagy sovíniszta mozgalmaknak!

Amennyiben Krisztus követői vagyunk, Isten gyermekei vagyunk a Krisztus Jézusban való hit által. Nincs ennél magasabb rendű méltóság! Nincs származás, családja, ami ennél többet jelenthetne! Isten népe, családja nem ismer faji, nemi és társadalmi különbségeket. Krisztus erősebb, mint ezek a különbségek, amelyek sokszor megkeserítették és megkeserítik, szétzilálják és gyötrik az embervilágot! Nem kell ma sem messzire menünk és ezt bővebben magyarázunk. Krisztus többet ad, mint nemzeti tudatunk, férfiasságunk, vagy bármilyen társadalmi állásunk!

Krisztust kell tanulnunk 1992-ben is! Ő rendezte és rendezi a keresztyén ember ügyét nemcsak Istennel, de embertársaival is. Az Ő közelében, jelenlétében mi már nem nézhetünk gyűlölettel és megvetéssel senkire sem. Krisztus horizontális síkon is rendezi életünket, meg akar békéltetni, a földi ellenségeskedést is meg akarja szüntetni, a földi elválasztó falakat is le akarja rombolni és le is rombolja, ahol Őt komolyan veszik!

„Most már igazán ideje tenni valamit egymásért!” — szólít fel korunk egyik teológusa. Van még mit tenni, hiszen sokszor nagyok közöttünk a távolságok. „A Szíriusz van tőlem távolabb, vagy egy-egy társam, jaj, ki mondja meg?” — kérdezi Tóth Árpád a „Lélektől—lélekig” c. versében! Manapság különösen is Krisztus-modellt megvalósító emberek kerestetnek. Várlaljuk-e ezt?

Utópia? Megmosolyogni való gondolatok ezek — vélhetik többen. Őzdi káplánságom idején megismerkedtem egy Felvidékről áttelepített rk. kántorral. Tele vagyok

bosszúvággal — mondotta. Igaz, tudom, hogy Istené a bosszúállás — de egy kicsit én is vindikálok magamnak. Alig várom az alkalmat. Titeket papokat majd egy 24 órára bezárunk a sekrestyébe, hogy nyugodtabb lelkiismerettel fizethessünk! — Kérdem: másként nem megy?

Esterházy Lujza „Szívek az ár ellen” c. nem régiben megjelent, tanulmányosan érdekesítő naplójában Sinkó Ferenc idéz tőle „Ellenség-szeretet és nemzethűség” c. cikkéből: „Sokan úgy érzik, a két fogalom összeegyeztethetetlen, mert az ab ovo lehetetlenné teszi a gerinces küzdelmet. Ő rámutat: ez tévedés! „Jézus parancsa nem a jogainkért való küzdelést tiltja, hanem a küzdelmünk szellemét akarja megkeresztelni”. Sőt! „Ellenség-szeretetünk csak akkor lesz erkölcsi érték, ha ugyanakkor a természet törvényeihez híven, százszázaléki nemzethűek vagyunk. De tévedés az is, hogy gyűlölet nélkül ne lehetne küzdeni: tévedés, mert a gyűlölet nem erősít, hanem gyengít, ha árt is az ellenségnek, ugyanakkor lelki értékeket rombol le mibennünk is.”

Sok megpróbáltatást átélt nemzetem! Ha hordozzuk is még a múltat minden terhével együtt, ha a jelent ismerjük Istentől ajándékba kapott szabadságával és lehetőségeivel, akkor legyen fülünk az Evangélium szavának meghallására: **Ő A MI BÉKESSÉGÜNK!** Aki lebontotta az elválasztó falakat. Akik megéltük ezt a mai napot — Deo volente — tovább kell menünk. Jövőbe nem láthatunk. Anynyit tudhatunk, hogy Krisztus szeretete átölel mindnyájunkat. Ez a szeretet képessé tesz bennünket arra, hogy békességben, váll-váll mellett haladva, tudatosan igekezünk európaiak lenni. Krisztusban. Ez nem azt jelenti, hogy előbb mindenkinek keresztyénnek kell lenni és csak azután oldódnak meg a kérdések. Ilyen ígéretünk nincsen a Bibliában, hanem azt jelenti, hogy a Jézus tanítványai az Ő Lélekével közelíthetik meg a kérdéseket és végezhetnek konkrét szolgálatokat a megoldások irányában.

Ezen az úton segítsen bennünket a Mindenható Isten: az Atya, a Fiú és a Szentlélek!

Labossa Lajos

Tomka Ferenc: Találkozás a keresztyénységgel

(Szent Gellért Egyházi Kiadó 1991)

„Ez a könyv hozzád szól!”

Akár tanultál hittant, akár nem, akár hiszel, akár csak keresed az igazságot, akár fiatal vagy, akár idősebb — ez a könyv segítségedre szeretne lenni, hogy felnőtt módon megismerd és újra át gondold a keresztyénység alapvető kérdéseit.”

Úgy vélem, a hittankönyvnek ezek a bevezető sorai jól mutatják azt a tágölelést, missziói jellegét, ami egyik fő erénye ennek az új katechetikai vállalkozásnak. Jó lenne, ha mi is komolyabban vennénk, hogy a tanítói és a missziói parancs Jézusnak egy és ugyanazon parancsa. Hittankönyveink (beleértve a legújabbakat is) még mindig nagyon „belterjesek”, stílusuk túl „vallásos, egyházas”, s így aligha tölthetnek be missziói szolgálatot, nem is szólva arról az alapvető hiányukról, hogy mind a mai napig nincsen felnőttek kezébe is odaadható hittankönyvünk. Így tehát — minden irigység nélkül — de a nagyobb testvértől való tanulás készségével vehetjük kezünkbe ezt a katolikus kiadványt.

A „Nagykorúság Krisztusban” című korábban megjelent hittan-

könyv bővített változata ez a könyv, mely két tanévre osztja fel a tananyagot a következő tematika szerint:

I. év mottója: Szeresd Istent — Szeresd embertársadat!

A 25 témaegység 4 fő fejezetre tagolódik: 1. Az ember keresi Istent, 2. Isten szól a kereső emberhez, 3. Jézus közénk jön — és élni tanít, 4. Jézus köztünk marad.

Figyelemre méltó a **II. tanév** ökumenikus ihletettségű **mottója:** Legyenek mindnyájan egy. Itt 32 témaegység 5 fejezetre tagolódik: 5. Jézus megváltotta a világot, 6. A megváltás tanúja — az Egyház, 7. A Krisztusi élet forrásai, 8. A keresztyének a világban, 9. Bér-málásra készülünk.

Az egész könyvet áthatja a II. Vatikáni Zsinat egészséges szelleme, ami különösen is tükröződik a keresztyén egységgel foglalkozó fejezetekben. A reformációról például ezt olvashatjuk: „A reformáció okai közt szerepel ma is, hogy a sok jogos reformot is követelő egyházi reformátorok igényeit a római vezetés nem vette tudomásul... a katolikusok

is tanulnak a többi keresztyénektől: hiszen a mi épülésünkre szolgál mindaz, amit a Szentlélek kegyelme különvált testvéreinkben megvalósít...” (224. oldal)

Mi is ezzel a nyitottsággal fogathatjuk épülésünkre ezt a könyvet, amit remek fotók, művészi grafikák és nem utolsósorban szellemes karikatúrák tesznek élvezetes olvasmánnyá. Ez utóbbi műfaj évtizedeken át humortalanságban szenvedő egyházunkban még nem igazán elfogadott, pedig sok tekintetben helytálló, amit éppen ennek a könyvnek a végén olvashatunk: „... a humor sokszor az igazság szekere, a hit próbaköve és a remény fegyverzete...”

A könyv címének kulcsszava a találkozás. Találkozásra csak két élő, mozgásban lévő félnek van esélye. Tény, hogy ma sokan fordulnak hazánkban nyitott érdeklődéssel a keresztyénység felé, s ez a könyv példaértékű lehet: hogyan kell missziói szeretettel és felelősséggel a keresők felé közeledni a valódi találkozás reményében.

Gáncs Péter

Úrvacsorai liturgiánk kérdései

(Fiatallélek konferenciája, Gyenesdiás, 1992.)

Ha a liturgikus életben elszegényedés tapasztalható, akkor ott a teológiával is baj van. Ha a teológiai gondolkodásban nincs minden rendjén, s tisztázatlan fehér foltok, vagy általános bizonytalanság van, az egy-kettőre meglátszik az istentiszteleti életben is. Ezt a gondolatot számtalan helyen sokféle formában megfogalmazták már. Osztom a véleményüket. Éppen ezért igen nehéz külön, csak az úrvacsorai liturgia kérdéseivel foglalkozni, mert az mindig teológiai kérdések sorát veti fel. Hiszen a liturgia nem önálló külső forma, s a rend kedvéért felállított technikai megoldás, kivitelezés, hanem az istenismeret aprópénzre váltása, mindennapi életünkben való gyakorlása. (A „mindennapi” hangsúlyos: nem lehet az ünnepi liturgiánk sem távol a hétköznapoktól. Jézus nem csak a vasárnapok Ura, Isten nem csak ünnepeink kísérője.)

E rövid gondolatébresztő előadásra így hangzott a felkérés: *a most használatos úrvacsorai liturgiánk kérdései.*

Kérdés van bőven — megoldást nem ígérek, megpróbálok kérdőjeleket aláhúzni, s a saját véleményemet mellé tenni. A saját véleményem azonban, remélem, nem egy vidéki lelkész önkényes gondolatai lesz-

nek, hanem annak az évek óta tartó állandó „hobby-nak” a következményei, amely a liturgiával és a musica sacrával való intenzív foglalkozást jelentette, s jelenti számomra.

Nehéz egyértelmű képletből kiindulni, annak ellenére, hogy egy Ágendánk van, de az élet, a sokféle tradíciót rejtő háttér, a rugalmas liturgiai keretek, és sok esetben a hanyagság és igénytelenség ezerféle variánst hívott életre, s tart a gyakorlatban. Így az egységes Ágenda ellenére jelentős a sokszínűség (— vagy inkább a pluralitás?).

E néhány percre készülve, napokon keresztül írtam egy ívre (majd egyre több lap kellett) azokat a témákat, amelyekről beszélni kellene. Talán egy egész konferencia is kevés lenne arra, hogy végigvegyük őket. Ezért megpróbálok csoportosítani, s a legérdekesebbeket, legfontosabbakat összegyűjteni. De hadd szögezzem le, akármennyi kérdést teszek fel, akárhány javítási indítvánnyal élek: szeretem a mi úrvacsorai liturgiánkat — mindhárom formában (le-gyen az liturgikus, énekverses, vagy rövid rend).

S amit mondok, és felvetek, azért teszem, mert szeretném, ha még jobb, még mélyebb, ugyanakkor még életközeli lehetne.

1. Kezdem azzal, ami már teológus éveink alatt (70-es évek közepe) állandó kérdés volt: a gyónás és az úrvacsora összekapcsolása. S ahogy ígértem, nem teológiai fejtegetésekre bocsátkozom erről a világvanglikusságában sem mindenütt ismert összekapcsolásról, hanem liturgiai oldalról közelítek: nem csak párhuzamot, de megduplázást is érzek az istentisztelet kezdő-, és úrvacsorai liturgiája között. Két bűnbánati rész, két kegyelemhirdetési (feloldozási) szakasz található egy alkalmon belül.

Ha az úrvacsora az istentisztelet szerves része, akkor e két részt össze lehetne vonni. Néhány megjegyzés ehhez: a Kyrie az eredeti liturgikus gondolkodásban nem bűnbánati jellegű volt. Tudjuk, hogy a Kyrie eleison — az uralkodó üdvözlési formája eredetileg. Később került hozzá a bűnbánati vonatkozás, s a mi Ágendánk így is írja a címet: Kyrie bűnvallással. A kegyelemhirdetés pedig egyértelmű párhuzamot a feloldozásnak. (Kiegészítésként, lábjegyzetként: csúnya, furcsa, sőt értelemzavaró a kegyelemhirdetési forma két mondatrészét elválasztó, „és”... — megkönnyült és úgy szerette a világot. Az és helyére egyszerű kettőspont való!).

Az első kérdésünk tehát: ha az az alapállásunk, hogy istentiszteletünk két fókuszú, s nem független, másodrendű toldalék, belterjes közösség az úrvacsora, akkor a nem nagyünnepi vasárnapon hogy vonható össze a kettő, hogy kerülhető el a duplázás?

A próbálkozások talán közismertek:

- a) úrvacsorai istentisztelet szorosan vett igeliturgiával kezdődik;
- b) az első oltári szolgálat keretében már gyónás, s feloldozás található (ezzel is segítendő az úrvacsora eucharista jellegét).

2. Ehhez kapcsolódik a második nagy kérdéskör: az igei és szentségi liturgia egymáshoz való viszonya. Ismét nem teológiai oldalról közelítek, bár az alapállásom tiszta és egyértelmű: úrvacsorát nem lehet, s nem szabad az istentisztelet után, attól elválasztva tartani. A látható ige degradálása az ilyen megoldás. Tudom, hogy a tradíció sok helyen ezt így vette be — de az ilyen alapvetően hibás tradíciót irtani kell. (Megdöbbenésem az elmúlt időszakban Nagytarcsa, ahol konfirmáción is a gyülekezet jelentős része kiment az úrvacsora előtt.) Nem magyarázható ez a rossz szokás azzal, amit korábban hallottam egy kollégától, hogy az őskeresztyén istentiszteletek is két szakaszosak voltak (katechumének alkalma és a már megkeresztelték úrvacsorai közössége).

Liturgiai oldalról megint csak az ismétlések igazgatnak: bár nincs előírva, számtalan helyen hallottam, hogy az istentiszteleten belüli úrvacsorai részt újra invocatióval kezdik. Az istentisztelet elején elhangzó „Atya, Fiú, Szentlélek nevében” egyértelműen az egész együtletre vonatkozik. Ez azonban talán könnyen leküzdhető rossz szokás. Ami problematikusabb, az a Miatyánk többszöri mondása. Véleményem: ha az istentiszteleten úrvacsora van, akkor az igeliturgia záróimádságánál ne mondjunk Miatyánkot, s kerüljön az eredeti helyére: a szerzési ígék elé, hiszen az Úrtól tanult imádság a korai kereszténység gyakorlata szerint kimondottan úrvacsorai imádság volt. (Csak akkor mondjunk több Miatyánkot, ha néhány „Üdvözlégny”-gyel is megspékeljük a sokszor kipellengérezett rk. penitenciagyakorlat szerint.)

3. Jó néhány kérdést vet fel számomra az Ágendában nem található, de sok gyülekezet életében (pietizmus hátterében felnőtt közösségekre gondolok), állandó gyakorlatként szereplő kötés, illetve a közösségi feloldozást követő személyes feloldozás.

Egy kis ironiával fogalmazva: Ágendánk egy kiló húsz dekás kiadása számomra sokáig csak a 63-as kiadás újragépelése volt (valóban nem tartalmaz gyökeresen újat — sajnos), de néhány apróságnak

tűnő részleten azért teológiai változásokat is felleltem. Ezek a teológiai változások azonban nem mindenütt váltak valósággá: A feloldozás szövegében a mai napig sokan használják ezt a (korábbi) bevezetésformulát: „Ezért, mindazoknak, akik bánják bűneiket, és bíznak Jézus Krisztus kegyelmében... hirdetem bűneik bocsánatát. Teológiai „nonszensz”: a már meghirdetett kegyelem és feloldozás után újra kötni. Ilyet Isten nem csinál, ez valahol az emberi bocsánat módszere.

A másik kérdés talán még izgalmasabb. A személyes feloldozás gyakorlata jó néhány gyülekezetben él. Sokféle szöveggel, néha szép, néha erőltetett formulázásban. A kérdés ismét ez: melyik az érvényes? Ha azt mondjuk: csak az egyénre szóló az igazán személyes, akkor mi értelme van a közösséginek? Ha pedig komolyan mondjuk és vesszük a közösséget, akkor nem túlzás még az egyéni? Ha gyakorolnánk — és bárcsak tennénk — az egyéni gyónást (nekem hiányzik), akkor helyénvaló lenne az egyéni feloldozás.

4. E pontban néhány olyan ügyre hívom fel a figyelmet, ami megítélésem szerint nem jó.

Kezdem a liturgia megszövegezésével. Általában nem érzem a frissesség, az élet jelenlétét. Liturgikus szövegeink egy része nagyon távol áll a mai nyelvtől, (s nem is archaikusan szép!), ugyanakkor sok magyartalanságot is érzek (a nem úrvacsorai részben — ld. fent említett kegyelemhirdetés...). Három rövid példa: A sanctus s a hozzá kapcsolódó epiklesis imádság szövege igen bonyolult, egyszerűbb fogalmazásra lenne szükség, hogy e csodálatos tartalmú imádság élővé váljon. Az anamnézis szakaszban (a szerzési ígékhez csatlakozva) mai nyelvhez szokott fül számára rettentően idegen a participiumos szerkezet: az Úr halálát hirdetjük, amíg *eljövend*. Egyyszerűbb, érthetőbb, természetesebb: amíg el nem jön. Az elbocsátás újításként számít az előző Ágendához képest — itt sem ártana azonban egyszerűbb szöveg, maibb kifejezésekkel, érthetőbb fogalmazásban. Kiváltanám a „tegyetek bizonyosságot” kifejezést más szavakkal, s kiegészíteném az egyértelműség kedvéért a közép részt egyetlen kis szóval: *Ti*, akik meg tapasztaltátok a bűnbocsánat örömét...

Nem tartom jónak azt, hogy a megújított Ágenda sem érezheti az úrvacsora örömjellegét. Nem is az eucharistia szóra utalok, hiszen az elsősorban a *hálaadást* jelenti. Úrvacsoratanításunk alapjára emlékeztetek: a real praesentia tényére. Jézus jelen van, ő hívott meg, lát vendégül, s a vele való találkozás nem a szomorúság alkalma (amíg jelen van a vőlegény... — itt jelen van; a nagy lakoma, vagy királyi mennyegző példázata is az örömteli találkozóra utal).

Nem jó, hogy a gyülekezet tagjai a communio alatt „tétlenek”. Ahol tanítással, gyakorlással sikerült a nem (vagy éppen nem) úrvacsorázókat imádkozó háttérre formálni, ott ez a probléma megoldott. Gyülekezetemben a hirdetés alkalmával az úrvacsora bejelentéséhez kapcsolódva konkrét imádságtárgyakat megjelölve szoktam kérni és segíteni a híveket. Van gyakorlat, mely szerint a communio alatt a gyülekezet énekel. Jó szokásnak tartom, ha az énekek odaillőek: nem bűnbánati szövegek, hanem örömteli, hálaadó énekek valók a Jézussal való találkozáshoz. Természetesen ez is, ill. a másik szokás szerinti orgonajáték nem lehet olyan hangos, hogy elnyomja a lelkész szavait, az osztási ígéket, vagy az elbocsátás mondatait.

Nem jó, hogy a szórványszolgálat futószalag jellege miatt sokszor szimplifikáljuk az úrvacsorai liturgiát, s talán így fontosabb, alapvető részek kimaradnak, míg járulékos (elhagyható szakaszok) bemelegednek. Ahol egy szórványilekész — nem is ritkán — egy vasárnap 5–7 úrvacsorai istentiszteletet

tart, ott nem könnyű az idővel, tartalommal jól gazdálkodni. (Ezért talán nem ártana még több rövid rend-variációt kidolgozni!)

5. Az iménti ponthoz csatlakozik a „nekem hiányzik” rovat. A hiánylistámon elsősorban a *pax* szerepel. A szódevalválódás korszakában különösen fontos szerepe van a gesztusoknak, jeleknek. A kien-gesztelődés mozdulata (kézfogás, békecsók, vagy szomszédok megszólítása, azoktól bocsánatkérés) nagyon hiányzik. Nem értek egyet az Agenda apróbetűs, a sablonosságról, formalitásról szóló indoklásával.

Hiányzik a közösség megélésének más módja is. A hazánkban használatos oltárforma nem kedvez a közösségérzésnek. Sokkal inkább a reformátusok használta Úr asztala. Luther maga is ír arról a Deutsche Messe-ben, hogy az oltár e formája előbb-utóbb megszüntethető. A katolikus szembemisézés, s a református, körüljárható Úr asztala valóban azt érzékelteti: lelkész és gyülekezet egy asztalközösségben vagyunk, Jézus asztalvendégeiként. Ezt a közösséget éli át az, aki — az utolsó vacsora eredeti formájához mindenképpen közelebb álló — „egymásnak adjuk tovább a kelyhet és a paténát” — formában már részt vett.

Hiányzik a közösen mondott bűnvalló imádság. A közösségi gyónásnak ez természetes velejárója kell, hogy legyen. Tudom, hogy néhány helyen így gyakorolják, de nem általános. Talán ennek elterjesztéséhez hozzájárulna egy gördülékenyebb, frappánsabb szöveg — mai ízzel.

6. Megpróbálok utalni a teljesség igénye nélkül azokra a pontokra, ahol újra kellene gondolni úrvacsorai liturgiánkat. Mindenekelőtt terítékre kell kerülnie a lelkési szolgálat kérdésének. Elpaposodott liturgiánkban mi az, ami valóban a lelkész feladata, s mi az, amit a gyülekezet egy-egy tagja, vagy maga a gyülekezet végezhet. Ennek egyik vonatkozása (példaként) a communio-val kapcsolatos: amíg nem lehet kérdés az, hogy a szerzési igék elmondása a lelkész feladata, addig nagyon is kérdéses, hogy a kiosztás csak a lelkész dolga-e. Nem csak praktikus segítség lenne (zökkenőmentes, folyamatos communio), nem is csak az elképzelt „eredeti”-hez való hasonlóság adna új szint, de teológiailag is indokolt lenne a gyülekezet tagjainak bevonása.

Sok helyen él az Ágendában „gyónási beszéd”-ként (furcsa kifejezés) jelölt úrvacsorai igehirdetés. Negatív és pozitív tapasztalatok egyaránt vannak ezzel kapcsolatban. A nem istentisztelet utáni úrvacsorai gyakorlatban azonban úgy érzem az egységet, a szoros összetartozást bontja meg a másodszori igehirdetés. Ezért mind a megtartása, mind az elhagyása alkalmanként végiggondolandó.

Szintén beszélgetés tárgya kell hogy legyen: mikor áll, s mikor ül a gyülekezet. Ha az istentisztelet első szakaszában konzekvensen áll a közösség, akkor a szerzési igék alatt (=keresztelési igék) miért ül? A helyi szokások itt is eltérést mutatnak, ezért van szükség a téma újbóli felvetésére.

Az Agenda igen kategórikusan írja azt, mit mondhat a lelkész az osztás alatt. Ezzel szemben a gyakorlat igen tarka képet mutat: igék, biztatások, kegyes mondatok. Ha az Agenda több variációs lehetőséget kínálna (gondoljuk végig: egy nagy gyülekezetben esetleg több száz úrvacsorázónál furcsa az egyetlen mondat ismételtetése), akkor a szövegezési és tartalmi vadhajtások egyaránt kihalnának.

Igen szép szakasz az úrvacsora kezdetén a praefatio. Szeretem a változó részeit, de jó lenne, ha nem csak a nagyünnepekre, hanem különböző alkalmakra, más-más tematikára is találnánk variációkat. Egyértelműen gazdagodást jelentene ez a kiegészítés.

7. Praktikus kérdések. Számítalan gyakorlati probléma is felmerül, s ha látszólag ezek külsőségekkel kapcsolatosak, mégis vannak tartalmi, teológiai vonatkozásaik.

Térdelés lenne az egyedül helyes formája a comuniónak? A választ a gyakorlati élet (elsősorban kis templomok nagyünnepi gyülekezete) adja. Van, ahol órák alatt sem lehetne befejezni az alkalmat, ha hatnyolc ember odatérdel, s így megy váltásban. Tapasztalatom szerint a katolikus gyakorlatban általános „sorbaállítás” negyed időt igényel. (Egyre több ev. gyülekezetben is szokássá válik.)

Ehhez kapcsolódik a szájba-, vagy kézbeadás dilemmája. Nem csak egészségügyi vonatkozásai vannak e kérdésnek... Ahogyan nem csak hygienikus téma a kehely kívül-belül törlése, s a „körönkénti” kendőváltás. Emberek áhitatát, úrvacsora utáni vágyát, s ezen keresztül kereszttyén életét teheti tönkre a törlés hiánya, vagy a piszkos kendő!

Praktikus megközelítésnek tűnik, mégis tartalmi probléma a sumptio helye. Előírás szerint a gyülekezet előtt veszi a lelkész az otyját és bort, a gyakorlat szerint általában a végén történik ez. Meggondolásra érdemes, miért vált el az előírás a valóságtól (ill. fordítva).

Érintőlegesen ehhez a ponthoz tartozik a keresztvetés témája. Érdemes megtekinteni kollégák példáját, s tükörben a saját „mintánkat”. (Komikus jelenségek egész sorában volt már részem — s ez, úgy gondolom, nem mondható az alkalomhoz illőnek.) A szerzési igék alkalmával, s az áldás végén vetett keresztetek tényleg keresztformájúak?

8. Végül elő kell kerülnie az időtényezőnek is — többféle értelemben: mikor, milyen gyorsan, milyen időtartammal?

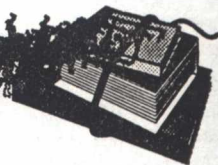
A mikor kérdésre istentiszteleti rendtartásunk nem ad előírászerű választ. A történelem folyamán kialakult gyakorlat, a Magyarországon determináló református hatás az úrvacsorai alkalmak ritkulását jelentették. (Nem minden esetben lehet azonban közvetlen kapcsolatot kitapintani a gyakoriság és a mélység között sem negatíve, sem pozitíve.) Nem tudom elfogadni a végletben gondolkodók gyakorlatát: csak nagyünnepen, vagy akár erőszakolva, de minden istentiszteleten. A fontos a rendszeresség, s hogy a lehetőség felkínálását érezze a gyülekezet (külön is lehet kérni gyászoló, ünneplő családok, valamilyen alkalomból egy-egy gyülekezeti csoportnak).

Az időtartam kérdés az egész istentisztelettel, s benne az úrvacsorával kapcsolatban is előkerül: itt is a végletek veszélyesek: a rétestésztaként nyúló, s ezért az unalmasság veszélyét magában hordó vég nélkülség, s az idegesen ledarált, elsietett alkalom. Komolyan kell vennünk a mai kor időszámítását, a rohanó világ tempóját, amiben anakronisztikussá lehet egy több órás alkalom, de komolyan kell vennünk, s nem szabad „dekázgatnunk” sem az Istennek odaszánt időt.

Azzal zárom a csupán néhány problémát (s nem minden területet érintő) gondolatsort, hogy a „megújított” Agenda számomra legkedvesebb része az elbocsátás állandó formulája. Szeretem (s külön örülök neki, ha lelkészek nem olvassák, hanem kívülről mondják), s úgy gondolom, hogy az egész úrvacsorai gyakorlatunkat ebből a szempontból kellene átgondolni: Jézus Krisztus testének, s vérének táplálékával indít minket az életbe, a hétköznapokba. Az egyház feladata, hogy úgy „terítse meg az Úr asztalát” hogy valóban jusson táplálék mindenkinek, aki vágyik rá, sőt vonzó legyen, hívogató ez az asztal: mind külsőségekben, mind pedig a tartalmában.

ifj. Hafenschér Károly

Tanít az egyháztörténet



MEYER HENRIK

Százötven éve született a magyarországi baptisták első prédikátora

Az egyik testvéregház emlékezik neves igehirdetőjére (Szerk.)

„Ich, der erste Baptistenprediger in Ungarn...”, — hangzott mind sűrűbben egy jólöltözött, szakállas, budapesti német férfi ajkán, hivatalokban, oltárok körül és falusi kis házakban. Emelt hangon, olykor

méltatlankodva mondta. A múlt század utolsó negyedében állandósult a rákényszerített magatartás, sérelmei és konfliktusai kezelése közben. — Ki volt ez a férfi?

Születés, gyermekkor, ifjúság

Egy kis hesseni faluban, *Großbussecken*, 1842. augusztus 13-án született. „Végre fiú!” — kiáltott az édesapja. Afféle falusi ezermester, aki szívesebben faragott fát, a mezőgazdasági munkát pedig hagyta az asszonynépre. A család evangélikus volt. A kisfiú szigorú neveltetéséhez természetesen hozzátartozott a rendszeres templomlátogatás. Gyermekkorából talán az átlagosnál érzékenyebb lelkülete érdemel szót. Már 14 évesen, szinte önállóan dolgozott kis birtokukon, idősebb leánytestvéreivel és az édesanyjával.

Henrik tisztetletet, szeretetet és ragaszkodást érzett a család nőtagjai iránt, szigorú apjától pedig elhidegült. Már 18 éves legény, amikor egy betegségtől legyengülten, apja szavára, háromórás gyaloglással jut Fronhausenbe, a környék közigazgatási központjába. Ott találkozott először baptista hívőkkel, bár az édesapja elment néha egy közelebbi gyülekezetbe is. Fronhausenben a prédikátor a 124. Zsoltár alapján a madarász töréről beszélt. Akaratlanul is közelebb ke-

rült hozzá. A baptista „hivők” lehetővé tették, hogy ipart tanuljon.

Éppen 20 éves volt, amikor — 1862. március 7-én — fölvette a szent keresztséget baptista szertartás szerint a család többi tagjaival, szüleivel és felnőtté serdült lánytestvéreivel, Jakob Becker (—1876) prédikátor által. Vele dolgozott az asztalosműhelyben, és munka közben a Bibliáról beszélgettek. „Nemcsak azért tértem meg, hogy el ne kárhozzam, hanem azért — és ez volt a fő szempont —, hogy Isten gyermeke legyek” — írja évtizedekkel később, önéletrajza elején.

Becker testvér — ahogy a hívők nevezték — ingyen dolgozott a gyülekezetben, és a fiatalembert ez arra készítette, hogy ő is díjazás nélkül dolgozzon a műhelyben. „Időnként egy-egy tallért adott” — írja ugyanott. Intarziát készít, ami elég nagy kézügyeséget igényel. Amikor már kissé rendszeresebben fizetik, szinte mindent „misszióba ad”, vagyis jövedelmét a gyülekezetre áldozza.

A hamburgi körülmények

A kortárs iparosok (helyről-helyre) vándorló, szakmai ismeretüket öregbítő módszerét követve jutott Hamburgba. Ott volt 1867-ben az európai baptisták hídfőállása. Az angol baptisták történelme Cromwell idejéig nyúlik vissza, de magán a kontinensen 1834-ig nem alakult ki baptista gyülekezet. 1867-ben nyílt meg Hamburgban az első imaházuk. Az ünnepélyes alkalomra eljött Londonból C. H. Spurgeon (1834—1892) is, „a prédikátorok fejedelme”.

A baptista gyülekezetet a németek szigorú belső

szabályok szerint szervezték. Csak kipróbált gyülekezeti tagoknak volt joguk — például — az „ifjúsági egyesület” munkájához. Meyernek megadták a jogot. Szorgalmasan látogatta a különféle „órákat”, elment családi körökbe, ahol csoportosan elmélkedtek a Biblia felett, életük minden részletét párhuzamba állítva a Szentírás szavaival. Általános anyagi helyzetének gondjait, szublimálta ezzel a fiatal hívő. Fűtetlen műhelyben, gyalupadon aludt, kemény téli hidegben is. Sokat nélkülözött Hamburgban.

Az ogyesszai gyülekezetben

Két új barátja, Pritzkau és Reims, ukrainai németek bírták rá, hogy menjen velük Oroszországba. Két igazolást vett magához. Az egyik a hamburgi tagsági bizonyítványa volt J. G. Oncken aláírásával, a másik a fronhauseni lutheránus lelkész írása. Meyer ugyanis, az akkori német törvények kötelező erejű hatályánál fogva fizette tovább egyházi adóját, amíg csak Németországban tartózkodott.

1869. májusában indultak végig a Dunán. Meyer kiszállt Bécsben és Budán, de baptista hívőkre csak a császárvárosban talált. Rottmayer János (1818—1901) egykori munkássága nyomára, *Bauhofer* J. György (1806—1864), budavári lelkész által, kéziratában említett baptistákra alig talált Pest-Budán. Egy bécsi közös ismerős üzenetét csak egyetlen egynek adhatta át.

Az ukrainai németek Alt-Danzig nevű településére érkezett. Több vallást követtek, a cári közigazgatás

nyugalmat és szabadságot adott nekik. Meyer életének 28. évében, 1870-ben döntő események köszöntöttek rá. Ismeretséget kötött későbbi felesége családi körével, januárban az ogyesszai német baptisták imaházat nyitottak, Johann G. Oncken (1800—1884) előző évi látogatása után. Meyer szolgálataira egyre gyakrabban volt szükség. Oroszországban, 1870. januárjában Ondra Károly, volhiniai lelkész fölavatta prédikátorrá (Áltester). Miután a helyi rendőrség rájött, hogy az „új vallás” előbb-utóbb eljut az idegen telepesektől a pravoszlávokhoz is, Meyert teológiai kérdésekről kezdték faggatni.

1870. május 1-jével Meyer önálló gazdasági tevékenységbe fog. Gabonarostákat gyártó üzemet nyit. 25-én házasságot köt *Michelson Matildal*, aki 13 évvel idősebb. A mennyegzőt az ottani német konzul javaslatára, Clark anglikán lelkész előtt kötik. Meyer életének további kibontakozására az első felesége

nagy hatást gyakorolt. Az egyszerű, gyakran kisebbégi gátlásokkal küszködő személyiségből bátor közéleti emberré formálta az akkori társadalmi elit irányító köreihez szokott asszony. „Előkelő feleségem” — egy herceg kulcsárnője volt —, „nem sokat

ünnepezt”, másnap munkához látott és férjével együtt rendezte be a lakásukat. Meyer felesége egy hónappal később baptizált Ogyesszában. A régi barát, Johann Pritzkau által történt, aki Hamburg óta ismerős, és ott avatták lelkésszé.

Utazás Budapestre

Meyer Henrik és Michelson Matild 18 éves házassága alatt gyakran volt szükség a férjnek bátorságra, a feleségnek pedig a szegénység leküzdéséhez a szerénységre. Ogyesszában viszonylagos jólét köszöntött rájuk, de bezárták a jól menő üzletet és visszafelé indultak. 1871—1872 telén fogattal keltek útra. Február 28-án jutottak Galacba és a 30 éves férfinak bibliaterjesztő munkát ajánlott a Brit és Külföldi Bibliatársulat. Millard Ede (1822—1906), a bécsi lerakat vezetője, Zágrábban jelölte ki szolgálata helyét. Meyer a horvát fővárosban újfent csak rövid időt töltött, bár eredményesen.

Éppen az eredmények váltották ki a váratlan következményt, hogy sürgősen költözködniük kelljen. Új helye az éppen akkor egyesített Budapest. A házaspár a Déli pályaudvarra érkezett egy koratavaszi napon, 1873. március 6-án, reggel 6 órakor. 14 év múlva a VII. kerületi, Wesselényi utcában felépített első hazai baptista „kápolna” hívői évente hálaadásal ünnepelték ezt a napot.

A Meyer házaspár berendezkedett új lakásában és a bibliaterjesztő férj hamarosan munkához látott. Pesten és Újpesten terjesztette a Szentírást, elismert igyekezzel.

Gyülekezetek alapítása

Óbudán, május első vasárnapján Meyer már istentiszteletet tartott, és nem is Jézus Krisztus által megállapított minimális számú gyülekezetnek (Mt 18,20), hanem kissé többnek. Azon a napon volt egy külföldi vendég is a körökben. Egy német iparos kapott munkát a gyorsan épülő magyar fővárosban, Meyer Henrik lelkes igehirdetésétől tüzet fogott, és élete végéig elkötelezte magát az evangélium hirdetésére. Egy évvel később, 1874 karácsony másnapján két házaspár lépett hite vallomására „vízbe”. Ők voltak négyen az első tagok.

A gyülekezetek alapítása 1875-től vidéken is elkezdődik. A legjelentősebb, a nagyszalontai, magyar volt, de a Monarchiában igen sok német élt. A budapesti és környéki gyülekezetek növekedése mellett Újvidéken és Késmárk környékén Meyer német igehirdetéseit újabbak fogadták szívesen.

1876 nyarán ment Szepességbe, ahol a legtöbb köz-

ségben zaklatták. Leibicben megismerkedett egy tanítóval, aki kapcsolatban állt a svájci Chrischona misziói intézettel, és támogatta Meyer igehirdetéseit. Néhány hónappal később Nagyszében és környéki szászok között prédikált, de a helyi hatóságok előállították, télen jéghideg szobába zárták, majd kitasították. 1880-ban már 22 gyülekezetet alapított, és anyakönyvébe beírhatta a 270. „bemerítést”.

Budafokon (Promontor), 1881. januárjában a felzágazott tömeg megtámadta őt és kíséretét, ütlelve valamennyiüket. A protestáns Peil gúnyolódott a sorukon. Évekkel később Budaörsön érte hasonló tetlegesség, a támadók a bérelt helyiségük bútorait összetörték. 1892 végén tetemes levéltári iratköteg keletkezett az országban elviselt sérelmekről, pénzbüntetésekről. A folyamat nem szűnt meg az évszázad végéig, az 1895-ös vallásügyi törvény kiadása ellene sem.

Nem volt egyszerű

A baptisták egész Európában mégis hazánkban növekedtek leggyorsabban. Meyer halála évében, 1919-ben, egy kortárs megjegyezte, hogy 27 000 az országos gyülekezeti taglétszám.

Meyer idejéből való jegyzőkönyvek tanúsítják, hogy miként zajlott le egy-egy tagfelvétel. A gyülekezeti tagok zártkörű testülete előtt kérdezték ki a jelentkezőt, bibliai ismeretét, miután hosszabb ideig megfigyelték, hogy imádságát, kegyes szavait kísérel-e morális változás. Meg kellett szabadulnia minden káros szenvedélytől, bocsánatot kellett kérnie valamilyen haragosától, jóvá kellett tennie, ha bárkinek kárt okozott volna. A példás családi élet is követelmény volt. Nehezítette a választást és a döntést az is, hogy

a környezet — mind a család, mind a társadalom — bírálta a „hitújonc” lépését. Egy erdélyi történész ír valakiről, aki tizenöt évig leplezte rokonszenvét. Másnak döntését a többi módos gazda megvetése sújtotta, amiért a falu szegényei közé ment a gyülekezetbe.

A civakodó, perlekedő hamar kikerült a hívők közül. A részeges, a hazudozó úgyszintén. Elég volt a kizáráshoz egy indulatos mondat. Vissza csak töredelmes bűnbánat és újrafelvételi processzus után kerülhettek. (Mára alaposan megváltozott már minden!) Meyer anyakönyvei tele vannak ilyenféle bejegyzésekkel: „Ausgeschlossen am . . . , wegen . . . ” Ezt a vasszigort nemcsak másoktól követelte Meyer, hanem élenjáró saját jó példájával maga is a hívei előtt.

Meyer Henrik családi élete

Meyer első felesége 1898. augusztusában meghalt. Egy évvel később nőül vette *Poelzig Annát*. Második házasságából sem születtek gyermekei. Viszont több gyermeket fogadtak örökbe. Kornya Mihály (1844—1917), a legjobb munkatárs két leánya pl. náluk volt. Idegen nyelvre tanította őket, és amikor feleségével Németországba utazott, magukkal vitték. A század végű törökországi örmény atrocitásai során egy elárult kisfiút hozott Meyer Törökországból. Felnevelte jogi diplomás koráig. Már koros ember volt, és halála után a második felesége segített egy soltvadkerti fiú felnevelésében, amíg orvosi diplomával a kezében hagyhatta el Meyer özvegyének jóltevő otthonát.

Rajtuk kívül még sok szegény, nélkülöző kapott tőlük kölcsönt kamatmentesen. A kamatszédés tiltott dolog volt egyébként is.

A prédikátor testvéreivel is ápolta a kapcsolatot, és őszinte ragaszkodását fáradtságos utazásaival bizonyította. Első házassága után három év telt el, amíg Budapestre ért. A megérkezés tavaszán Németországba mentek, hogy bemutatkozhasson a feleség Meyer nővéreinek. Amikor azok egyike Amerikába került, a távoli Újvilágba is elhajóztak egyszer. A látogatások nem maradtak el, amíg az idős asszony egészsége bírta.

Egyik budapesti hatóságtól Meyer a vallás- és gyülekezési szabadság ügyében írt folyamodványára gúnyos választ kapott, teológiai műveltsége hiányára célozgatva. „Meyer Henrik asztalosmester úrnak.” Sajnos a borítékon még így is túltitulálták. Meyer ugyanis az ipart nem tanulta ki, mestervizsgálata sem volt. Teológiai kurzuson egy fél évig vett részt Hamburgban. Ismeretei azonban nem voltak szerényebbek, mint kortársaié, a diplomások közül.

Életében kevés írását adták ki. Tisztelői sajtó alá rendeztek egy posztumusz könyvet. Mindegyiknek azonos „gondolatai” voltak: „Gedanken über die Sonntagschularbeit (1913), ... über das Geben (?), ... über den Epheserbrief (1922). Készült a Galatához írt levél néhány szemelvényéről is egy magyarázata. Meyer Henrik intellektusát elsősorban rendkívüli missziótörténelmi szerepének fölismerésével összefüggő írásbelisége szemlélteti. Ebben mind magyar, mind német kortársait felülmúlja. Iratainak kulturált megőrzése, rendezése, naplói és a gondosan kezelt levelezése, a valószínűleg Németországban, 1910-ben írt önéletrajzai és más források, immár generációk óta

adnak feladatot a levéltárosoknak és a történelmi elemzőknek.

*

Másfél százada indult pályáján az első magyarországi baptista prédikátor, aki Budapestet nem átmeneti állomásnak tekintette. Útja nem volt sima, nem is volt kényelmes az élete. Az úttörők göröngyös, tövises ösvényén haladt. Nehézségei közül talán a legnehezebb az volt, amikor saját hívei javasolták neki a hazatérést Németországba. Többször elment, de mindig visszatért. Érzelmait 731 gondosan katalogizált levele rejti. Sajatkezü írásában vallja: „Jómagam is lelkes magyar vagyok!” 1915 karácsonyára végleg hazatért. Négy évvel később magába zárta megfáradt testét örök pihenőre egy budapesti sírdomb. Fővárosunk húsz baptista gyülekezete bizonyítja, hogy munkája „nem volt hiába való az Urban” (1Kor 15,58).

Szebeni Olivér
kutatónanár

Új kaput nyitott az Isten

Hárman, pesti lelkészek (Bizik László, Bolla Árpád és Kertész Géza) hirdetést adtunk fel az Evangélikus Életbe, szellemileg aktív pihenésre, Piliscsabára hívta azokat akik az ateizmusba vetett hitükben már kételkednek, de másban még nem hisznek. Kértük a lelkészeket is, propagálják ezt az alkalmat gyülekezetükben. Biztassák a részvételre azokat akikben ha Istenről van szó több a kérdés mint a válasz. Hárman jelentkeztek. Lehet, hogy nincs több ateista gyülekezeteinkben? Gyanús amikor „gubanc” nélkül hisznek emberek. Végül Lengyel Anna sietett segítségünkre a Rádiótól. Elintézte, hogy a velem tervezett, alkalomról készített interjú a Kossuth Rádióban többször sugározzák. Ettől kezdve sokszor csörgött a telefonom.

Kik jelentkeztek? TV operatőr,

fizikus, pedagógus, hogy csak néhányat említsek. **Tizenötén jöttek el.** Kettőtől eltévelyedve egyiknek sem volt egyházi kapcsolata. Közülük mégis kevesen vállalták az ateizmusukat, inkább valamiféle kusza teizmusban vergődtek, sóhajtvá, vajdva teodiciái kérdések hálójában.

Miről volt szó? „Az ateizmus igaza és kérdései a keresztyénség felé” — volt az első nap témája. A második nap ennek a fordítottja: „A keresztyénség igaza és kérdései az ateizmus felé.” A harmadik nap: „Az ateizmus és keresztyénség igaza és a közös cselekvés módjai.” Reggeli és esti áhítatok, egyházzenei szolgálatok gazdagították együtt-létünket.

Milyen volt a résztvevők hozzáállása a konferencián hallottakhoz? Rendkívül aktívak voltak, tele félnk kérdésekkel, és mi is hasonlóképpen feléjük. A TV operatőr min-

dent felvett, de ez senkit nem zavart, viszont rászorított mindnyájunkat felelősen szólni. Felvetődött a **hogyan tovább kérdése?** Kifejezetten kérték, hogy legyen folytatás. Rájöttek, hogy a következő alkalomra nekik is felkészülten kell jönniük. Meg kell egyre jobban ismerniük a Bibliát, a teológiai irodalmat, mert bennük csak az elmúlt évtizedek negatív valláskritikája cseng vissza. Le kell tenni rozsdamarta ócska fegyvereiket és meg kell tanulni becsületesen kérdezni.

Hol folytatjuk ezt a munkát? A Józsefvárosi Gyülekezet ad majd helyet a havonkénti konzultációknak. Sajnos ezzel csak a budapestieket érjük el, ezért időnként Piliscsabán is tervezünk a megtartotthoz hasonló konferenciákat, mert Jézus Krisztus missziói parancsa erre is kötelez.

Bolla Árpád

A teológia szomszédságában

THIERING ETELKA tanárnő:

Szünet! Szünet? Szünet...

Tanár és diák számára egyaránt csodálatosan hangzik ez a szó. A szülőket és a rokonságot, a társadalom egészét is beleértve, szinte nincsen olyan ember, aki ne a hosszú nyári szünetre gondolna e szó hallatán.

Mit is takar ez a fogalom? Ki kapcsolódást? Megérdemelt pihenést? Boldog családi együttléteket? A rokonsággal való intenzívebb kapcsolatot? Barátokkal eltöltött sok-sok meghitt órát? Új és hasznos élményeket? Fizikai és szellemi regenerálódást? Feltöltődést? Feltöltekézt? Belföldi országjárást? Külföldi utazást? A gyülekezettel, egyházzal való folyamatos vagy kezdődő kapcsolatot táborozás, konferencia vagy a nyári kántorképzés alkalmával? Pótvizsgára való véres-verejtékes felkészülést? „Brancsokba” verődést? Céltalanul eltöltött heteket? Munkavállalást bizonyos időre számtalan jó és rossz tapasztalat lehetőségével? A végzősöknek iskolaváltást, továbbtanulási lehetőséget, munkábaállást vagy éppen esetleg évekig tartó munkanélküliség kezdetét? A fiataloknak az iskolavégzés utáni „utolsó szabad nyarat”, mielőtt kilépnének az Életbe? Még sokáig lehetne folytatni a felsorolást. Nemcsak a legkövetlenebbnek érintett szülők—gyerekek—pedagógusok számára meghatározó a nyári szünet ideje. Gyakorlatilag az egész ország ezen időszakra gondolva él, tervez, osztja be munkáját, veszi ki szabadságát. Oly sok remény, elvárás és csalódás fűződik a diákok arany szabadságához!

Mindennapjaink fáradtság munkájával egy sebb, emberibb társadalom alapjait rakjuk le reménységünk szerint. Ez az átmeneti időszak a mindenkori iskolára, a tanév munkájára és a hosszú nyári szünetre is rányomja bélyegét, annak minden újabb adódó nehézségeivel, átalakulásával. Nem kétséges, hogy hosszú korszak kialakult, olajozott gyakorlatok **van változóban napjainkban.**

A hosszú vakációnak számos előnye van. Nagyon fontos, hogy a megerőltetően nehéz tanév után igazi, alapos kikapcsolódásra nyújt lehetőséget. A hosszú

szünetnek azonban sajnos nemcsak előnyei, hanem nagyon is kézzelfogható hátrányai is lehetnek. Most inkább **erről a másik oldalról szeretném megközelíteni a kérdést, néhány problémát megemlítve.**

A nevelés szempontjait szem előtt tartva, talán az a legsúlyosabb probléma, hogy a **családok többsége képtelen hosszú hetekre célszerűen megszervezni gyermekei szabadidejét.**

A legkisebbek és a kisiskolások ellátása, szabadidejük hasznos és életkoruknak megfelelő megszervezése különösen a „csonka családoknak” okoz majdnem megoldhatatlan gondot és nehézséget. A „kétszülős” családok helyzete sem sokkal könnyebb. Ahol mindkét szülő dolgozik (egy vagy több műszakban), az apa és az anya gyakran különböző időben kényszerül kivenni szabadságát, hiszen a bölcsődei/óvodai és az iskolai szünethez külön-külön is alkalmazkodni kell, különösen, ha több gyerek van a családban.

A nagyobb gyerekek általában az ún. „kulcsos gyerekek”. Őket eddig is inkább az utca, mint saját családjuk „nevelte”. Ők azok, akik meg tudják melegíteni ebédjüket, egyedül el tudnak menni „bárhová”. Csoportokba, brancsokba, galerikba verődnek, hiszen nem tudnak mit kezdeni szabadidejükkel az üres lakásban. (Szüleik ezalatt a ki tudja hányadik műszakban és állásban dolgoznak). Az egyedül levő gyerekek száma előreláthatólag mind több lesz, hiszen mind nehezebb a családok anyagi helyzete. A régebben kis anyagi terhet jelentő, jól vagy rosszul működő iskolai napközit, nyári tábort már nem tudják megfizetni igen sok családban a jelentősen megnövekedett költségek miatt.

— És mit csinálnak azok a családok, ahol a munkanélküliség egy vagy több családtagot már sújt? A fizető, pénzigényes, hasznos nyári elfoglaltság ezek gyerekei számára gyakorlatilag már elérhetetlenné vált.

A nagyobb diákok többsége az utolsó tanítási napokban már nagy várakozással tekintett a szünidei munkavállalásra. Régebben számos munkahelyre vár-

ták őket. A megkereshető pénz nagysága, a megszereshető hasznos és rossz tapasztalatok esetlegessége ugyan nagyon eltérő volt, de mindenki számára nyújtott egyfajta élettapasztalatot is a munkában töltött időszak. A gazdasági élet átszervezése következtében lényegében megszűnt, vagy legalábbis igen minimálisra csökkent a **nyári munkavállalás** lehetősége a diákok számára. Régebbi osztályfőnöki tapasztalataimból tudom, hogy a gimnazisták döntő többsége több hetet is dolgozott a nyári szünetben. Legtöbbjük természetesen hivatalosan, nyári munkavállalási engedéllyel. Szinte közelharcot kellett vívni velük, hiszen sokuk már az iskolai szünet hivatalos kezdete előtt akart munkába állni, ill. jónéhányan a célszerű és hivatalosan engedélyezhető időnél jóval hosszabb időre kívánta megkapni az engedélyt. A diákok a megkeresett összeggel hozzá tudtak járulni családjuk anyagi helyzetének javításához, vagy egyéni kívánságaikat teljesíthették. Vajon most mit csinál ez a sok-sok fiatal?

A mai fiatal szülők nemzedéke gyermekkorában kevés jó példát láthatott a családi együttlétekre, huzamosabb együtt-nyaralásra, hiszen a családi élet felbomlása már akkor megkezdődött. A kevés igazi családi együttlétet látott szülők nehezebben tudnak valamit kezdeni a család kényszerűen hosszabb együttlétének lehetőségével.

Kérdés: egyáltalán lehet-e együtt a kis vagy nagy család? Mit lehet tenni, hogy az elkerülhetetlen változásokból a jót tudjuk meglátni és továbbfejlesztelni? És mit tehetünk a csonka és a sérült vagy hátrányos helyzetben levő családokért? Elszomorítóan nagy a számuk.

Sokat tehetünk, hogy a hasznos időtöltés lehetőségét biztosítsuk kisebb és nagyobb gyerekeink számára. A megoldásnak nincsen mindenkire érvényes, „kötelező” útja-módja, azt ki-ki maga kell hogy megérezze, megszervezze. Ahhoz, hogy a családok újra megérezzék a családi együttlét embert-nemesítő és nevelő hatását, hogy gyermekeik számára

többek között a nyári szünet sokoldalú és hasznos eltöltését biztosíthatják, a kisebb és nagyobb családi, lakóhelyi, iskolai, egyházi stb. közösségek összefogása

szükséges. Máris sok példamutató, reális kezdeményezést ismerünk. Példájukat követni talán nem is olyan nehéz, ha az azonos lakóhelyen élők közösséggé for-

málódva, egymást segítve igyekeznek gondoskodni gyermekeikről.

Miként vigasztalunk mi?

„Milyen jó az idején mondott szó.” (Péld 15,23)

Lelkipásztori szolgálatunk egyik legfontosabb kérdéséről van szó! Éppen ezért is nagyon fontos beszélni erről a kérdéstről, hiszen vigasztalás és vigasztalás között igen nagy a különbség, mert van olyan vigasztalás, amely igazából csak félrevezetés, a másik megtévesztése, hitegetése és áltatása. Ma sem vállalhatjuk a „nép ópiuma” szerepét, miképpen azt egy elmúlt ideológia szívósan ránk akarta bizonyítani, ugyanakkor mégis fenyeget bennünket a veszélye az „ópiumszerepnek”, amennyiben hamis vigasztalási kísérletet teszünk, amikor a súlyos betegek felelőtlenül azt hajtogatjuk: „fog majd még táncolni is — nincs is olyan nagy baj —, nem kell a legrosszabbra gondolni és nyugodjék meg —, fogadjon szót az orvosoknak, — vegye be szorgalmasan az orvosságot...” Vagy, ha életkrízisbe került embereknek azt hajtogatjuk: „majd mindent megold az idő, ne is törődjenek vele, hanem törődjenek bele, ilyen az élet, és majd minden rendbe fog jönni...” Mít érez ilyenkor a vigasztalásra szoruló beteg vagy a kritikus helyzetbe került ember? A meg nem értettség keserves érzését, amiben amúgyis van minden embernek része, de különösen is a bajba jutott embernek! A nagybeteg ember számára keserves érzés ez, hiszen nyomasztja a múlandóság terhe, de el kell viselnie a meg nem értettséget is, hiszen — tudatosan vagy tudat alatt — átéli, hogy őt itt ebben és ebben a helyzetben nem vették komolyan, pedig ő tudja, hogy halálosan komoly a helyzete. A krízisbe került ember is a meg nem értettség érzését éli át, ebből fakad azután a magány mázsás súlya és nagyon sok esetben emiatt torkollik egy-egy kétségbeesett élet tragikus öngyilkosságba.

Egyrészt tehát veszélyesen hibázunk, amikor vigasztalás helyett csak hitegetés, áltatás történik, hamis remények ébresztése minden reális lehetőség nélkül; másrészt pedig veszélyes és hibás az, amikor igazi vigasztalás helyett üres nyugtatgatást tudunk csak nyújtani,

Alapvetően világos a kérdés: vigasztalni vagy megnyugtítani kell? Mi a lelkipásztor feladata?

A válasz: elsősorban és igazán vigasztalunk kellene, ezért időnként szükséges az, hogy szigorúan és következetesen felülvizsgáljuk vigasztalási gyakorlatunkat azok érdekében, akiket Isten valamilyen módon reánk bízott, de a saját érdekünkben is, hiszen az őszinte, szívből fakadó hivatássonzeret esetében a vigasztalás során szerzett kudarok súlyos lelkiismereti konfliktust jelentenek a lelkipásztorok számára. Az is „kiút” ebből a konfliktusból, ha a lelkipásztor nem kívánja önmaga számára tudatosítani a kudarok, vereségek, melléfogások tényét, hanem mindig másokban keresi a hibát, hogy elrejtse önmaga elől az egész ügyet és úgy tegyen, mintha minden a legnagyobb rendben volna. Az előbbi esetben projekcióról, a másik esetben elfojtásról beszélnek a szakemberek. Ezek ún. *elhárító mechanizmusok*, amelyek az önkontroll nélküli emberben adott helyzetben automatikusan beindulnak és szinte akadálytalanul működnek. Bármelyik „megoldást” választaná is a lelkipásztor, önmagára idézne veszedelmet, mert az örökös projekcióban élő egyszer elérkezik arra a pontra, amikor mindenkiel megszakad a kapcsolata, önma-

gát izolálja, másoktól elszigeteli. Kerülni fogják és nem, vagy *nem nagyon igénylik* lelkigondozói szolgálatát. Ha a másik megoldást, az elfojtást választjuk, úgy pedig a saját, egyre jobban halmozódó feszültségeink fokozódnának mindaddig az utolsó pontig, cseppig, kritizáló megjegyzésig, amikor az ilyen módon védekező személyiség felrobban és kiborul.

Szerény és nehéz feladatunk tehát az, hogy időnként vizsgálódásnak vessük alá magunkat: *miképpen vigasztalunk mi?* Az is nagyon jó lenne, ha sikerülne a kérdés iránt érdeklődők számára alkalmat teremteni arra, hogy az ezzel kapcsolatos tapasztalatainkat, kudarcainkat és vereségeinket kibeszélhessük egymást elhordozó fraternitásban, és hogy az erről a témáról folytatott beszélgetés során érleljék saját vigasztalási gyakorlatunkat.

Hiszen aligha szükséges azt nagyon hangsúlyozni, hogy a mai ember — a mai magyar ember! — nagy keserűségben, pesszimizmusban él, a mai magyar valóságban — okkal-e vagy ok nélkül, ezt nehéz megválaszolni és nem is ez a feladata ennek a dolgozatnak. — Nagyon sokan félnek, szoronganak, elkeserednek, mert a létbizonytalanság, munkanélküliség, háború a közelben és távolban, fenyegető nemzeti-feszültségek mind szorongatják. Ugyanakkor az ember egyéni élete is sokféleképpen éktelenített szenvedésektől, fájdalomtól, betegségektől, a legkülönbözőbb krízisektől, tehát nagyon sok az olyan ember, aki a szó medicinális és klasszikus értelmében nem beteg, hanem csak „mint juhok pásztor nélkül”, „elgyötörték és elesettek” (Mt 9,36) módján él. Ehhez kell az a lelkület is, amit a Názáreti Jézustól tanulhatunk, kérhetünk és kaphatunk, hogy Ő „látta” a sokaságot és „megszánta őket”.

Az is érdekessé és izgalmassá teszi ezt a kérdést, hogy már a Bibliában is találkozunk kétféle vigasztalással:

a) már az OT-ben is alapvető tétel, hogy *Isten a vigasztalás Istene és ezt az UT-ben Pál apostol is kiemeli* (Rm 15,4): „a vigasztalás és türelem Istene...”; (Ézs 50,12): „Én vagyok vigasztalótok!”

b) ugyanakkor *fennáll a veszélye a hamis vigasztalásnak* is, a hitegetésnek, az „ópium”-alkalmazásnak, ahogyan erre konkrét helyzetben Jeremiás próféta hívja fel a figyelmet (Jer 6,14: „...könnyelműen mondogatják: békesség, békesség! — de nincs békesség...”). Hasonlóképpen szól a próféta a 23,17-ben is: „Váltig mondják azoknak, akik megvetik az Úr igéjét: békességetek lesz!” Megrendítő viszont az, hogy Jer 16,5-7-ben maga az Úr tiltja meg Jeremiásnak a gyászoló vigasztalását. Ezekiel profétánál is olvasunk egészen hasonló intést: „...félrevezették népemet, amikor azt mondták, hogy békesség, pedig nincs békesség; és ha a nép falat épít, ők bevakolják habarccsal...” és ennek következménye, hogy „ledől az a fal”.

Tehát az egyik pólus az, hogy Isten a vigasztalás Istene, a másik pólus viszont az, hogy esetleg mégis rosszul vigasztalunk, mert esetleg egy rogyadozó falat védünk kegyes látszattal, pedig amikor végül az a fal mégis ledől, sokkal nagyobb lesz a romlása, pusztulása, mint ha eleve hozzákezdünk volna annak a falnak lebontásához. Ha rosszul vigasztalunk, úgy

— Jeremiás és Ezékiel próféták szerint — a „hamis próféták” közé soroltatunk, amiben nemcsak az a fájdalmas, hogy mi hamisaknak bizonyulunk, hanem az is, hogy esetleg miattunk nagy kárt szenvedhetnek a reánk bízottak is.

Tehát annak érdekében, hogy lelkipásztori — lelkigondozói funkciókat adekvát, azaz megfelelő — ebben az esetben biblikusán, Istennek tetszően — lássuk el, ki kell alakítanunk magunknak megfelelő, biblikusán bölcs vizsgálati koncepciót, nehogy túlságosan könnyelműen vagy felkészületlenül lépünk ebbe a szolgálatba, nehogy reánk is igaz legyen a szenvedő Jób szemrehányása: „nyomorúságos vizsgálatok vagytok” (Jób 16,2).

Hogyan vizsgáljunk, hogy ne legyünk ilyen „nyomorúságos vizsgálatok”?

Nagyon fontos és elhanyagolhatatlan megismerkedni a gyakorlati teológiánakkal a területével, amit hagyományosan *poimenikának* nevezünk, amit napjainkban bizonyos körökben pasztorálpszichológiaként tartanak számon. Mindegy hogyan nevezik, de az elméleti és a gyakorlati (gyakorlás!) felkészülés elhanyagolhatatlan a pásztorlandók érdekében. Egyáltalán nem találok feleslegesnek és hibásnak, ha mind az elméleti, mind a gyakorlati felkészülés éveik tartana, valamint azt sem, hogy a gyakorló lelkipásztor számára is mindig lenne lehetőség megfelelő továbbképzésre. Az elméleti felkészülésnek tartalmaznia kellene a különféle lelkigondozói koncepciók megismerését, a gyakorlati felkészülésnek pedig valós helyszínen kellene természetes alapállással várzólnia az elméletben megismert tételeket, rendszereket.

A dolgozatnak ebben a részében elsősorban elméleti kérdések felé fordulunk az *alapvetés* céljával. Csak a lényegre kiemelve kívánunk megismerkedni néhány XX. századi vizsgálati koncepcióval, nem megfélemlítve arról, hogy a korábbi időszakok is létrehozta a saját korukra szabott koncepcióikat. Ez azért is érdekes, mert jelen korunkban is vannak olyan lelkigondozói, illetve vizsgálati koncepciók, amelyeknek XIX. századi hátterük van. Ilyen pl. a magát *parakletikusnak* nevező lelkigondozói irányzat. A múlt század egyik kiemelkedő gyakorlati teológusa, C. I. Nitzsch egy egészen részletes és biblikus vizsgálati teóriát dolgozott ki (*Praktische Theologie*, Bd. III.: *Die eigentümliche Seelenpflege des evangelischen Hirtenamtes*, Bonn 1857.), s ebben az említett harmadik kötetben Nitzsch beszél igen részletesen a „parakletikus lelkigondozásról”. Részletesen tárgyalja a vizsgálati ügyét, s koncepciójának lényege szerint a lelkigondozói vizsgálati feladat, hogy segítsen az egyénnek *elfogadni* a nyomorúságát, szenvedését, betegségét, múlandóságát, gyászát, mert — hangsúlyozta Nitzsch — mindaz Istentől jött, éppen ezért pl. az *1Pt 5,6-ot* („alázzátok meg tehát magatokat Isten hatalmas keze alatt, hogy felmagasztaljon titeket annak idején”), kulcsfontosságúnak tartja a parakletikus lelkigondozás számára (parakletische Hauptstelle).

Amikor különféle lelkigondozói, illetve vizsgálati mintákhoz közeledünk, akkor mindig fel kell tennünk a kérdést, hogy az a koncepció mennyire felel meg korunk antropológiájának, azaz a mai ember elvárásának, hiszen igazi segítséget nyújtó és nem pedig „nyomorúságos vizsgálatok” szeretnénk lenni.

Önmagunk szembesítése érdekében megvizsgálunk — tömören és lényegre koncentrálna — néhány lelkigondozói koncepciót a vizsgálati összefüggésben, hogy azután megfelelő konzekvenciát — önkritikus módon — ki-ki levonhasson a maga érdekében.

A következő jeles és úttörő jelentőségű gyakorlati teológusokat veszem most figyelembe: *Asmussen*, *Thurneysen*, *Stollberg*, *Piper*. Mint minden rövidített ismertetésnek, ennek is megvan a maga hátránya, hiszen nem kevés információt és frissítő impul-

zust vagyunk kénytelenek ilyen módon „elsikkasztani”, ám ennek ellenére mégis fontos és érdekes mindaz, amire itt sor kerülhet. Még azt is hangsúlyozni kell, hogy egyik esetben sem a lelkigondozói rendszert, ill. koncepciót ismertetjük, hanem „csak” a vizsgálati kapcsolatos meglátásokat.

Hans Asmussen (*Die Seelsorge*, 3. Aufl. München 1935.) az ún. kerymatikus iskolához tartozik, ahol a hangsúly az igehirdetésen van, így a lelkigondozás is tulajdonképpen négy szemközti igehirdetési alkalom. Konfrontáló lelkigondozásnak is nevezik a rendszert, mert a bűnös embernek — hangsúlyozza — Isten igéjével kell szembesülnie, és ez a tétel alapvetően meghatározza a lelkigondozói beszélgetés tartalmát is. Ugyanis az életben felvetődő problémáknak azért kell előkerülniük, hogy mindazt Isten igéjével szembevitessék, konfrontálják. Asmussen konkrét bibliai példák segítségével illusztrálja ezt, mint pl. a bűnös történetében Isten is konkrétan szembesíti az érintetteket a végzetes tettükkel (Gen 3,1 kk), s a kaini gyilkosság történetében is ott van a kikerülhetetlen kérdés: „mit tettél?” (Gen 4,10). Jézusnak Nikodémussal folytatott beszélgetésében is ott a konfrontáció, amikor az újjászületés szükségességéről beszél a nyitott szívű vezető emberrel. (Jn 3,1 kk). Asmussen természetesen nem tagadja meg senkitől a bűnbocsánatot, mert éppen ez az ő vizsgálati koncepciója, vagyis az, hogy tanítson mindarra, amit Istentől kapunk: így a vizsgálati koncepciójának tanító, felvilágosító jellege van, amely magába foglalja a lelki vezetés kérdését is.

Eduard Thurneysen (*Die Lehre von der Seelsorge*, 5. Aufl. Zürich 1980) is a kerymatikus, azaz az igehirdetésre hangsúlyt helyező iskolához tartozik, de már komplexebb — elméleti szinten is — a kép, mert nála egy elég nagy ívű, hosszabb ideig tartó elváltatást figyelhetünk meg (pl. eleinte elzárkózott a lélekgyógyászattal szemben, de a 60-as években már erről sokkal pozitívebben nyilatkozott), ugyanakkor azonban sokkal erőteljesebben állt figyelme középpontjában a bajban levő, gondokkal küzdő, vergődő ember. mint azt később a kritikusai feltételezték. Thurneysendre nagyon is jellemző mondat ez, hogy „mond meg, hogyan gondolkodsz az emberről és én megmondom, hogy milyen lelkigondozó vagy”. Az ő emberképe szerint az ember „vizsgálatásra szoruló lény” és nagyon fontosnak tartja azt a tételt, hogy az ember „kegyelmet nyert bűnös”. De minden emberi nyomorúság, betegség, szenvedés mögött, „az élet összes kínja mögött” a bűn áll, és az ember Istentől függ, méghozzá Jézus Krisztusban. Thurneysen nagy hangsúlyt helyezett a reformáció örökségére és a vizsgálati éppen a megigazulással összefüggésben értelmezi és Luther nyomán arról beszél, amit a Schmalkaldeni cikkekben így olvashatunk: „per mutuum colloquium et consolationem fratrum” és ő ebből azt a nem elhanyagolható következtetést vonja le, hogy a vizsgálati s a gyülekezeti tagok, a testvéri közösségek ügye (is). Vizsgálati tartalma, hogy leírja, ecseteli azt, hogy mi történik akkor, amikor Isten a bűnöst elfogadja. Nála a naponkénti bűnbánat követelménye egységbe foglalja a megigazulást és a megszentelődést.

Otto Händler (többek között *Grundriss der Praktischen Theologie*, Berlin 1957.) már egy egészen új korszak nyitányát jelenti a maga speciális kérdésfelvetésével, de nemcsak a gyakorlati teológia történetében igaz ez, hanem a poimenika történetében is. Őt az ún. átmeneti időszak teológusának tartják, méghozzá átmenet a kerymatikus és a terápikus lelkigondozás között, aki azután jeles követőkre talált (pl. Scharfenberg, Winkler), s az ő poimenikáját már úgy tartják számon, hogy ez az első olyan koncepció, amelyiknek kifejezetten ún. pasztorálpszichológiai tájékozódása van. Nála nagyon is centrálisan bukkán fel a gyakorlati teológiának, mint önálló disz-

ciplinának radikálisnak új értelmezése, miszerint ez a tudomány nemcsak az egyházi praxisra készít fel, hanem, hogy ezt az egyházi valóságot teológiai reflexiók következetes rendszerével kell megközelítenie és elemeznie, vagyis látnia kell az egyházi valóságot a maga társadalmi kihatásaiban is és azt értékelnie is kell annak érdekében, hogy ez a „khatás” megfeleljen a reá bízott evangélium specifikumának. Ebből következik az ún. nem teológiai tudományok felé fordulás és így a lelkigondozás alapkonceptiója is anynyiban változik, hogy ezek szerint „az adott valóságot más tudományok eredményei figyelembevételével” kell „analizálni”, valamint „teológiai értelemben interpretálni és a hitből kiindulva megkísérelni annak a megváltoztatását”. Ő a vizsgálat feladatát elsősorban a *szorongás és a hit* összefüggésében vizsgálta, ti. olyan értelemben, hogy a hit sok esetben szorongást szabályozó jelenség. Itt most el kell tekintenünk attól, hogy szót ejtsünk kellő részletességgel a „megbetegítő”, azaz „neurotikussá tevő hitről”, mert itt csak a vizsgálat kérdését szeretnénk körüljárni és Händler ezzel összefüggésben természetesen az egészségessé tevő hitre gondol. Tehát Händler elsősorban korunk járványszerűen elterjedt betgsége felé, azaz a neurózis felé fordult, nyilván mert a filozófiai, pszichológiai, szociológiai létanalíziséből ez a jelenség tűnt fel számára. Tehát a szorongás jelenségére figyelt fel, mint teológus, de mélylélektan felől közelítette meg.

Magától értetődőnek tartja, hogy a szorongó ember egyik legalapvetőbb vágya szorongásának a legyőzése, megszüntetése, vagy legalábbis a mérséklése és — szerinte — ennek a legjobb módszere nem más, mint az ember számára egyáltalán lehetséges szabadság és a személyiség harmonikus egyensúlyának elérése, amihez viszont az önismeret bátorságára van szükség. Természetesen szükséges a szorongás lényegének — az arra a személyiségre zuhant szorongás vizsgálata szükséges tehát! — és értelmének a felfedezése, s ezen a ponton derül ki azután, hogy a szorongást oldó, mérséklő, gyógyító stratégiák igazi vizsgálatások-e vagy csupán hitegető áltatások!?

Otto Händler nagy hangsúlyt helyez arra, hogy a hit vizsgálatásának lényege szorongást oldó hatásában van és ebben az esetben természetesen az Istentől kapott hitről van szó, nem pedig valamilyen rövidzárlatos, azaz kognitív látás nélküli vak hiszékenységéről, amely a babona határát sűralja. Ő is Luther teológiájának a segítségével tájékozódik, amikor vizsgálati koncepciójának az alaptételét megfogalmazza, hiszen Luthernél találkozunk azzal a gondolattal — és ez a händleri vizsgálat lényege —, hogy a félelmet, rettegést, kétségbeesést kiváltó Istentől (vagyis a hamis istenhittől, valamint a törvénykező istenhittől) a magát Krisztusban kinyilatkoztató Szeretet Istenéhez kell odamenkülni. Az átélt kegyelem, a megtapasztalt bűnbocsánat fokozatosan oldja a szorongást és a lélek tartalma helyes értelemben vett „istenfélelemm” változik. A szorongás radikális átértékelése történik itt meg, azaz megváltozik a szorongás arculata. Ebben a tekintetben is nagyon fontos az a mondat, amit a Jn 16,33-ban olvasunk: „A világban nyomorúságotok van, de biztatok: én legyőztem a világot.”

Nagyon fontosnak tartja az „élet értelmének értelmezését”, mondván, hogy ennek is szorongást oldó hatása van, hiszen ha sikerül a kaotikusnak feltűnő dolgok irracionális halmazába rendet és értelmet belevinni, akkor már csökken az amorf (ismeretlen) ellenség veszedelmének érzése.

A lelkipásztori munkára nézve azt is javasolja, hogy tapintatosan és óvatosan érdemes törekedni arra is, hogy a szorongástól szenvedő személy betago-

lódhasson a gyülekezetbe, részt vehessen templomi istentiszteleten (a templom nagy hajójának tere megnyugtató módon hat a neurotikusokra!), valamint helyet találjon a gyülekezeti közösségben, mert a gyülekezeti közösségnek elrejtő, tartó ereje van (lehetne!), hiszen pl. megszünteti a magányt, a közösség élménye megnyugtató a töprengőt.

Konkrét eszközként említi — ha új fénybe állítva is — az *imádságot és a meditációt* és különösen is a kettőt együtt! Az imádság, amely igazi és elmélyült meditációból fakad, behatol az ember személyiségének közepébe és ott a szorongás állapotának terápiás korrekcióját végzi el. Händler is felhívta a figyelmet a *magángyógyítás* értékére, valamint a lelkigondozás összefüggésében a „lelkigondozó személyének relevanciájára”.

Következő jelentős és kiemelkedő tanítónk lehet D. Stollberg (Therapeutische Seelsorge, München, 1969), aki az amerikai lelkigondozói mozgalom elkötelezettjeként a lelkigondozás és a vizsgálati koncepciójában még újabb dimenziókat érintett; az ő koncepciója az ún. *empirikus teológia követelményeire támaszkodott*, aminek a lényege az, hogy ennek a világnak és embernek a realitását, valóságát, tényeit, valamint a konkrét embernek a keserves életterheit vegye figyelembe, azaz *az empiriát tartja mindennél fontosabbnak*, pl. szemben az elméleti teológiai kérdések fejtegetéseivel, hiszen vannak nagyon is teoretikus értelmű, jellegű kérdések, amit az ősegyház sem tett fel, majd a görög filozófiai gondolkodással találkozó keresztyén teológia kezdi el megfejteni ezeket a megfejthetetlen kérdéseket, mint pl. Krisztus kettős természete és azok viszonya, ezekhez a relatíve elméleti kérdésekhez képest tartja fontosnak tehát az empirikus valóságot. Az *empiria-igényre* számot tartó teológiának természetesen ún. vadhajtsa is volt, kitermelte az ún. *empiria-fanatizmust*, amely mindenféle teológiai fogalmat, még pl. a kinyilatkoztatás fogalmát is csak az emberi lélek empirikus valóságából akarta megmagyarázni. Tehát érthető, ha Stollberg poimenikájában „a hit evilági relevanciájának a khatásáról” van szó, vagyis lelkigondozás ott történik, ahol a keresztyén hit és a konkrét emberi lét a személyes kommunikáció processzusában találkoznak. Nagyon fontos minden elemre felfigyelni: keresztyén hit, emberi lét, kommunikatív beszélgetés, processzus, azaz folyamat a maga fejlődésében, változásában, s *kulcsfontosságú ez a szó: „találkozás”!* Itt tehát az eszköz „az emberek egymásközi segítségnyújtása lelki eszközökkel”. Stollberg számára is az egyik legfontosabb teológiai fogalom a „*megigazulás*”: Isten felénk fordulásától van szó, aki az összes létezőnek és az egész életnek az Ősforrása és aki Őnmagát sokféleképpen megtapasztalhatóvá tette.

Stollberg is Luther követője, úgy, hogy számára a vizsgálat a megigazulás gyümölcse; és a gyülekezet, melynek lelkigondozói közösséggé kell válnia, alkotóeleme. Jézus Krisztusban Isten (mellénk álló) odafordulását kapjuk és ebből azt a megbékítő bizonyosságot meríthetjük, hogy Isten áldozatos szeretete megtartja ezt a világot, vagyis számíthatunk Istennek mindent felülmúló, átélő és elhordozó szeretetére. Istennek éppen ez a fenntartás nélküli felénkfordulása teszi képessé az ezt átélő keresztyéneket arra, hogy egymást vizsgáltják, segítsék, bátorítsák és hogy ebben a kölcsönös vizsgálatásban ismerhessék fel mások is Krisztus működését és jelenlétét.

(Folytatása következik)

Ribár Jenő

A ZSINAT ANYAGÁHOZ

A Teológiai Bizottság bonyhádi ülésén felkérte dr. Zsigmondy Árpádot, a TB tagját, hogy a Zsinati Hitvallás tömör szövegének tehermentesítésére dolgozza ki azokat a *szociáletikai kérdéseket*, amelyeket égetően aktuálisnak lát. Elaboratuma elkészülte után, meghallgatva az így előterjesztett szöveget, a TB Zsigmondy dolgozatát a Zsinat elé terjesztette és elfogadásra ajánlotta.

A Zsinat júniusi ülésén dr. Zsigmondy Árpád maga olvasta fel a TB megbízásából készített szövegét. A levezető elnök vitát nem engedélyezett, de az elhangzott anyagot szavazásra bocsátotta. A Zsinat egyértelmű szótöbbséggel nem fogadta el sem a Zsinati Hitvallás kiegészítő irataként, sem a Zsinat által jóváhagyott publikálható dokumentumként, kérte azonban a Zsinat jegyzőjét, hogy a jegyzőkönyv mellékleteként kezelje, és őrizze ezt az anyagot. A Lelkipásztor olvasói elé azal a kívánsággal bocsátjuk ezt a szöveget, hogy csatolják a júniusi ülésről készített, az Evangélikus Életben megjelent zsinati híradások mellé, másrészt lássanak felhívást benne, hogy az érintett témákhoz hozzászóljanak. Az irat statusa és érvényessége tehát más, mint a Zsinati Hitvallásé, de tanulságos és lelkészek véleményalkotására készítő és részleteiben vitára is alkalmas, esetleg LMK üléseken. Amennyiben olvasóink is ilyenek ítélik meg, szívesen közöljük a Lelkipásztor hasábjain észrevételeiket.

A másik írás Terray László Oslóban élő lelkésztestvérünk *leveléből* való. Az evangélikus—református kapcsolatokra mutat rá, illetve pontosítani akar a szöszék és úrvacsoraközösség dolgában. Ehhez is szívesen fogadunk észrevételeket, esetleg rövid szöveg módosításra javaslatot, amit az új Törvénykönyv megjelenésekor figyelembe vesz a szövegfogalmazó grémium. — Várjuk tehát reflexiójukat.

— Szerkesztő —

Időszerű szociáletikai kérdéseink

I. 1. A Magyarországi Evangélikus Egyház zsinatának szorosan vett feladata egyházunk élete és szolgálata jó rendjét elősegítő törvények megalkotása. (Vö. 1Kor 14,33-40.) Noha nem tartjuk magunkat világproblémák biztos megoldása tévedhetetlen szakértőinek, a világgal együtt szenvedünk a hiábavalóság és romlás rabságában, de mint Isten jövődö tökéletes világa zsongéjének, a Szentléleknek megajándékozottai (vö. Róm 8,9-23), az ő uralmának jeleit állítjuk fel és ezzel segítünk itt e földön. Jézus Krisztus megváltó szeretetétől indítva és vezérelve nem mehetünk el vakon és közönyösen népünk és az emberiség mai égető kérdései mellett. Jézus, a világ világossága (Ján 8,12), világosságul küld e világba (vö. Mt 5,14) minket is.

2. Isten előtti felelősségünk e téren is öelötte való bűnbánatra kötelez.

3. Nem járhatjuk Kain útját, aki azt kérdi: Talán őrizője vagyok én a testvéremnek? (1Móz 4,9), hanem az irgalmas samaritánus példáját kell követnünk a kockázatot is vállaló segítségnyújtásban (vö. Lk 10,30-35), sőt nem hagyhatjuk a vakokat verembe esni (vö. Jób 29,15); meg kell előzni a veszélyhelyzetek kialakulását!

4. Szólnunk kell legalább röviden és ennek megfelelően cselekednünk a mai égető kérdésekben.

II. 1. Isten teremtett világa értékeinek meggondolatlan, felelőtlen, rövidlátó kezelése a Teremtő elleni bűn (vö. 1Móz 2,15), ami technikai lehetőségeink méretei folytán igen hamar jóvátehetetlenül és véglegesen visszaüt és tönkreteszi Földünket. A megmaradás útján előttünk áll a nagyméretű környezetvédő akciók mellett kezünk ügyébe eső, önfegyelmet és józan mérsékletet, áldozatvállalást jelentő gyakorlat.

2. Egyének és embercsoportok hátrányos megkülönböztetése, emberi jogainak és méltóságának megsértése, még ha kevesekről vagy kisebbségről van is szó, égbekiáltó bűn (vö. 1Móz 6,13., Csel 17,26), amely megalázta és eltörzítja elkövetőjét, de áldozatát is. A társadalmi igazság megszólaltatása mellett Isten elénk adja az

emberséges cselekvés lehetőségét is.

3. Az emberek közti kapcsolatra és közösségre, a műveltség hordozására és Isten igéje tolmácsolására adatott *beszédet* (vö. Mt 12,37), s annak hordozó eszközeit a nyereségváagnak és a hatalomratorésnek szennyes eszközeivé tettük. Isten megbünteti a hamiságot, átengedve itt is bűneink következményének (vö. Róm 2,24-28). A hazugság társadalmi bomlást hoz, a szellemi környezet-szennyezés pedig gondolkodási-erkölcsi torzulást terem. Felnőtteknek és gyermekeknek igaz és *emberhez méltó beszédre* szoktatása, a tömegekhez szóló közlésszók hangjának megtisztítása kínákozó lehetőség.

4. Az önimádó és a másfélét gyűlölő *soviniszta* nacionalizmus — az Európa e táján kialakult néprajzi viszonyok közt különösképpen — az egységes és mégis sokféle emberiség elleni bűn. Ezt a többféle kirobbant fegyveres harcok jól mutatják, de ennek nem kevésbé bűnös formája az elnyomó és erőszakosan beolvasztó kisebbségi politika is. Hazánknak e téren kisebbek a terhei, s ez megkönnyíti azt, hogy emberséges és (keresztyén gyökerű) szabályokkal és gyakorlattal példát mutasson másoknak: evangélikus egyházunk pedig hagyományosan nem egyoldalúan magyar, hanem magyarországi (vö. Kol 3,11). Az emberséges és békés nemzeti és kisebbségi magatartás, magunk és egymás múltjának és jelenének ismerete, személyes kapcsolatok és a közös — a teremtésben gyökerező, vagy épp keresztyén eredetű — kultúrértekek ápolása segíthet megelőzni, még megfékezni is a vérontásig menő gyűlöletet. A biztonság útja nem az, hogy „nincsenek ellenségeim, mert kiirtottam őket”, hanem az, hogy „nincsenek ellenségeim, mert jó szomszédá lettünk”.

5. A *bőség és nyomor kiáltó elmentétét* létrehozó társadalmi berendezkedés nem Isten szerint való, és veszedelmes „robbanóanyagot” halmoz fel. (vö. Jak 5,1-4). A világméretű Észak—Dél probléma mellett ide tartozik ha-

zai társadalmunk fokozódó feszültsége. A munka és kenyér biztosításáért a maguk módján cselekedniük kell az egyéneknek, a társadalmaknak és az államoknak. (vö. Péld 11,26)

6. Más súlyos *közgazdasági problémák* egyik jelentős oka a *felelőtlenség* és a *telhetetlenség*. Az önhibájukon kívül bajba kerültek segítségével együtt szükséges és lehetséges a kóros dagasztos gazdasági növekedés orvoslása és felelős mértéktartó gondolkodás terjesztése. Ehhez az egyház az igazi felelősség és mértéktartás forrásaként az Istenben bízó hitet éli meg és kínálja fel. (vö. Mt 22,37)

7. Hazánkban a *munka becsületét* (vö. 1 Móz 2,15; 2Tessz 3,10) erősen kikezdté, hogy az nem magától értetődő módja a szükséges és kívánatos javak megszerzésének. *Megromlott munkaerőkölcsünk* is oka a piactudományhoz és a megszokott életmódhoz képest alacsony munkabéreknek. A keresztyén ember Isten munkatársának, embertársai segítőjének tudhatja magát. De mindenki láthatja a munkát az emberi méltóság és egymásrautaltság hordozójának. Ennek közgazdasági elősegítése elsősorban a szakemberek feladata. Szakismereteket a képzés, erkölcsi erőt az emberség és a hit ad vagy kínál ehhez.

8. Az ijesztő mértékű *öngyilkossági és válási statisztika*, az elmét és testet tönkretevő *élvezeti- és izgatószeretek*, az alkoholizmus és a drogozás minden józan ember számára a *nemzeti önpusztítás és nem az élet jele*. Hitünk szerint mindez az életre és a családra igent mondó Teremtő elleni bűn, az Isten képének vonását jelentő öntudat és önelhatározás elleni merénylet (vö. Zsolt 24,1; Mal 2,14; Péld. 20,1). *Jézus egyetemes egyháza mindenkinek adós az élet útjának megmutatásával*. Hazánkban azonban az elmúlt időszak után eszközök és munkaerő hiányával küzd. Ez az egyház kötelességét nem szünteti meg, de a társadalom és a kormányzat számára lehetőséget jelent minden építő és életre vivő szolgálat fokozott támogatása. Emellett szükséges, de nem elég a testet és elmét öll szerek pusztításának ellene állni minden lehetséges módon.

9. Az emberi méltóság megcsúfolása és — a Bibliában az Énekek énekében megénekelt — *tiszta szerelem* (vö. Én 8,6) *ijesztő tönkretétele* az „ösztonipar” megjelenése a nyilvánosság minden területén. A szabadság a szerelemben nem az úgynevezett szabadszerelm, amely az állati ösztönnél mélyebbre süllyedés és visszaélés. A szerelem igazi sza-

badsága annak tiszta megvalósulását jelenti. A jogalkotás és jogalkalmazás megfelelő lépései mellett a felnövő nemzedék helyes nevelése, a jó példa, a magasrendű erkölcsi, világnézeti elemek terjesztése egész népünknek rendelkezésére áll. A keresztyén ember pedig Isten szeretetében élve törekedhetik nem eredménytelenül az igaz és tiszta teljes szerelem megélésére.

10. Isten életet védő törvényét szegi meg sokak magatartása, amikor tájékozatlanságból, kényelemből és önzésből megöletik *meg nem született gyermeküket*, akit Isten számontart (vö. Zsolt 139,16). A gyilkos beavatkozások testi és lelki következményei és a nemzet fogyása elegendő figyelmeztető következmény. Az alapvető élettisztelet, a nem gyilkos családtervezési módok ismertetése, a gazdasági háttér javítása és a luxusigények lejjebbzállításának útja felkínálja magát egész társadalmunknak.

11. A *nemzedékproblémák* megoldására az egy életet átdolgozott és az életbe indulók megbecsülése (vö. 3Móz 19,32; Zsolt 127,4) és a felebaráti szeretet nyújt segítséget. Keresztyéneknek ehhez erőforrás Isten szeretete.

III. 1. Ez a felsorolás nem tel-

jes, de úgy véljük, a legégetőbb pontokat érinti.

Ezekről a bajokról és orvoslásukról szólnunk és ilyen értelemben tennünk kell! Minden jóakaratú ember elmondhatja: „Nem vagyunk az élet urai, de a romlással harcbaszállunk.” Mi pedig azért is merjük ezt tenni, mert Krisztus népe vagyunk, aki erősebb minden bűnnél, bajnál, betegségnél, még a halálnál is, s új eget és új földet ígér. Az ő erejével merünk és tudunk szembe szállni a romlás erőivel. (vö. Mt 5,3-16)

Az emberek nyomorúsága, népünk elesettsége állandó feladatot jelent a keresztyéneknek, lehetőséget a szolgálatra. (vö. Mt 25,31-46)

2. Nem érezzük, hogy mások lelkiismereti szabadságát sérténé Jézus evangéliumának hirdetése — hiszen az a szeretet szava —, de Isten törvényének tanítása sem, mert az nem világnézeti ideológia, hanem a világba írott és józan ésszel is felismerhető rend.

A teológiai szakbizottság 1992. június 17–18-i ülésének munkája alapján és a szakbizottság megbízásából:

Dr. Zsigmondy Árpád

Részlet Terray László leveléből

Dr. Reuss András teol. tanár úrnak, Evang. Teológiai Akadémia Rózsavölgyi köz 3. H-1147 Budapest

Nagy érdeklődéssel kísérem a zsinatról szóló beszámolókat, hiszen amit a zsinat most elhatároz, mindaz evangélikus egyházunk életére több évtizedre előre lesz kihatással. Elismeréssel kell adóznunk a zsinati atyáknak, akik fáradságot és időt áldoznak erre a fontos szolgálatra.

E soraim megírására az Evangélikus Élet július 12-i száma készített, amely a legutóbbi zsinati ülésről számol be. Van az új „Zsinati Hitvallásban” egy **részletkérdés**, amelyről igen hálás lennék, ha közelebbi felvilágosításokat tudnál nekem szerezni. Arról a mondatról van szó, amelyben a Hitvallás a többi magyarországi keresztyén egyházhoz való viszonyról szól: „**Szeretettel figyelünk hazai testvér-egyházaink életére és munkájára: a református egyházra, amellyel Magyarországon a reformáció kezdetétől sorsközösség, több mint száz éve szószék- és úrvacsora-közösség köt össze...**”

A „több mint száz éve” kifejezés alighanem a nagygyeresdi (és kéri) egyezségére vonatkozhatik, mint amelyek ezek szerint szószék- és úrvacsora-közösséget hoztak volna létre a két egyház között. Mi azonban annakidején Sopronban Solyom Jenő professzorként még úgy tanultuk az egyháztörténetet, hogy a nagygyeresdi egyezséget a dunántúli református és evangélikus egyházkerület kötötte egymással (amint előtte a kéri egyezséget a tisztáninni református és a tiszai evangélikus egyházkerület), s az az egyezség, amelyet a két egyház aztán 1900-ban országos szinten kötött egymással (bizonyára azt mondhatjuk, hogy a nagygyeresdi egyezmény szellemében), 1914-ben **megszűnt**.

Mivel az Ökumenische Rundschau legutóbbi számának Beiheft-jében Pröhle Károly is a nagygyeresdi egyezségre utal, biztosság kedvéért utánanézttem ennek Horváth Zoltán a nagygyeresdi egyezményről írt dolgozatában (amelyből Pröhle idéz), — s ott is ugyanezt találtam.

Nekem az az érzésem, hogy itt valami nem stimmel. Az egyik az, hogy a fenti egyezmények

egyike sem szól „szószék- és úrvacsorai közösségről” (amin nem is lehet csodálkozni, mert hiszen megkötésükkor az még ismeretlen fogalom kellett legyen), hanem arról van szó, hogy a két felekezet lelkészei kisegítik egymást, főleg szórványvidéken. Csóhány János meglehetősen határozottan fogalmazva azt írja, hogy „a magyarországi két egyezmény mindössze a szórványban élő egyháztagok kölcsönös, de nagyon korlátozott lelkigondozásáról intézkedett.”

A másik pedig, ami ebben az összefüggésben zavar engem, az, hogy a múlt századbeli „**egyezéseknek**” tudomásom szerint **nincs jelenkori „jogutódja” egyházunkban** (bár Horváth Zoltán erre nézve, 1940-ben, konkrét javaslatot is közöl), hiszen az 1917 évi (egyoldalú) evangélikus egyetemes közgyűlési határozat a be-

vezetésben kifejezetten azt írja, hogy a „szerződés nélküli állapot” tette szükségessé az evangélikus határozathozatalt.

Lehet, hogy e kérdés tárgyalásakor a zsinati atyák némelyikének fejében a Leuenbergi Konkordia is motoszkált. Dehát a LK sem foglal magában „szószék- és úrvacsora-közösséget”, hanem legfeljebb az egyes egyházakat ösztönzi arra, hogy erre nézve helyileg folytassanak dialógust és kössenek esetleg megállapodásokat. Itt aztán elakadnak az ott-honi helyzetről való ismereteim, mert nem emlékszem, hogy az evangélikus vagy református sajtóban láttam volna nyomát annak, hogy ilyen megállapodást kötött nálunk (a Leuenbergi Konkordia nyomán, tehát 1973 után) az evangélikus és a református egyház.

Lényegében tehát két kérdésem lenne **hozzád** (vagy valaki más-hoz, aki ezekben a kérdésekben járatos). **Egyrészt**, hogy tényleg van-e „jogutódja” a nagygeresdi egyezménynek egyházunkban, **másrészt**, hogy kötött-e egyházunk, a Leuenbergi Konkordia nyomán, megállapodást „szószék- és úrvacsora-közösség”-re vonatkozólag.

De természetesen küldök másolatot erről a levélről a **zsinati teológiai bizottság elnökének, dr. Hafenscher Károlynak**. Mivel pedig az Ev. Életnek ugyanebben a számában dr. Sólyom Jenő egyházkerületi felügyelő is felveti a szószék- és úrvacsora-közösség kérdését, neki is küldök másolatot. Továbbá dr. Boleratzky Lórándnak.

Terray László
Norvégia

Két „visszhangot” közlünk egyik cikkünkkel kapcsolatban, mely élénk vitát váltott ki

Csendes válasz egy csendes emigránstól

Talán nem kellene felelni egy olyan cikkre (?), mint az LP. 5. szám 167. oldalán kezdődő „**Csendes kérdés...**”. Hisz, ha ez a „fanyar” valami, egy önálló agy terméke, s nem egy rém-múltból földidézett-, ittmaradt koncepció-srettenet, akkor úgy is fölösleges minden szóért, hisz ahol ekkora a sötét, ott holnap már csak sötétebb lehet...

Nem kellene azért sem, mert aki nem meri neve aláírásával vállalni azt, amit leírt, az sokakat arra a kommunista-bújócskára emlékeztet, amikor volt(ak) vádolt(ak), meg vádák, de névtelenek maradtak a vádaskodók, feljelentők... Nem fair play, a sötétség leple alól a világosságban állókra tüzelni. S főleg nem általánosítgatásokkal és fél-igazságokkal. Nem tudom, mitől fél az illető, mikor maga írja: „... a politikai veszély elmúlt”. Akkor ez nála egy visszamaradt „reflex”?

Szükséges válaszolni, mert: a cikk névtelen, tehát csak itt a LP-ban van mód föl hívni az illető figyelmét arra, hogy cserélje ki a lemezt. Lejárt. Pontosabban nem járt le... láthatóan. De már nem Kélet felé vetjük szemünket... Jöttek onnan is emigránsok... Igaz. Nem „fehér lovon”. S nem is éppen „konzervatív teológiával”. — **Ma Európa felé szeretnénk lépni**, bár ilyen „csendes kérdezőkkel” miként is lehet?

Szükséges válaszolni a Tisztelt Olvasók miatt is. Nehogy félreinformáltak legyenek. Egyoldalúan hamisan informáltak. Mert a LP-t nem ez jellemzi! Lásd pl. dr. Hafenscher Károly előadását (LP. 1992/5. 154. lp.) „A magyar protestánsok éppen kisebbségi helyzetük-nél fogva sok-sok kapcsolatot tartanak fenn határainkon túl élő test-

véreinkkel és ez megóv minden-fajta provinciális látástól...”

Szükséges válaszolnom magam miatt is. Hisz hamisnak és negatív szelleműnek érzem — minden szeretet-keret ellenére — az írást. Hamis indulatokat ébreszt az emigráció lelkészeivel szemben.

Megüresedett frázissá válik az ismételt első mondat: „Tisztelünk és szeretünk Benneteket.”, hiszen az egész tartalom mást sugároz.

Milyen alapon is gondolhattatok volna ítélezéssel azokra, akik elmentek? Hisz talán éppen az ilyen „negédes”-vádaskodóktól menekültek többen. Magam nem. Én egyszerűen megszoktam, hogy 16 éves koromtól külföldet jártam — a Magyar Ifjúsági Válogattal — és szerettem a SZABADSÁGOT! Van, akit űz a Tűz, röpit a Lélek. Remélem, az apostolokat sem „ítéli” el a „Névtelen”, mert elhagyták országukat, de soha a HITÜKET! No, meg azért volt ott ítélezés is bőven! Nem kell szerénykedni! Hiszen mikor 1984-ben ott voltam a Világgyűlésen, mint a verebek röptek szét körülem a hazai-lelkészkollegák, mikor volt egyházvezetőjük megjelent...

Aztán nem egészen helytálló az az **ötvenszeres** fizetés sem. Vagy az illető „-ri-os” elfeledi, hogy ott a kenyér is annyival drágább? — No, meg aki sokkal kevesebbet keresett? Mint pl. én Brazíliában. Nem kevesebb szolgálatért, mint a honiak; nem többet mint a honiak. — De miért ilyen anyagias a t. „Lelkészbárát”? Nem árt, ha tudja: Isten kegyelme és ártív szolgálat nélkül kint is éhhalál várt az emigránsra. — Kérem, ne kábítsa az Olvasókat most, amikor mindenki kifelé tolakszik (a sok pénz reményében), mert esetleg visszajön-

nek, s fejére olvassák, hogy átverte őket.

Miért lenne áruoló az, aki elmegy? Visszajöhet. Vagy ez is egy berögződött kommunista-reflex: vasfüggöny, levadászó-határőr, szögesdrótok mögé zárni az embert? Megtiltani, hogy utazzon? Hogy SZABAD legyen? Krisztusian szabad! És még, hogy nem mondjátok árufónak? Jelenidőben! — Hát, hol itt a megújult gondolkodás? Hol itt a fraternitás? Hol itt az emberség? Hol itt a keresztység? Hol itt a szeretet? (A beharangozott. Az ismételt!) Hol itt annak a lehetősége, ami a magyar reformáció hőskorában természetes volt, hogy az Elinduló visszajön; sok újat látva, nyelvet bírva, tapasztalatokat szerevezve, egyházát-, népét-, hazáját emelve. Visszajön — lelkésznek! Néptanítónak. Papnak. Szolgának-Testvérnek. Magyarnek.

Igen **-ri-os** még ezt is felhánnytorgatja, hogy az **emigráns ne érezze magát jobb magyarnak!** Aki valaha élt emigrációban, az nagyon jól tudhatja, hogy ott, távol, — öt-, tíz-, tizenötezer kilométerre a nyelvi hazától —, csak akkor maradhat meg, ha jobb magyar! Sőt, még több: jó magyar! Ott kint ez természetes annak, aki magyar. De ez vonatkozik minden nép gyermekére is. — Aki csak itt-hon van, honnan tudhatná, milyen is ott-hon az élet? S ha nem tudja, miért piszkálja? Nem tették tönkre kelőlőn még az ittenit? Talán éppen ez is oka volt az emigrációba menekülésnek! — Egy tény: az emigráns tudja, hogy itt milyen az élet, csak a „kritizáló” nem, hogy milyen is az emigráns-lét. — Micsoda deviáns gondolkodás úgy kritizálni, diktálni, hogy meghamisít, hazuggá tesz? „Bocsássatok meg, hogy itt maradtunk!” — írja. De ki vetette

azt föl, hogy elvárták tőle, hogy kimenjen? Az emigráció soha nem várta el, hogy az ország kivándoroljon! Hisz akkor már nem is lenne emigráció! Tehát, a cikkíró logikája sem túl olajozott... Így nem is bölcs dolog megpróbálnia, milyen is az. (Itt kell megjegyez-nem, hogy a „külföldre szakadt” evangélikus lelkészek többsége kiválóan megállta helyét, s nem kellett szégyenkezniük. Csak egy-két nevet: Dr. Vajta Vilmos, Dr. Pósfay György, Terray László, Gémes István, Szépfalusi István, stb. stb.)

Ami az ő teológiájuk konzervativitását illeti, ezt sem állítanám **-ri-os** helyében. Ha meg nem rólok van szó, akkor kiről? Csak nem egy nemlétező kitalált valakiről? Vagy ez „csali”: hátha bedőlünk? Nem dőlünk be. Hiszen a kint élő gyülekezetek jelzik a teológiájuk gyümölcsseit. Vagy a tudományos munkásságuk. Nem tudom, hogy **-ri-os** melyikben tud többet fölmutatni náluk? — Sőt, talán a magam szerény szolgálatait is említhetném, csak mert provokál ez a hangnem, s mert én mindent az Úr Jézusnak köszönhetek. Szóval, két éves szolgálatom alatt stabilá tettem egy előtte évekig lelkész nélküli közösséget; elindítottunk egy — azóta is élő — bibliakört; templomlátogató volt a jegyzett közösségünk 20—25 %-a, az istentiszteleteken résztvevők legalább fele 30 év alatti fiatal volt(!), jól működő fiú-, lány cserkészcsapatunk volt; aktív és nívós színjátszócsoporthoz létezett a gyülekezet mellett; kiadtunk hat szerkesztőtársammal együtt egy „Szóval” nevű folyóiratot, melyről még itt Magyarországon is említést tettek, igaz a civil sajtóban(!); e mellett megalakítottam Sao Paulóban az Olimpiai Birkózást, s magam is aktívan versenyeztem, sőt a versenyzést Buenos Aires-ben fejeztem be, brazil válogatottként. — Gondolom, a kedves Olvasó is láthatja, hogy e ponton sem áll meg **-ri-os** vádjai a konzervatív-, használhatatlan teológiáról. Az objektívítás kedvéért hadd kérdezzem meg: miért lenne baj, ha vannak közöttünk konzervatív lelkészek is? Féltelmet keltenek a cikkíróban? Vagy itt is a kommunista reflex: csak az lehet, amit ő jónak látna, megengedne? Én nem félek a konzervatívoktól, pedig magam ízig-vérig-lélekig liberális vagyok: Jézus Krisztus liberálisa! Nem a hordószónokoké! — Isten nélkül nincs szabadság!

„Ne fehér lovon jöjjetek hoz-zánk.” Ez a konzervatív gondolatmenet, (mégpedig az 1920-as évekből...) Ki jött így? Nevet kérünk! Vagy nevesebb hasonlatot.

Utolsó előtti bekezdésedhez csak annyit. **Hazajöttünk ide dolgozni néhányan.** Felőlem kérhetsz referenciát akár a pécseitektől, akár jelen szolgálati helyemről Dunaújváros, Kisapostagról. Hazajött Szilas Attila is. Sőt a már külföldön született Gémes Pál is. Akinek pedig kinti magyar nyelvű gyülekezete van, az azt ápolja, gondolza ott lelkiismeretesen. Az ottani szolgálatra is szükség van, az ottani magyarság miatt! És ha valaki hazajön, tanít-

sa csak bátran az ittenieket, mert sok-sok tanulnivaló akad itt még. Csak ezt nem észrevenni és belátni — ez balgaság és együgyűség. S ennél nagyobb bűn alig is lehet.

Zárszóként: „leveledre” jellemző a hazajövetelhez fűződő megjegyzés: „... miután a politikai veszély elmúlt”. Mi sem jellemzőbb világnézetedre ennél! Te így látod! Rosszul! 1. Mert senki sem jött vissza azért, mert „az” elmúlt. Az elején még Te emlegettél ötvenszer kevesebb fizetést, a végéig máris elfeledted? Ki jött volna vissza ennyi pénzért, csak mert a politikai veszély elmúlt? — Én magam sem a veszély elmúltja miatt vagy fizetés miatt jöttem, hanem: Építeni! Segíteni! Jobbítani! — Mindenkinnek továbbadni, elmondani, hirdetni, hogy Jézus Krisztus az Úr! A jóakarát és az igazság Ura! A Szabadság alapja! A Jövő fundamentuma! 2. Te, reád jellemző

„rövidlátással” azt említed, hogy a politikai veszély elmúlt! Ebben is tévedsz! A politikai veszély egyáltalán nem múlt el! Sőt! Nézz csak körbe... Jugoszlávia... Románia... Szovjetunió... Szlovákia... és a belföldi párttharcok... A veszélyt csak az nem látja, aki sötétben él. Vakságban. — Lám, nem az a baj, hogy itt maradtak az országban, hanem az, hogy olyanok maradtak, mint voltak! Ezért nincs megújulás, újjászületés, pl. **-ri-os** nál.

Én azonban hiszem és remélem, hogy Jézus Krisztus képes megújítani az embert! S amint egyetlen közös pillére volt Európának kétezer év óta, úgy lesz most is, és mindörökké...

Reisch György

(A szerző kéri, hogy teljes nevét közöljék)

Visszhang egy „csendes” kérésre

A LELKIPÁSZTOR 1992/5. számában, a „Forum” oldalán (167), valaki, egy **„-ri-os”**, testvéri öleléssel egy csendes kéréssel fordul az ún. emigráns lelkészbarátaihoz.

Zavarban vagyok. Nem is kicsit. Föltűnik a tisztelgő, szerető hang. Megérint, megsimogat. Jön a bók, a köszönet, aztán egy meglepő nagylelkűség: nem tart bennünket. árulónak. A szellemességéből arra lehetne következtetni, hogy közel állt (vagy áll?) a Thielichét „Lilikének” csufoló püspökhöz. Na meg kártyázás közben prédikációkon tusakodni, az is tudás! Még jobban zavarba jövök: honnan tudja a **„-ri-os”** kolléga, hogy én miként prédikálok, konzerválva, avagy modern színekben? Hol hallott Ő már engem?

Vagy nem rólam van szó? Csak úgy általánosságban, de nem személy szerint? Akinek nem inge, nem veszi magára? Dehát én is emigráns vagyok, ámbár ezt a titulust nem dédelgetem. Lelkészbarátja nem vagyok, mert ha lennék, akkor ismerném. Ő is ismerne engem. Barátok ugyanis ismerik egymást — még ha lelkészek is — név szerint. Itt nincs név — csak betűk: **„-ri-os”**. Kérdezem: minek a fél-nevek? Kit segítenek fél-igazságos általánosságok?

Osszehasonlítások következnek egymás után. Ötvenszer akkora az emigráns boldogsága, mint az otthoniaké. Ezt nem tudtam. De tudtam azt, hogy az igaz hitért sokat kell szenvedni mindenütt. Az otthoni egyház mindennapi hőseire mindig feltekinttem. Megérdemlik tiszteletünket! Annak a mondatnak, hogy mi bocsássunk meg azoknak, akik otthon maradtak, nem látom semmi értelmét. A „fe-

hér-ló” hasonlat is sántít. Ha valaki éppen fehér színű autójával látogat haza, és azt otthon valaki „fehér-lónak” titulálja, az az ő dolga. Se oszt, se szoroz. Ami meg azt a bizonyos várakozást illeti, ti. hogy mi majd hazamegyünk dolgozni, az egy érdekes, sőt értékes gondolat — de maradjon a jövő titka. A szövegíró azt állítja, hogy a politikai veszély elmúlt. Elmúlt? Tényleg? Ez a jövő reménye, szeretnénk hinni benne! Lassan az az érzésem, hogy a csendes kérés nem is olyan csendes, és hogy itt nem is kérésről, inkább vádról van szó. A simogató, megismételt „tisztelő”, „szerető” hang arcul üt: „nem biztos, hogy mi szorulunk a Ti tanítástokra” — írja **„-ri-os”**. Hát ezt meg mivel érdemeltem ki? — kérdezi belülről egy visszhang — és nincsrá válasz.

Nem tudom kinek a személye áll **„-ri-os”** mögött. Azt sem, honnan veszi a püspöki (?) avagy királyi (?) többesszámot. Én is írhatnám, hogy „Olvastuk — nem értünk egyet” (168. oldal), de nekem ilyen megbízatásom nincs. Tehát a **magam nevében** nyilatkozom és tiltakozom, úgy az otthoniak lebecsülése, mint az emigránsok túlbecsülése ellen! Es fordítva is! „The gras is” — nem mindig! — „greener on the other side.” Különbségek vannak. Az ezekből adódó feszültségek, félek, egyre jobban növekednek. Közös nehézségekkel kell számolnunk. Igenis ki ki a maga Isten adta lehetőségei szerint. Igenis, minden kisebbrendűségi érzés nélkül! Javaslom — kezdetként —, ha van mondanivalónk ilyen értelemben, hát írjuk oda a nevünket. Tisztelettel figyelemmel:

Weisz Jenő

Wedel-Hamburg, Németország

Temetők síremlékein szereplő gyakori felírás ez, amely arra lenne hivatott, hogy kifejezze azt a keresztyén reménységet, mely szerint a halállal nem zárul le véglegesen az ember élete. Kérdés, hogy a keresztyén reménység szól-e meg benne? Lelkészi karunk Nesztora szerint igen (vö. LP 92,260 kk), mivel a Biblia, Hitvallásaink és korunk néhány mértékadó teológusa egybehangzóan ezt állítja. E bizonyosságok sorában szerepel Melanchton is, aki Luther temetésekor többek között ezeket mondta: „... maga (ti. Luther) is immáron **kiszabadítottán** a halandó **test börtönéből...**” Rövid reflexiómat azért írom, hogy a cikkíróval egyező őszinteséggel megvalljam: a lélek halhatatlanságának hit(?) - és tanítélésében **nem a keresztyén reménység** szól meg, hanem a **megkeresztelt pogány (görög) bölcsélet**. A „test börtönéből halálunkkor kiszabaduló (halhatatlan) lélek” reménységébe kapaszkodik a halálon is diadalmaskodó feltámadott Krisztust nem ismerő ember, aki nem tud megbékülni a meghalás tényével, gondolatával: „van valami bennem, amely túléli halálomat”. Lé-

nyegesen súlyosabb számomra a kérdés teológiai vonatkozása. Ha igaz az, hogy a „bűn” zsoldja a halál”, s ugyanakkor igaz az, hogy — mint azt a régi Dunántúli Énekeskönyvünk egyik verssora is(!) állítja — „lelkem halhatatlan”, akkor ez azt jelenti, hogy mégiscsak(!) van bennem valami, ami mentes maradt a bűntől; így nyilván tévelyegnek Hitvallásaink is, melyek ismételtelen és nagy nyomatékkal állítják: **az egész embert mindenestől és teljes mértékben megromtotta a bűn**. Vallom, hogy testem és lelkem és mindenem Isten ajándéka (Kis Káté, I. hitágazat magyarázata); hogy testestől-lelkestől, mindenestől megromlottam, és egyesegyedül Jézus Krisztus megváltó kínhalála, valamint halálon diadalmat vevő feltámadása segít rajtam. Vallom, hogy reménységem alapja nem az, hogy a „lélek él”, hanem az, hogy „**Krisztus él**”. Él és feltámaszt a többi halottal együtt „amnapon”, melynek eljötté felől ugyanúgy nincsenek információim, mint a halálom utáni létezésem mikéntjéről és hogyanjáról. S ha „ama lator” nem kapott bővebb információkat a hozzá hasonlóan kín-

halál előtt álló ÚR Krisztustól, csak azt, hogy „még ma velem leszel a paradicsomban”, akkor ennyi nekem is — a Benne hívő másik „latornak” — bőven elég.

A püspökeink által október elejére már összehívott Országos Teológiai Konferencia napirendjére feltehetőleg rákerült ez a megvitatandó probléma is. Egyetértek a cikkíróval abban, hogy alapvető fontosságú — úgy tűnik: fél évszázadonként legalább egyszer — nyilvánosság elé tárni a mindig időszzerű gondunkat, s lemérjük: reménységünk hamis vagy igaz alapokon nyugszik-e.

Bizonyosra veszem, hogy a kívánt bevezető előadást követően nem csupán **egy** hozzászólás fog elhangzani.

A már olvasásra ajánlott teológiai irodalom mellett haszonnal forgathatja minden érdeklődő testvér Karner Károly: „Halhatatlanság vagy feltámadás” (1943) c. könyvét, valamint az ugyancsak általa írt „Halál, halhatatlanság, feltámadás” c. cikkét (Ker. Ig. 43,98 kk).

id. Magassy Sándor

Észrevételek

a „Soproni ev. gimnázium — hogyan tovább” című cikkhez

A Lelkipásztor 66/1991/11. számában a tárgyban megjelent írásban közreadottakat nagy érdeklődéssel olvastam. Igen örvendetes, hogy evangélikus öntudatunk nem veszett ki teljesen és a mérhetetlen közöny lassan kezd oldódni. Igen, nagy jelentősége van az evangélikus iskoláknak, ez kétségtelen, azonban figyelemmel kellene lenni arra, hogy amikor a gyülekezetektől az egyháztagok által felajánlott összegek az első újra megnyílt iskolának, a fasori evangélikus gimnáziumnak a fenntartására elküldettek, az elsősorban ezen gimnázium számára ajánlottak fel. S most amikor azt olvassuk, hogy az 1991. évi járulékok egynegyedét

más evangélikus iskoláknak juttatják, felmerül a kérdés: nem fog-e ez a jelenség a fasori gimnáziumnál hátrányt jelenteni. Ezt azért juttatom kifejezésre, mert ott van a gimnázium **könyvtár ügye**, az ifjúsági és tanári könyvtár részére számos gyülekezeti tag könyvtárból nem kis adományt juttatott el a gimnáziumnak. Értesülésem szerint az a könyvtárnyi adomány még ezidőszere is a fasori gimnázium folyosóján van feldolgozatlanul, az idő pedig múlik! Már harmadik évében van a gimnázium, úgy gondolom, hogy már a tanári kar és az ifjúság is kellően gyökeret vert. Ekként eljöhett az ideje annak, hogy az adományként összegyűlemlött könyvtáranyag rendezés alá kerüljön. A rendezésre a legjobb idő a hosszú nyári vakáció, bizonyára kellő megszervezéssel mód és lehetőség nyílnék arra, hogy a tanári testületből egy-két tanár irányító részvételével és az összeverbuvált

diákokból kialakítható lenne egy kis könyvtárfelállító, -rendező közösség, amely eredményes munkát tudna végezni az iskolában. E munkának a honorálását is figyelembe kellene venni, a tanárok és a közreműködő diákok tekintetében. A munkát el kellene kezdeni és ez hosszabb ideig tartó komoly munka, de feltétlenül szükséges, hogy minél előbb megvalósulhasson a könyvtár és mind a tanuló ifjúság, mind a tanári kar rendelkezésére álljon. Az ifjúság bevonása a könyvtár rendezésébe náluk az olvasás iránti érdeklődés felkeltésére igen alkalmas. Feltétlenül kívánatos lenne, hogy a szükséges pénzüsszeg e tekintetben a fasori evangélikus gimnázium részére meggyassék. Ezt kívántam a fentiekben kifejezésre juttatni.

Dr. Vladár Pál
a Budahegyvidéki ev. gyülekezet tagja

SZENTHÁROMSÁG ÜNNEPE UTÁNI

14. VASÁRNAP

János 6,60-66(-69)

Öszinte, tisztázó kérdés — felelős, helyes válasz

Olvasom a svéd egyház könyvgyűjteményében, hogy „700 surplus church”, vagyis feleslegessé vált templomépület van Svédországban — a kérdés, mit csináljanak ezekkel?

Olvasom, hogy Németország keleti tartományában (volt NDK), több mint 60 százaléka a lakoságnak vagy kilépett az egyházból, vagy nem kíván semmiféle kapcsolatban lenni vele. Ez a rész volt egykor a leginkább protestáns terület...

Olvasom, hogy fogy a keresztények arányszáma, a világvallásokkal és az éledő törzsi vallásokkal összehasonlítva. A Földnek az a része növekszik népsűrűségben, amelyik az ún. nem keresztény országokhoz tartozik.

Olvasom, hogy a nagymúltú ún. keresztény európai államokban a lakoságnak csak töredéke aktív keresztény egyháztag (Hollandia, Franciaország, Dánia stb.).

Tapasztalom, hogy az euforikus hangulat után Magyarországon is, amikor (1989) mindent az egyháztól vártak, kiderült, hogy sokaknak csalódniuk kellett, megint hátat fordítottak az egyháznak, sőt szembefordultak vele és sok helyütt valóságos egyházellenes hangulat alakult ki. Vagyis a kapernaumi zsinagógában mondott jézusi beszéd (6,59) után kialakult hangulat és az evangélista ténymegállapítása: „ettől fogva sokan visszavonultak és nem jártak többé vele” 66.v. éppen olyan *időszerű*, mint a jézusi kérdés: „*Ti is el akartok menni?*” Énekünk szava igazán aktuális: (461) „Ó, Jézus, amikor sokan nem járnak többé Teveled...”

Számomra nem kétséges, hogy perikópánk nem teljes, ha a 66. versnél zárul — legalább a 69. versig kell felolvasni, vagy ha nem olvassuk fel, úgy is számolni kell a 67—69. vers mondanivalójával.

A textus megértéséhez segítségnyújtás.

A helyzet itt az, hogy nem külső nyomásra, esetleg félelemből hagyták el Jézust, hanem szava volt botránkoztató, elfogadhatatlan, kemény beszéd. Vagyis nem kihúzó erők csökkentették a tanítványi létszámot, ahogyan az máskor előfordulhatott, hanem tartalmi akadálya támadt a Jézus követésnek. Jézus szava nem vonzó többé, sőt egyenesen taszító. Ilyen is megtörténhet manapság is, hogy nem külső félelem, hanem a kereszténység mondanivalója az elfogadhatatlan..., ezért nem járnak többé vele.

Mi volt ez a kemény beszéd? Elfogadhatatlan tanítás? Mondjuk így: az úrvacsoráról szóló titokzatos szavak. A 6,47-56 v. tartalma botránkoztató: „ha nem eszitek az Ember Fia testét és nem isszátok véréit, nincsen élet ti bennetek..., aki eszi az én testemet és issza az én véreimet, az énbennem lakik és én is őbenne.” Írásmagyarázók szerint János evangélista ugyan a passiótörténetben nem hozza az úrvacsora szerzésének esetét, de ebben a szakaszban beszél a nagy titokról (pl. a *trogo* ige = rágni [54 v.]) igazán nem spirituális jelentésű... Ez valóban kemény, nehezen emészthető [szklérosz 60. v.] erős beszéd). Eddig arról volt szó, hogy képes-e meghallani a hallgató Jézus szavát, innen kezdve, hogy akarja-e meghallani. A tanítványok zúgolódnak. A hangutánzó szó (gongüdzuszin 61. v.) a zúgolódást, morgolódást fejezi ki (grumbling az angolban). Jézus meglepve tapasztalja, hogy megbotránkoztatnak hallgatói (szkandalizei 61. v.), pedig ez még nem is a legnagyobb titok, csoda, az igazi, a mennybemenetel, amikor meglátnak (v.ö. 6,19 v.!) igazi valójában, dicsőségében.

Csak a Lélek képesít hitre, teljes látásra, megelevení-

tésre. A Léleknek arról az aktusáról van szó itt, amit őseink vivificatióknak mondtak, ami egyaránt érvényes a hitre juttatásra és a feltámasztásra (zoópoioió). A gazdag tartalmú (nyelvtanilag is!) szakaszról már csak néhány kifejezést emelek ki: *réma* = beszéd, tanítás a lelélka igei alakokkal kerül elő, a klasszikus görögben ez nem komoly, különösen nem vallásos beszéd, hanem csevegés, könnyed beszélgetés, fecsegés... A júdái titok nyitja lehet: nem hisznek, majd (piszteuontes — paradidomi) egy el is árul — átad ellenségeim kezére... A kérdésben az *akaratra* apellál az ÚR: el *akartok* — távozni? (thelete — hüpagó). Erre következik a tanítványok szószólójának, Péternek biznyságtétele: *Mi hisszük és tudjuk* (pepiszteu-kamen és egnókamen) kifejezés a bizalmat és a felismert igazságot, a titok ismeretét egyszerre jelenti. A péteri biznyságtétel jelzi, hogy ők (a megmaradt tanítványok) nem akarnak hátra felé menni (eisz ta opiszo 66. v.), hanem *előre, tovább Jézussal*. Megismerve Őt, nincs más választásuk. Az egyik variáns szerint a Krisztus helyett „ho hagosz” szerepel, ez a negyedik evangéliumban mindig Jézus Krisztust jelenti, mégpedig, mint Isten tulajdonát, aki az Atyával olyan kapcsolatban van, mint senki más, s aki Tőle kapja királyi hatalmát (vö. Kiss Sándor Újszövetségi Görög—Magyar Szómagyarázat 165 l.)

A görög szövegen kívül érdemes többféle nyelven olvasni szövegünket, elsősorban a *latint*. Sok új összefüggés, új perspektíva nyílik ki előttünk, így (pl. manducatio — úrvacsorával kapcsolatban, durus est hic sermo = kemény prédikáció ez!, murmurant = morogtak, Spiritus est qui vivificat, Domine [kürie]) = Itt már visszacseng az első keresztény hitvallás a Kúriosz estin, vita aeterna, credidimus et cognovimus stb., az egyik új angol fordítás: *Ti is föl akarjátok adni?* — ezen a ponton fordítottak sokat hátat neki..., sok tanítvány nem akart továbbélni... *Ti is el akartok hagyni?* — az egyik svédben értékelhető: „ezen a ponton begöröcsöltek, majd visszahúzódtak.”

A kérdés és a felelet. Többről van szó, mint kérdező-felelő játékról. Itt életre, halálra, örökéletre, örökhalálra érvényes a kérdés is, a felelet is.

Jogos kérdés — a tapasztalat szülte. Jézus tudta, hogy vannak, akik nem hisznek és eltávolodnak, nem tudják követni Őt.

Kínos kérdés. Fáj. Nyoma sincs a kendőzésnek. Tiszta vizet a pohárba!

Személyes kérdés — kikerülhetetlen. Nem marad általánosságban.

Választ váró kérdés. Nem szóközi kérdés, Jézust érdekli a felelet.

Időszerű kérdés. Akkor is az volt — ma is az. Nem szabad halogatni a választ.

A felelet, Péter válasza több, mint lelkes, nagyotmondó ígéret. Summázó jellegű megállapítás. *Jó a megszólítás:* Uram! Péter nemcsak a kenyérszoda jeléből, de Jézus szavaiból is ráismert az Isten Szentjére. Több ez, mint Tanító, Rabbi, Mester, ez az ének szavával: „Itt az Isten köztünk...” Az Adonai itt van népe között (v.ö. prológus).

Jó a folytatás: Kihez mehetnének? Összehasonlíthatatlan, páratlan vagy Uram, nincs Hozzád fogható, Te vagy a történelem singularissimusa.

Jó a tartalom meghatározása: örök élet beszéde van Tenálad. Nemcsak a szép, jó, tartalmas, igazi élet, hanem az örökélet beszéde. Ezt senkiről, a legnagyobb szónokról, a legkiválóbb politikusról, a leghíresebb államférfiről, tudósról el nem mondhatjuk.

Jó tapasztalatra hivatkozás: Elhitük és megismertük, ki vagy. Olyan korban, mint a miénk, minden tanítás csak experimentálisan válik hitelessé. Péterrel együtt most már csaknem húsz évszázada minden gyülekezet, Krisztus egész népe ugyanezt mondja, vallja minden istentiszteleten és az életben, a napi „okos istentisztelet”-ben.

Ezen a vasárnapon a már említett énekünkre kell ráhangolódunk, amely egyrészt *emberi életünket*, másrészt *emberi, érthető könyörgésünket* fogja össze. *Helyzetünk:* tövises az út... oly sötét az éj. *Kérésünk:* Új elszánást, új erőt ad a te töviskoszorúd... nem lankadva egy percre sem, Őrt állni kérünk Te segélj... Óh, Jézus, hűsvét fénye kel, túl síron, gyászon, éjjelen...

Jézus kérdését halálosan-életesen komolyan kell vennünk, *Péter választát* állandóan, naponta tanulnunk kell és lehet. Így maradhatunk meg a választottak, a tanítványok, a tovább is Velemenők seregében.

dr. Hafenscher Károly

A Hegyi Beszéd előző szakasza lezárásra került azzal a mondattal: „Atyád, aki látja, ami titokban történik, megfizet neked.” Vagyis a nem nagy dobra vert cselekedetekért jutalom van az Atyánál. A 19. versről új szakasz kezdődik, amely Isten gondviselésének tökéletességét mutatja be. (Ne aggodalmaskodjatok életetek felől.) — A szakasz csattanója pedig ez lesz: Keressétek először Isten országát és igazságát, és a földi dolgok majd időben megadtnak nektek. Mindkét gondolatpárban megtalálható egyrészt az, hogy az embernek nem kell agyon törnie magát annak érdekében, hogy megszeresse földi javait, hiszen Isten gondot visel róla. (Fordított gondolatmenetben: Ha Isten nem gondoskodik az emberről, teljesen reménytelen lenne az ő igyekezete is.) Jézus szavai másrészt mégsem egy nemtörődöm, közömbös, sőt passzív magatartásra biztatnak, hanem egy olyan célirányos tevékenységre, amely kész arra, hogy kincseket, romolhatatlan, örök értékű kincseket gyűjtsön a mennyek országa számára. Veszélyes lenne itt elmenni gondolatban abba az irányba, hogy az embernek tehát gyűjtenie kell a jócselekedeteket, amelyekből egy bizonyos mennyiség már belépőjegynek számítana a mennyek országába. Jó, hogy a 21. vers közmondása helyes irányba tereli a gondolatainkat: Mivel az ember szíve ott van, ahol a felhalmozott kincsei, ezért nagyon fontos, hogy ne a földi javak felhalmozása töltse el szívét és gondolatát, hanem az Isten országába való készülés legyen cselekedetei mozgatórugója.

Jézus tanításában többször is szerepel az óvás attól: nem oszthatjátok meg szíveteket, hogy egy kicsit ebből is, és egy kicsit abból is legyen, ő választás elé állít: Vagy a földi javakra koncentrálsz és minden gondolatoddal amiatt aggodalmaskodsz: vajon mi lesz akkor, ha sikerül összegyűjtened bizonyos javakat? Mi lesz akkor, ha mindezt nem sikerül megőrizned, mert a moly, a rozsdá, a szú vagy a penész megeszi, vagy a tolvajok ellopják? Vagy pedig mindezek miatt nyugodtan alszol, és rábírod magad teljesen Isten gondviselésére. Ő pedig — hited alapján, Jézus Krisztus érdeméért megadja neked az örök élet koronáját, mint mennyei kincset. Ahol a gondolataid vannak, ott vannak a javaid — ezt a tételt ülteti át Jézus a Mennyei Atyára való koncentráció érdekében.

A földi javakon több mindenki „dolgozik”: a. az ember, aki gyűjtögeti, halmozza őket (sokszor egyedül és fáradságos munkával kell megdolgoznia érte); b. a molyok, a rozsdá szintén meg akarja szerezni magának (ezek mindig nagy tömegben és gyorsan tudnak pusztítani); c. a tolvaj, aki a megfelelő technika birtokában érdemtelenül hatalmas vagyonra tehet szert. A mennyei kincsek elérésének reményében az ember nem csak egymaga fáradozik: ott van mellette Isten gondviselése, a Szentlélek hitet adó, hitet erősítő, életet megújító ereje és Jézus Krisztus féltő szeretete. Az a gondolat többször előfordul az emberi közösségekben, a családokban: „Tanulj, fiam, mert amit megtanultál, azt senki sem veheti el tőled.” A szellemi értékek, a hit, a reménység, a szeretet, a nyelvtudás, a szelídség, kedvesség, stb. mindmind olyan értékek, amelyeket valóban nem tud senki sem elvenni az embertől, ha ezekkel Isten már megajándékozta. A rabbik gondolkodása szerint viszont az is igaz, hogy a gazdagság Isten áldása és ajándéka (tehát nem megvetendő állapot). Jézus a saját példájával tanítványait és követőit mindig arra biztatta, hogy szegényen, szerényen éljenek, ne érezzék az állandó függőséget, megkötözöttséget a földi javakhoz. Pál apostolnál is megtalálható ez a gondolat (és gyakorlat): „Úgy ajánljuk önmagunkat mindenben, mint Isten szolgái: ... mint szegények, de sokakat gazdítók; mint akiknek nincsen semmijük, és akiké mégis minden. (2Kor 6,10).

Az igehirdetés felé: A mai ember egyik legfőbb kérdése: Hogyan boldogulhatok? Mivel lehetne a legtöbb pénzt keresni, hogyan lehetne a vagyont visszaszerezni, gyarapítani, a családnak a kényelmet megadni? Sajnos, sok embernek ez valódi gondot okoz: nem tudja eddigi életszínvonalát tartani, sőt még a megélhetéshez szükséges minimális összeg sem áll rendelkezésére. Viszont az anyagiak felhalmozásának vágya is nagy kísértés

hordoz magában. A különböző törvényes és törvénytelen eszköz kihasználása gátlástalanra teszi az embereket, és ha valaki elindul a lejtőn, ill. a felemelkedés útján, akkor nehezen, vagy egyáltalán nem tud megálljt parancsolni magának.

Jézus tanításában van valami, ami ellentmondást nem tűrő hangon értésünkre adja: ebben a kérdésben is választás előtt állunk. Vagy a földi dolgok harácsolására fordítjuk minden energiánkat, és akkor egyszerűen nem tudunk Isten igéjével komolyan foglalkozni, vagy pedig meglepő módon elfogadjuk Isten kezéből mindazt, amivel megajándékoz bennünket, és figyelmünket arra összpontosítjuk, ami a mennyei kincs elnyeréséhez vezet. Nem véletlen, hogy Jézus annyit ostromozta a gazdagokat. Ők a szívüket, erejüket, gondolataikat mind a körül forgatták: miből lehetne még több hasznot kihozni, hogyan lehetne még több, mindent felhalmozni? A mai magyar ember egyik nagy tragédiája, hogy túl sokat gondol arra: a fizetésből nem lehet megélni, szükség van még mellékállásra, maszek vállalkozásokra, időt, energiát felróló munkalehetőségekre. (Nem is beszélve a munkanélküliek bizonytalanságáról és különböző visszaélésekről, amelyek valóban felrölik az emberek idegeit.) Így megy tönkre sok család, így szenved sok ember az igazságtalanságtól, tisztességtelenségtől.

Felmerülhet bennünk újra és újra ez a kérdés: Mi az élet értelme? Sokan mondják: „Élvezni kell az életet! Amire lehetőség, mód és idő van, azt meg kell ragadni, mert úgyis csak egyszer élünk a földön.” Mások józanul és lemondóan legyintenek: úgysem vihetünk magunkkal a halálunk után semmit sem, akkor miért gyűjtögezzünk, miért fáradozzunk annyit —, hogy mások elvegyék tőlünk? Sokan ragaszkodnak bizonyos kedves tárgyaikhoz, nagyobb értékeikhez, és ha azoknak valami baja esik: pl. eltörnek, elvesznek, ellopják, megrongálják, akkor az ilyenek közel vannak az idegösszeroppanáshoz. Éppen ettől a földhözragadt, szinte eszelős gyűjtögetési mániától szeretne óvni bennünket Jézus.

Erdekes, hogy ritkán merül fel az örök élet elnyerésének lehetősége, mint egy alternatíva az élet értelmének vizsgálata közben. Itt a földön mi csak behatárolt, véges dolgokban tudunk gondolkodni, a kézzelfogható megoldásokat próbáljuk beteljesíteni. Az örök, az örökkétartó, a teljesen hibátlan és szeplőtelen dolgok számunkra elérhetetlennek és érthetetlennek tűnnek. Itt a földön sok felesleges lépést teszünk, sok minden felől aggodalmaskodunk, a helyett, hogy örülnénk a ténynek: minden napon megújul rajtunk Isten kegyelme és hűsége, Ő ad erőt és áldást éppen annyit, amennyire szükségünk van. Nem passzív igehallgatásra, Isten akaratának teljesítésére, a békesség munkálására. Mindaz, amivel mennyei Atyánknak és embertársainknak őszinte szívből örömet tudunk szerezni, már mennyei kincsek számát. Ilyen kincs a hit ajándéka, az Istenben való bizalma és reménység megnyugtató érzése. Ilyen kincs az ellenség szeretete, a gonosz jóval történő legyőzésének képessége. Mennyei kincs mindaz, amivel a sok bűn közepette mégis, a tökéletesség elnyerésére igyekszik az ember. Nem mi magunk „számíthatunk rá”, vagy „érdemelhetjük meg” az Isten előtti megigazulást, hanem azt csak kegyelemből, hit által, Jézus Krisztus áldozata árán nyerhetjük el, mintegy legfőbb mennyei kincset.

Jézus végülis nehéz választás elé állít, de felcsillan előttünk a jutalom lehetősége is: van örök békeség, örökkétartó szeretet, hűség, egészség, tökéletesség a mennyben lévő kincsek által. Ha szívünk tele van Isten iránti szeretettel, ha őt féljük, és benne bízunk mindenről jobban, akkor nem kell félnünk. Sőt megmenekülhetünk attól a csapdától is, amiről ennek a vasárnapnak az oltári igéje is beszél. „Minden rossznak gyökere a pénz szerelme, amely után sóvárogva egyesek eltévelyednek a hitől, és sok fájdalmat okoznak önmaguknak.” (2Tim 6,10).

Nekünk más, nemesebb, romolhatatlan és örök cél felé tartó küldetésünk, sőt elhívásunk van, amit végre kell hajtunk Isten akaratának teljesítésekor: törekedni az örök élet elnyerésére Jézus Krisztus által.

SZENTHÁROMSÁG ÜNNEPE UTÁNI

16. VASÁRNAP

Máté 6,1-6

Exegézis

A 6. fejezet 1-től 18-ig terjedő szakaszában a korabeli zsidó kegyesség három legfontosabb elemével találkozunk: az alamizna osztogatással (2—4), az imádkozással (5—8) és a böjtöléssel (16—18). Az Isten iránti hűség és szeretet aktív kifejezései voltak ezek a nyilvánosság elé szánt cselekedetek, mint a komoly hitélet elmaradhatatlan külső velejárói. Lényegében egy intézményesített vallási rendszerbe való beépítkezés demonstrációját jelentették a kegyesség nyilvánosság előtti cselekedetei, melyeknek bizonyára volt pozitív nevelő hatása is. Emberek egymást megelőzve, egymással versengve kívántak biznyságot tenni a szívükben lakozó hűségről és ezáltal egyáltalán nem tettek rosszat, sőt, inkább javára voltak a felebarátuknak.

Jézus mégis elveti ezt a felfogást, és a kegyességi élet intézményesített felelősségét áthelyezi az individuális élettérbe. Erre hívja fel a figyelmet a szakasz elején álló, de mindhárom külsődleges kegyességi típusra vonatkozó figyelmeztetés: „Vigyázzatok!” Jézus a Hegyi Beszédben nem úgy szólítja meg az egyes embert, mint egy vallási felépítmenyrendszer, egy „múlандó birodalom” tagját, hanem mint Isten örökkévaló országának polgárát. Az emberek előtti dicsőségszerzés nem egyeztethető össze Jézusnak az Atyáról (mint a mindenható, de mégis szerető Istenről) alkotott újfajta felfogásával. Ennek megfelelően nem magát az alamiználkodást, de még csak nem is annak nyilvános voltát veszi Jézus kritika alá, hanem a kegyes cselekedetet gyakorló egyént kívánja megóvni a látványosságban rejlő kísértéstől.

A jelenleg használatban lévő fordításban szereplő „adomány”-adás az összes fordítási kísérlet közül a legkevésbé sikerültnek tekinthető: az „adomány” akaratlannal is az egyházi célokra való adakozást, esetleg az adományok névvel, vagy név nélkül történő szószéki kihirdetésének problémáját idézi fel híveinkben, holott eredetileg egyáltalán nem erről volt szó. A Károli-fordítás az „alamizna”-adással közelíti meg a korabeli kegyességi jótékonykodás fogalmát, ebben azonban benne rejlik az adomány csekélyértékűsége. Egyáltalán nem biztos, hogy a kegyességi versenyben mindenki csak elenyésző csekélységgel sietett felebarátja látványos megsegítésére. A „Die gute Nachricht” merészen a „helfen” igével fejezi ki ezt a gondolatot: „ha valakin segítesz”, ne kürtöltes magad előtt!

Jézus annak a magatartásnak a háttér-gondolatvilágát és szándékrendszerét veszi kritika alá, mely egyfelől az emberek, másfelől azonban Isten elismerését is szeretné kieszközölni. Az ilyen kegyességi jócselekedet lényegében azért válik „istentelenné”, hogy félreismeri, kezelni kívánja, önmaga felé szándékozik fordítani azt az Istent, akinek feltétel nélkül engedelmeskednie kellene.

Jutalom van, de nem mi kezeljük. Isten a jutalomosztásba nem enged emberi beleszólást — az nem manipulálható a mi eszközeinkkel. Felvetődik azonban a kérdés, hogy ha ennyire felesleges a hívő ember belső elhivatásának nyilvános kifejezése, vajon nem szenved-e csorbát a tanítványi biznyságtétel. Jézus nem a jócselekedetek szükségességét tagadta, óvott a képmutatástól. „A tanítvány biznyságtételére az jellemző, hogy tartózkodik kegyességének külső bizonygatásától” (Karl Barth).

A 3. vers szójáték, mely szó szerinti értelemben lehetetlen, az egész keresztyén élet összefüggésében mégis lehetséges.

4. vers. Atyád látja, ami titokban történik. Ő jelenvaló Ur. Bátorítást, de egyúttal figyelmeztetést is jelent ez: ott van, ahol én vagyok, lát, ismer és segít örömben és bánatban egyaránt. De: ott is van, ahol nekem kellene lennem, ahonnan én hiányom. Ott is van, ahol én nem tartottam fontosnak, vagy elfelejtettem ott lenni. „Ő maga is rejtve van. Rejtetten cselekszik övével és a rejtetten történtek szerint ítélt” (Bengel) (v.ö. Mt 25,34 kk).

5—6. vers. Paul Althaus már 1942-ben beszélt az étertermekben feltűnő módon elmondott étkezési imádságokról: „Az imádságot nem szabad összetéveszteni a hitvallással. Az imádság nem a hit demonstrációja — annak csendben kell elhangoznia!” A hitet nem bemutatni, ha-

nem élni kell. Természetesen más megítélés alá esik az evangélium hirdetésének kötelessége. Az evangéliumhirdetés, mint küldetés és misszió, nem azért történik, hogy emberek és ezen túlmenően Isten elismerését, jutalmát megszolgáljuk — engedelmisségből kell történnie!

A hívő szív veszélyei

Jézus ott kiált vigyázz-t, ahol látszólag a legjobb történik. Az ember nem könnyen adja fejét a kegyességre. Az életmód és a materiális életszemlélet hozza magával, hogy nincs időnk és energiánk „vallásos életet élni”. Ha azonban mégis jut egy kis idő, egy kis türelem, egy kis segítség a felebarát számára, ha rájöttél, hogy Urad áldozata arra indít, hogy te is áldozatot hozz és okos istentiszteletként odaszánd testedet élő és szent áldozatul; ha valamiről azt hiszed, hogy elérted, megértetted, csinalod, vállalod, akkor vigyázz! Itt kezdődnek a hívő szív veszélyei.

Az egyik ilyen veszély, mely minden élethelyzetben, minden élő és gondolkodó embert megtámad a **szerepjátszás** veszélye. A sikerélmény érdekében alkalmazkodunk a „felvevő” környezetbe. A kis szerepalakítások általában nem ártalmasak — megszokjuk és ismerőseinknél talán már hiányolnánk is, ha egyszerűen elmaradnának egyéniségének és viselkedésének sajátos, tudatosan, vagy tudat alatt alakított elemei. Isten előtt azonban nincs szerep. Ő nem a keresztyén értékeink minél hatásosabb kifejezése és „vallásos, kegyes sikereink” alapján ítélt, hanem kizárólag hozzánk forduló szeretete és kegyelme alapján lehetünk tisztává öelötte.

A másik kísértés az **önmegajándékozás** kísértése. Aki tesz valamit a másikért, de tapsot vár érte, az nem a másikért tette, hanem önmagáért. Saját magát ajándékozta meg. Nemcsak az adakozással, az imádkozással, hanem a gyülekezeti élet egyéb területein kifejtett aktivitással is kereshetjük és keressük is néha a magunk dicsőségét.

A harmadik a **lelkiismeret megnyugtatásának** kísértése. Igaz, hogy nem vagyok tökéletes, de senki sem az. Templomba járok, adakozom, imádkozom, olvasom néha a Bibliát — lényegében minden tőlem telhetőt megtesszek azért, hogy szeressen az Isten. Az egyháztagok túlnyomó többségének az a véleménye, hogy azért olyan nagy baj nincs.

Vigyázzatok! A látszat sokszor csal. Az igazi keresztyén életben nem a látszaton dőlnek el a dolgok, hanem azon, hogy teljességgel át tudom-e, át akarom-e adni magamat az életet formáló Ur Jézusnak. Előtte leborulni és neki feltétel nélkül engedelmeskedni — ez az első és alapvető igazság, melynek át kell hatnia az életetem. És akkor már az sem baj, ha mindez meg is látszik és és felfigyelnek rá az emberek. Csak a sorrendre kell ügyelni. Az irtalmas szamaritanus úgy bukkan elő Jézus példázatában, ahogyan másnap el is tűnik a névtelenségben. Az egyetlen, amit róla tudni enged a történet, az az, hogy minden lárma, kürtölés és reklám nélkül megtette azt, amit meg kellett tenni. Számára ez volt a természetes.

Van célunk és van jutalmunk Istennél. Erről Jézus gondoskodott. Megtette azt, amit mi a legnagyobb erőfeszítések árán sem tudunk volna megtenni. Nem mi vagyunk a nagymak, hanem egyedül az, aki bennünket szeretetével felmagasztal.

Zügn Tamás

SZENTHÁROMSÁG ÜNNEPE UTÁNI

17. VASÁRNAP

János 17,20-26

Textusunk vizsgálata előtt érdemes felfigyelni a „szentháromsági vasárnapok” agendabeli csoportosítására. Az első egység összefoglaló címe: Isten hív minket, ezt követte: Isten sötétségből világosságra hív, majd a 10. vasárnaptól a 17. vasárnapig: Akiket Isten elhívott, azokat meg is igazította. Vasárnapunk ez utóbbi egység befejező alkalma: Egyek vagyunk Krisztusban!

Határok nélkül — ez a címe egy rádiós műsornak. A szerkesztőknek az a célja, hogy különböző vélemények nyilvánosan kapjanak hangot. Micsoda határok épültek és törtek össze. Láthatók és láthatatlanok. Jézusban megismerjük és felfedezzük a határokat átlépő Urat. Itt válik „foghatóvá” az Atya és Fiú egysége a Szentlélek közvetítésével.

Jézusban új távlat nyílt meg, és ez visszatükröződik a hitben. Az új távlat közvetítő közege: szavak. Embri szavak hangzanak, és megtelnek tartalommal. Hordozzák a Küldő szándékát. Nem lehet csodálkozni azon, hogy az emberek Jézusról azt a megállapítást tették: nem úgy tanít, mint az írástudók. A kortársaknak más okuk is volt arra, hogy felfigyeljenek Jézusra: tanítása megnyugtató és felszabadító hatással volt az emberekre. Az elővédőről nem úgy beszélt, mint valami félelmetes és könyörtelen ítéletről, hanem úgy mutatta be azt, mint vonzó, örömteli valóságot.

Az új távlatot közvetítő szavak ott hangzanak a templomi gyülekezet sokszínűségében. Vannak fiatalok és nagyon idősek, férfiak és nők, jól öltözöttek és kopott ruhájúak, nagycsaládok és magányosan élők. Egyesek arcáról sugárik a boldogság, mások arcára kiül a kétségbeesés. Vannak élő hitű és bizonyágtévők, és vannak Istenkeresők. Azonossá és közössé teszi a sokszínűséget, a közvetítő szavak Jézus Krisztushoz kapcsolnak. Ha Ő elfogadott minket, akkor nekünk is el kell fogadnunk egymást.

Jézusban új távlat nyílt meg, és benne visszatükröződik az Atyával való egység.

Jézus szerint új korszakba léptünk „vakok látnak, és sánták járnak, leprások tisztulnak meg, és süketek hallanak, halottak támadnak fel, és szegényeknek hirdetik az evangélium... Mert az Isten országa már közöttetek van!” Elég fölismereni a messiási időket és Jézusra tekinteni. Milyenek látták kortársai? Nem olyanok, mint egy a sok rabbi közül, aki az Írásokat magyarázza. Tekintéllyel tanít. A prófétáktól eltérően nem egyszerűen továbbadja Isten szavát, hanem kijelenti: Én pedig mondom nektek... Megdöbbentő lehetett a kortársaknak hallani: Bizony, mondom nektek... Meglepetéssel hallották írástudók és farizeusok: „itt nagyobb van Salamonnál”. Nagy sokaság csodálkozhatott: „de íme, itt nagyobb van Jónásnál.”

Jézus nyilvánvalóvá tette személyazonosságát, azt, hogy mennyire egyedülálló viszonyban áll az Atyával. Figyelemre méltó az a kijelentése: „Atyám mindent átadott nekem, és senki sem ismeri a Fiút, csak az Atya, az Atyát sem ismeri senki, csak a Fiú, és az, akinek a Fiú akarja kijelenteni.” Mt 11,27. Ebben a kijelentésben válik világossá, milyen hatalommal bír, és milyen csatornán keresztül halad az információ.

Jézusban visszatükröződött az, hogy szüntelen közösségben volt az Atyával, és mindig közösséget keresett az elesettek, a szegények és a bűnösök felé. Pál differenciált egységet említ a Róma 12,4-8-ban. Ismeri és elismeri a különbözőségeket a gyakorlatban — a funkciókat illetően —, nem ismeri el azonban a lényeg szerinti különbözőségeket, amelyek megosztottságot eredményeznek, és szembefordítanak egymással. A megosztottság, az elkülönítés lehetetlenné teszi az új távlatot. A megosztottság így kategorizál: barát — ellenség, gazdag — szegény, hívó — hitetlen. A Krisztus-test tagjai valamennyien részesednek az egységben. Az egyes tagok között létrejött a koordináció, együttműködés, egymás kiegészítése.

Jézusban új távlat nyílt meg, és benne visszatükröződik a szeretet.

Isten szeretetének megtapasztalására és megértésére kaptak lehetőséget a tanítványok. A szeretet hordozó ereje áthidal különbözőségeket, és ez tehet jelenben és jövőben új élet részesévé. Mennyi kísértés jelentkezik a szűkített, vagy tágított értelmezésből. Hányan olvastak és értelmeztek „világellenes” magatartást ígérőkből. Mások az elvilágiasodás miatti aggodalmuknak adtak hangot. Hányszor irigyelte Jézus dicsőségét az egyház, és önmagának akarta kisajátítani. Hányszor nem találta a misszió útját, mert hiányzott a szeretet hordozó ereje.

Pál apostol a Jézusban megnyílt új távlatról így ír az efezusi gyülekezetnek: „megismerjétek Krisztusnak minden ismeretét meghaladó szeretetét, hogy teljességre jussatok, az Isten mindent átfogó teljességéig”. Az isteni szeretet struktúrájának lényege abban a mozzanatban van, hogy Isten alkalmazkodik az ő teremtményének szükségéhez. Az új távlat határok nélkül jelentkezik. Korunkban divatosá vált a „növekedés határaitól” beszélni. Jézus azt ígéri, hogy a szeretet, a megújulás távlatát határokat feloldó, embereket magával ragadó valóság. Nincs ok félelemre, kishitűsége, kisszerűsége, kicsinyességre. Ott, ahol mi erőtlenséget látunk, ott Ő erőt tud adni, ott, ahol mi keveset látunk, ott Ő sokat tud ajándékozni. Ebben a szeretetben oldódik a jelen és eljövendő.

Solyvár Gábor

Szép szavak! Gyönyörű gondolatok! Igazán szépen tud írni János, amikor Jézusnak szeretetről szóló tanítását tolmácsolja olvasóinak. Előtte is és János óta is oly sokan tudtak szépen írni, szólni a szeretetről. A gyakorlat azonban nem igazolta a szép szavakat. Életük, gondolkodásuk nem tette hitelessé a szeretetről hangzó szövegeket. Jánosnál azonban erről szó sem lehet. Az ő szájából hitelesen szólnak a szavak, amikor arról beszél: „Szeressétek egymást.”

János apostol, Zebedeus fia, és testvére Jakabnak, aki I. Heródes Agrippa alatt halt vértanúhalált. Az első alkalommal csatlakozott Jézushoz és már a kánaani menyegző is részt vett. Akkor még testvérével együtt Boanergesnek (a mennydörgés fiainak) nevezte őt is Jézus. Természetének hevessége több alkalommal is megmutakozott. Később, Jézus közelében, Jézus tanítványként a heves ifjúból mély érzésű, szerető szívű tanítvány lett, olyannyira, hogy méltónak bizonyult a „szeretett tanítvány” jelzőre. Miután öreg korában Domitianus császár által Patmosz-szigetere történt száműzetéséből visszatér Efenezuba, és tanítványai által támogatva megjelenik a gyülekezeti összejöveteleken, már csak ezt ismételte: „Fiacskáim, szeressétek egymást!” Amikor hívei megdöbbenését látta, hozzátette: „Ez az, amit az Úr parancsol Nektek, s ha ezt cselekszitek, elegendő.”

János tehát hitelessé tudta tenni életével, szeretetről szóló üzenetét. Volt fedezete szavainak. Ezt Jézusnak köszönhette.

Igehirdetés felé

Keresztyének vagyunk. Legalábbis annak tartjuk magunkat. Sokszor beszélünk a szeretet fontosságáról. Legalább a mi esetünkben szükséges volna az elméletnek és a gyakorlatnak szinkronban lennie. A hiteles szeretet megélésével kapcsolatban, igénk tanítása és János apostol példája nyomán az ige üzenetét három gondolat köré próbálom koncentrálni.

1. Jézus hozta és mutatta meg: milyen a hiteles szeretet

Amikor a betlehemi bölcsőben felhangzott egy újszülött sírása, akkor öltött testet az igazi szeretet. Igaz, nem volt előtte sem ismeretlen fogalom a szeretet. Voltak igazán mélyérzésű, mások iránt nyitott, szerető szívű emberek. A zsidók is tudták szeretni, de Jézus előtt az ő szeretetük önző és féltékeny szeretet volt.

Mint Isten választott népéhez tartozó emberek, megtapasztalhatták Isten szeretetét, de ennek a szeretetnek mással való, idegenekkel való megosztása a próféták felfogása szerint: Jahve parancsolatainak figyelembe nem vétele, az idegen népekkel való szövetség vagyis hűtlenség. A szigorú mózesi törvényeken felnevelkedő, a láthatatlan, féltékeny egyistenhez való mindenáron történő ragaszkodás bezárta szívüket más népek előtt.

Jézus azonban gyökeresen mást hozott. Ő második nagy parancsolatként írta követői számára egymás szeretését. Éspedig nemcsak az őket szeretőkét, hanem az ellenségét is, ami Jézus előtt elképzelhetetlen volt. A golgotai kereszt nem a választott népért áll, hanem minden emberért. Jézus Krisztus szeretetével aláhajol minden emberhez személyválogatás nélkül. Igen, ő hozta el és mutatta meg, milyen a hiteles szeretet.

2. Jézustól lehet megtanulni hitelesen szeretni

Ha valaki el akar addig jutni, hogy szeretete hiteles legyen más szemében, Jézustól kell megtanulnia. Hisz ő a forrás, amiből meríteni lehet. A tanítványok hallgatva Jézusnak a szeretetről szóló tanítását, először talán megdöbbenek. Szeretni egymást? Szeretni és megbocsátani az ellenségnek is? Kenyérrel megdobni azt, aki kövel dob meg engem? Ez bizony furcsa. Első hallásra hihetetlen. Ezt nem is lehet megélni...! Aztán rájöttek a tanítványok: Meg lehet tanulni így szeretni, Jézusra figyelve, Jézustól tanulva.

Egyik ifjúsági énekünkben énekeljük:

A szeretet nem pusztá szó, / A szeretet élő való. / Mi Jézustól tudjuk: mi az igazi szeretet, / Ki érettünk emberré született.

Hitelesen szeretni Jézustól lehet megtanulni.

3. Jézus közelében lehet megélni a hiteles szeretetet
János apostol a „mennydörgés fiából” Jézus közelében

lett a „szeretett tanítvány”. Ehhez az átalakuláshoz szükséges volt Jézus közelsége, a belőle kisugárzó, mindent betöltő szeretet megérezése. Tőle távol ez a változás nem következett volna be, hanem a permanens, folyamatos együttlét eredménye volt.

Az igazi, a hiteles szeretet megéléséhez ma is erre van szüksége az embernek. Hiába hallja valaki Jézus tanítását a szeretetről, elcsodálkozhat, szépnek tarthatja, de megélni csak akkor tudja, ha odahúzódik Jézus közelébe és engedi, hogy a belőle szétsugárzó szeretet megérintse őt, felmelegítse és érzővé varázsolja szívét. Attól

a pillanattól Jézus szeretete fogva tartja, többé nem enged. Így létrejön vele a permanens, közeli kapcsolat, ami biztosítja, hogy az ember szívében ne hűljön ki a szeretet érzése, mert Jézus állandó közelsége mindig megújítja, felerősíti a felebaráti szeretet érzését.

Téli időben odaülünk a kályha közelébe. De bármily sok meleget is szívunk magunkba, a kályhától eltávolodva, kihűlünk és újra fázni kezdünk. Ezért szükséges a hiteles szeretet megéléséhez Jézus közelében lenni és maradni.

Kiss Miklós

Egy laikus véleménye

Részletek egy levélből

Véletlen folytán került kezembe a Lelkipásztor 1992./7–8. száma. E kiadványban található cikkek tartalmára és gazdagságára vonatkozóan igazán nem lehet bíráló szót szólni, mert ezek — általában — színvonalasak. Jól képzett, többnyelven beszélő főszerkesztőről tanúskodnak. Azonban az írásokban hemzsegó idegenszavak, kifejezőmódot csúfító nyelvromboló kifejezések mellett nem lehet szó nélkül maradni. Nem kell országos híru nyelvésznek lenni annak megállapításához, hogy ebben a lapban az édes anyanyelvünk rombolása folyik, és ez megütöztetést vált ki. Még elgondolni is rossz, hogy ha e cikkeket olvasó lelkészekre akaratlanul is ráragadnak az átlagember számára érthetetlen szavak, és ők ugyanezeket használják igehirdetéseik alkalmával, akkor a hívek serege aligha fog ebből őszinte lelki élményt szerezni.

Néhány példa a sok közül, amelyeknek nem volna szabad előfordulni a néphez szólókat (lelkészeket, hitoktatókat, tanárokat, stb.) tájékoztató előadásban, nyomtatott írásban: auktoritás, project, triadológia, exotikus, kommnuniké, publikálás, mobilizál, terminus, bilaterális, perspektíva, profán, struktúra, szituáció, deprekáció, centrizmus, kontingens, delegátus, fakultás, klíma, empátia, komputer, computer, partner, atmoszféra, interjú, korál, partita, tendencia, corrigenda, successio, etnikum, dokumentum publicitás és még több tucat olyan idegen szó, amelynek van magyar megfelelője. Az idegen szavak használata csak akkor indokolt, ha valamilyen különleges szakterület ismertetéséről van szó, de akkor is illik azonnal (zárójelben, vagy a lap végén összeállított kislexikonban, lábjegyzetben) azokat megmagyarázni.

A viszonylag helyes ismertetés jó példája ifj. dr. Fabiny Tibor cikke, amelyben tucatnyi magyar szó után tájékoztató zárójelben a latin, vagy görög megfelelőjéről. Ennek még a fordítottja is jobb annál, mintha magyarázat nélkül hagynánk a tájékoztatlan olvasót. Sajnos, az ő írása is legalább annyi fölösleges szót is tartalmaz, mint a többi: illusztrál, criticism, analizál, manipulál, kommunikál,

komponál, rehabilitál, konfrontál, retorika, kritika, metafora, epistola, szituáció, stb.). A szerkesztő feladata megkövetelni a szerzőktől, hogy a tudományos értekezés szakkifejezéseit az említett módon magyarázzák meg olyan esetben, ahol tudományos szempontból indokolt az idegen szavak használata, és anyanyelvi kifejezéseket használjanak olyan esetekben, amikor az idegen szavak használata nem indokolt. A szerkesztő dolga rászoktatni a szerzőket a magyar nyelv használatára.

Magam évekig dolgoztam tanárok között, akik ugyancsak szeretik műveltségük látszatát akként fitogtatni, hogy unos-untalan idegen szavakat használnak. Amikor értekezlet után néhányszor közvéleménykutatást végeztem a számomra megbotránkoztató idegen szóáradat értelmét kutatva, kiderült, hogy szinte mindenki mást értett egy-egy idegen szó alatt. Pedig előzőleg ott is úgy próbáltak lesöpörni ezzel az aggályommal, hogy e fogalmakat „mindenki tudja.” Valójában gyakran még az se tudta a pontos értelmét, aki mondta. Ha igazán értené, anyanyelvi kifejezést használna, nem idegen szóval próbálna megsejttetni a mondanivalóját. Ez a fölismerés vezetett arra, hogy a megjelent könyveim közül 3 lexikont írtam mintegy 2500 idegen-, vagy anyanyelvi szakkifejezést magyarázva.

A bennem levő „konszenzusra” való hajlam ellenére nem szeretem a sakramentalis iustificatiót, az antichaledoniai ortodox krisztológiát, a sanctificatiót, a pertraktált sola Scripturát hermeneutikával, vulgáris liturgiával, vagy az apostolica successiotól függetlenül chaledoniai formulában kiegészítve, mert mindezt magyarul is elmondhatja az, akiben az egyház auktoritásának triadológiai fölépítése ellenére dokumentáltak van anyyi önkritika és megbecsülés az olvasó iránt, hogy nem kívánja tőle: szótár segítségével olvassa a Lelkipásztor, és anyyi alázat és önfegyelm, hogy nem szennyezi be indokolatlanul a magyar nyelvet idegen szavak sokaságával. A beszéd- és írástudók felelőssége nagy, és azt semmiféle fölényeskedő kifejezőmód alkalmazásával nem szabad figyelmen kívül hagyni!

Amikor e soraimat olvasva, bárki bármilyen megjegyzést tesz, akkor ne azzal hátrítsa el észrevételemet, hogy a fölsorolt és föl nem sorolt idegenszavak az ő számára érthetőek, hanem arra gondoljon, hogy ha a lelkészek is beleszövik e magától értetődőnek tartott szavakat igehirdetéseikbe és mindennapi beszélgetéseikbe, akkor az átlag-hívó eleinte értetlenül, majd egyre inkább elidegenedve hallgatja őket. Mert a szántó-vető ember a templomban az aznapra rendelt igét hallgatja és nem a textust, neki újabb és újabb kérdései vannak, nem problémái, ő elkészít valamit és beszélget valakivel, nem pedig polemizál, komponál, kommunikál, stb. Hát ilyen hamar elfelejtettük volna egyházunk egyik alapvető erényét, Luther első nagy újítását, az anyanyelven hangzó és írott igehirdetést? Ha pedig nem, akkor miért kell ilyen gyakran, ilyen célratörően (tendenciózusan) megszegni a magyar nyelv tisztaságára vonatkozó alapkövetelményeket? Hiszen a templomba járó hívek serege szívesebben hallgatja a veretes, tiszta magyar nyelven beszélő lelkészt, mint azokat a kozmopolita evangelizátorokat, akik olyan „ceremoniát celebrálnak”, ahol „objektív, vagy szubjektív”, „analitikusan, vagy praktikusán”, de mindenképpen „szintézisben” — bár „humánus empátiával” — de mégis „liberálisan és disztintióban dialogizálnak”, majd „spirituálisan improvizált refrain” énekelnek, s mindez esetleg „globálisan és lokálisan komplementáris módon, direkt integrálódik a prédikációjukhoz”.

A „populus Deinek” — a lelkészek is ilyenek — nincs „holosztikus” igényük sem „kánonszempontú”, sem retorikaszempontú terminusokra”, melyek „illusztrálják” az ő „laicizált stílusban megkomponált paraboláikat, metaforáikat”, mert akkor „kompromisszumkészségük ellenére relevánsan konfrontációba kerülnének azzal a toposszal”, amelyet csak anyanyelvünkön ismernek.

Az idegen szavak elhagyásán vagy magyarázásán túlmenően javasolom még, hogy a lap minden számában legyen az éppen megjelent cikk szerzőjéről az utolsóoldalti oldalon néhány szavas ismertető.

Dr. Ádám Sándor
mérnök

Tisztelt Főszerkesztő úr!

A zalaegerszegi zsidó közösség, mint minden évben, úgy az idén is megemlékezett a vészidőkről, a Holocaust áldozatairól. Ezeket a megemlékezéseket a város, a megye vezetői mellett a társegyházak is rendszeresen képviselve vannak, s évenként felváltva aktívan részt is vesznek a megemlékezéseken. Az idei rendezvény kiemelkedő eseménye volt Balogné Szemerei Mária evangélikus lelkész: „Gyászmemorialis a MENORA fényénél” címmel megtartott megemlékezése. Fájó, soha be nem gyógyuló sebeinkre gyógyírként hatott ez a beszéd, melyet teljes szövegében mellékelek azzal a tiszteltteljes kéréssel, ha lehetséges, a „Lelkipásztor” lapban leközzölni szíveskedjen.

Vajda Tibor
a zalaegerszegi zsidó közösség elnöke

Gyászmemorialis a MENORA fényénél

„Véget vet a halálnak örökre! Az én Uram, az Úr letörli a könnyet minden arcáról. Leveszi a gyalázatot az egész földön! Ézs. 25:8.

Szeretett gyászoló és emlékező testvérek!

Nekem, evangélikus lelkésznek nem áll módomban és jogomban a menórán, a hétágú gyertyatartón — a zsidók legősibb jelvényén — meggyújtani a fényeket. A mai gyászistentiszteleten néhány élménymozzaikkal a szívemben szeretném mégis meggyújtani az emlékezés lángját.

Az első gyertyaszál 5 évvel ezelőtt lobbant fel hazánkban elsőként Zalaegerszegen. A varázslatosan szépen felújított, s a kultúra templomaként funkcionáló zsinagóga az elhurcolások óta először istentiszteleti helyévé változott. Zsidó főrabbi és a társegyházak valamennyi lelkésze, városvezetők és egyszerű állampolgárok, zsidók és keresztények egyenrangú gyászolóként hajtottak fejet a jogtalanul elhurcolt és idő előtt kegyetlenül elpusztított holocaust-áldozatok előtt. Az első gyertyaszálon lángbetűkkel ez olvasható: **MEGEMLEKEZÉS!**

A másodikon ezt láthatják: **KITÖRÖLHETETLEN KÉP!** Évekkel ezelőtt Auschwitzban órákig álltam egy megrázó kép előtt. Gyermekeim pipacsoit gyűjtötték az ember nagyságú gazban, hogy gyermeki szeretetükkel korszorúzzák meg a magyar áldozatok emlékművét. Mészelt karámra emlékeztető deszkák között csontsovány édesanya lépdel. Beletörődő fájdalommal vonszolja három parányi, rongyos gyermekét. Szinte hallom a kavics zizegését. Megállapíthatatlanul mennek együtt a gázkamra felé. Meg akartam állítani a régi boldogtalanságot. Megadóan suttoztam önmagamnak: nincs értelme mindaddig, amíg nem tudjuk jóvátenni a borzalmakat, a jóvátehetetlent!

A harmadik gyertya imbolygó fényénél ezt a szót rovom fel a szívekbe: **VALLOMÁS.** Felejthetetlenül megrázott és átjárta egész bensőmet az első történelmi megemlékezés. Boldog voltam, mert a zsinagóga falai között egy láthatatlan függöny gördül fel és visszavonhatatlanul felszakadozott az évtizedek alatt tejszerűvé váló köd. A személyes beszélgetésekből megismert és a fogolytáborok poklát megjárt arcokra pillantottam és a szememből patlakokban folyt az **együttérzés könnye.** A gyászmemorialis kezés után egy Izraelből először hazalátogató idős néni zárt a karjaiba. Könnyeit nyeltesve ezt suttogtá: Köszönöm Édesem a könnyeidet, ezért érdemes volt életben maradni!

A temetőben simogatták a Luther-kabátomat, s az életben maradtak gyűrűjében hála szakadt fel a szívemből

az ő nevükben. Köszönjük Istenünk, hogy ezt a pillanatot megérhettük.

Gyertyatartónk negyedik karján ez olvasható: **LEG-SZEBB DALLAM.** Zeneiskolás gimnazistáknak fáradhatatlanul kerestem a legszebb dallamot. A néger spirituálék a legkifejezőbbek a maguk fájdalomskölygővel? Netán Beethoven 5. szimfóniájának sorskopogása a legkeserűbb? Nemzeti imádságunk, a Himnusz, minden ízében megremegtet, valahányszor énekelem. Netán az 5. evangélista, J. S. Bach koráljai, vagy monumentálisan megrázó kantátái surrannak az első helyre? Szívemben eldőlt a verseny azon az első gyászistentiszteleten. **Fekete László,** volt operaénekes, zsidó főkantor ajkáról egy olyan gyászima csendült fel, amiből meghallottam az 1200 áldozat sírását, az életben maradt 33 emlékeztető halálaimját, s az együttérző jelenlevők könnyeit. Rátaláltam a legfájdalmasabb, de leggyönyörűbb dallamra!

Az ötödik gyertyaszálla lángbetűkkel van belevésve: **HELYETTE.** Colbe Atya már második éve foglya az auschwitz haláltábornak, amikor fülébe jut, hogy egy sokgyermekes édesapát jelöltek ki a hóhérok kivégzésére. Mekkora erő dobogtatta a szívét, amikor megszólalt benne a „képtelen” elhatározás, hogy önmagára sűtött a halálpecsétet. A légerparancsnok előtt térdelve, kezecskölve csikarta ki önmaga számára, *valaki helyett* a haláltűntetést. Tizenkét társával éhhalálra ítélték. Ő halt meg utolsóként, napokat töltve étlen-szomjan a kínzókamrában. Micsoda győzelem ez az elhagyatottság felett! Mekkora győzelem a saját haláltól rettegő természete felett!

A hatodik gyertyára vésett szóval lehet, hogy nem értenek egyet valamennyien a túlélők, mégis kimondom. Így hangzik: **MEGBOCSÁTOK.**

Ezt a vallomást Corrie, a holland zsidó asszony mondta ki. Betsievel a testvérével együtt a ravensbrücki haláltábornak senyvedtek. Huga a légerparancsnok emberetlen ütlegetései miatt karjaiban halt meg. „A menedék” című képpel illusztrált könyvében leírja a dantei poklot és csodával határos megmenekülését. Évekig járta a világot ezzel a jelmonddal: **megbocsátok.** Az egyik városban kegyetlenül nehezeze esett kimondani ezt a szót. Az emelvényre feljött az egykori légerparancsnok és lába elé hullva, könnyeit nyeltesve kérte a feloldozó és felemelő szót. Corrie keze nehezen engedelmeskedett. Elé villant haldokló huga arca, az éhezés, az ütlegetések, az állati sors a barakban. Nagysokára mozdult az áldó kéz. Megáldotta kínzóját és sírva rebegte a legnehezebb szót: **megbocsátok!**

A hetedik, az utolsó gyertyát az itt ülő életbenmaradtoknak szánom. A gyertyára ezt vésem kitorölhetetlen lángbetűkkel: **ÉLETRE VÁLASZTOTT!**

Édesanyám hosszú téli esteken maga kóré ültette 10 kicsiny gyermekét és nemcsak a Bibliából olvasott fel, hanem gépelt sárguló lapról zsidó történeteket mesélt. Miért tette, hiszen nincs családunkban egyetlen zsidó sem? Édesanyánk a szívünkre akarta lehelni az igazságot. Pici korunkban belénk oltotta a „*másság*” szeretetét és tiszteletbentartását. A gyermekkori tiltott olvasmányokat beszereztem. Corrie asszony vallomása, „A menedék”, az „Ellenszélben” amerikai író tollából a gyertyánk jelmondata „Életre választott”, melyet evangélikus sajtóosztályunk adott ki, házi könyvtáram féltett kincsei.

Menóránkon hét szál gyertya ég. Meghatódottan hallgatom a kórus zsidó énekét. Éppen 33-an vannak. A mennyei szervező az egyetlen zsidó kötődésű kislány mellé még 32 lelkes kristályhangú kislányt talált, hogy az életre választott 33 szívét és lelki sebeit gyógyítgassa. A mi Urunk letöröl szemetelekről minden könnyet, leveszi a gyalázatot az egész földön! Ámen.

Balogné Szemerei Mária
evangélikus lelkész

Szerkesztő: Előző számunkban jeleztem, hogy elvi feladkozást vállalt Lukács Miklós államtitkár úr a politikai teológiáról, már nem a Fórum keretében, hanem egy másik rovatunkban. A következő sorokat kaptam tőle:

MEDDŐ VITA

Megértem a felelős szerkesztő úr kérését, hogy ne válaszoljak tételesen Frenkl Róbertnek a Lelkipásztor júniusi számában, *politikai teológiáról* szóló vitánk keretében írt újabb és egyre hosszabb cikkére, hiszen nem lehet célja egy szakfolyóiratnak bizonyos témák vég nélküli tárgyalása, előbb-utóbb az olvasók is megúnják.

Egyébként is felesleges a vita folytatása.

Azt olvastam a fent említett cikkben, amikor a szerző a vitát kiváltó korábbi írására utal: „Sem ekkor, sem később nem kevertem össze állam és egyház, igazságszolgáltatás és irgalom, jog és hitvallás kompetenciáját.”

Hadd idézzem ugyanerre az írásra célozva Dóka Zoltán véleményét: „... a törvény és evangélium, a politika és teológia összekeverésének tipikus példája...” (Keresztény Igazság, 1992. nyár, 13. old.). Ez volt az alapprobléma és ez volt az én véleményem is, amit az utóbbi fél évben két cikkben is megírtam. Szükségtelen harmadik cikket is írnom, újabb félremagyarázás lenne a válasz. Egyébként Dóka Zoltán itt idézett „Igazságtétel” című tanulmánya, eddig egyedül, alaposan körüljárja ezt a kérdéskört az evangélikus teológus szemével, amire én, egyelőre csak reménybeli teológus lévén, nem lennék

képes. Magasabb szinten azt képviseli, amit a magam módján én is képviseltem, nem lenne értelme ezért sem újabb eszmevitatásaimnak. Persze azért még másoknak a véleményére is kíváncsi lennék.

Nem értek egyet azzal sem, amikor valaki az álláspontokkal egyidőben azok képviselőit is minősíti, attól függően, hogy melyik oldalon állnak, az ellenkező oldalt többnyire sértően. Itt kezdődnek a feloldhatatlan feszültségek, a polarizálódás, amelyekre egyházunknak sincs szüksége. Így hát nem hiszem, hogy nekem is élnem kellene ezzel a módszerrel, bár valószínűleg nem lenne nehez. Nem reagálok ezekre sem.

Marad a tanulság: időben kell észrevenni, mikor érdemes és mikor nem egy vitát folytatni.

Lukáts Miklós

Boldogok az irgalmasok

Információ a FÉBÉ Evangélikus Diakonissza Egyesület múltjáról, jelenéről és terveiről

A FÉBÉ Diakonissza Egyesület 1924-ben alakult. Neve görög eredetű női név. Pál apostol Róm 16,1-ben említi Fébét, a kankreai gyülekezet hűséges munkatársát. A név jelentése: sugárzó, ragyogó. Az egyesület célkitűzése, belső elkötelezése, hogy Jézus irgalmas szeretetét sugározza szét a világban.

Az egyesület első főnökaszonya Pauer Irma volt, aki az első világháború előtt Egyiptomban misszionáriusként szolgált, lelkészeti vezetője pedig Gáncs Aladár. A diakonisszák és diakónusok a szeretetszolgálat és belmisszió területén tevékenykedtek. Szerteágazó kiképzésükben az ún. „teológiai kurzus” állt első helyen. Az egyesületnek volt árvaháza, leányotthona, üdülője Budapesten, Piliscsabán, és a Mátrában, konferenciái telepe Piliscsabán (jelenleg egyházunk belmissziói telepe), több könyvkereskedése, nyomdája. Könyvkiadó vállalata evangéliumi folyóiratok, füzetek és könyvek kiadásával belmissziói célt szolgált. A diakonisszák között voltak kórházi ápolónők és gyülekezetekbe kihelyezett munkatársak, akik elsősorban az ifjúsági munkában, beteg-gondozásban, gyülekezeti szolgálatban dolgoztak. A második világháború után a budapesti anyaházhoz (jelenleg a Budai Szeretotthon) 201 diakonissza ill. diakónus tartozott.

Dr. Farkas Mária főnökaszonny és Zulauf Henrik lelkész 1948-ban az egyetemes egyházzal kötött vagyonátruházási szerződésben a FÉBÉ valamennyi ingó és ingatlan vagyont áttruházta az egyházegyetemre, mint külön kezelendő célvagyont. Ezzel sikerült az egyház tulajdonába átmenteni az ingatlanok egy töredékét az államosítás alól mentesíteni.

1951-ben az állam betiltotta a szerzetesrendek, anyaházak, egyesületek működését. A diakonissza testvérek állás és lakás nélkül maradtak. Közülük néhányan egyházi szeretotthonokban kaptak munkát, mások a gyülekezeti szolgálati helyükön maradhattak, mint kántorok vagy harangozók. Legtöbbjüknek azonban lakást és polgári állást kellett keresni, ami nem ment könnyen, hiszen a „klerikális reak-

ció képviselőit” sehohsem fogadták szívesen. E nehéz időszakban, amely közel 40 évig tartott, a testvérek hűséggel álltak meg helyüket, szétszóródottságukban is megőrizték az erőt adó testvéri közös-séget, és egyenruha nélkül is szolgálták Urukát.

1990-ben a FÉBÉ Egyesület is újra megkezdte munkáját. Ennek örömeit 88 testvér érthette meg. Az egyesület közgyűlése Túrmezei Erzsébetet főnökaszonynak, Madocsai Miklóst pedig lelkésznek választotta. Az egyház tulajdonában maradt FÉBÉ ingatlanok közül kérésünkre visszakaptuk az Országos Egyháztól a piliscsabai „Siló” és a bagolyirtási (Mátra) telek megmaradt részét. A telkek egy része ugyanis eladásra került, a bagolyirtási üdülőkből pedig csak a lebontásuk utáni szemét maradt. A piliscsabai „Siló” területén dr. Gadó Pál testvérünk vezetésével már folyamatban van egy csoportotthon építése fiatal mozgássérültek részére. Eddig különböző állami forrásokból, alapítványi támogatásból 7 millió Ft-t költöttünk az építkezésre. Elkészült a „Názáret” elnevezésű épület teljes rekonstrukciója, befejezéshez közeleink a „Siló” épület felújítása, ahol munkára és szakmák elsajátítására is lesz lehetőség. Az otthonokhoz a testi állapotot kondicionáló létesítmények csatlakoznak. A telken kerekesszékekkel művelhető gyümölcsös és konyhakert segíti majd az otthon ellátását, ad munkaalkalmat és lehetőséget ennek a speciális kerteszkedésnek a megtanulására. Reményességünk szerint 2 év múlva „Siló” diakóniai szolgálatunk európai szintű modellje lesz. Az építkezésben eddig is részt vettek ifjúsági csoportok, fasori gimnazisták, cserkészek és holland fiatalok. A jövőben is kérjük és várjuk a gyülekezetek kétkezi és anyagi támogatását, hogy az építkezést mielőbb befejezhessük.

A bagolyirtási telken a víz és villany bevezetése folyamatban van és terveink szerint hamarosan felépíthetjük az első üdülőegységet.

Az Országos Egyháztól kérésünkre visszakaptuk még a Bp. II., Hűvösvölgyi út 193-as telek hátsó,

üres részét, amelyen egy 17 személyes anyaház építését terveztük. Mivel a magas építési költségek miatt erre nem kerülhet sor, a kaiserswerthi diakonissza testvérek személyes adományából egy 4 szobás lakást vettünk (Bp. XII., Maros u. 25. II. 1.), ahol szeptemberben szeretnénk megkezdeni olyan leányok képzését, akik életüket Krisztus követésében az irgalmasság szolgálatára szentelik. A jelentkezés nem jelent elkötelezést a diakonissza életformára, a házasságról való lemondásról, de magába foglalja annak lehetőségét is, hogy akik nem akarnak férjhez menni, testvéri közösségben és a szolgálatban találják meg életük tartalmát és boldogságát. A jelentkezőket egészségügyi, teológiai képzéssel, a testvéri közösség gyakorlásával, a hitnek és szeretetnek légkörében szeretnénk felkészíteni a szolgálatra, figyelembe véve egyéni adottságaikat és képességeiket.

Egyesületünk kiadásában megjelent és kapható Túrmezei Erzsébet Emberré lettél, hogy ember legyek című verses kötetének 2. kiadása, bibliai kifestő-, illusztrált gyermekimádságos füzet, bibliai „Memory-játék”, a „Vigasztaljátok egymást!” című kiadvány, amely Madocsai Miklós temetési igehirdetéseinek gondolatait, valamint Túrmezei Erzsébetnek az örök élet reményességével biztató verseit tartalmazza. (A fenti kiadványok megrendelhetők Madocsai M. címen: Bp. 1015. Ostrom u. 15.)

Piliscsabán, az Evangélikus Missziói Otthonban évente 3 alkalommal tartunk evangélizáló és hitmélyítő konferenciákat.

Egyesületünk minden hónap első szombatján de. 1 órakor tartja összejöveteleit a Budai Szeretotthonok kápolnájában (Bp. II. Ördögárok utca 9.). Ezekre az alkalomokra a diakóniai munka iránt érdeklődőket szeretettel várjuk.

Hisszük, hogy megváltó Urunk segítségével Egyesületünk folytathatja kényszerűségből abbamaradt munkáját a diakónia és misszió területén.

Túrmezei Erzsébet
Madocsai Miklós

őzv. Blázy Lajosné, sz. Gömöri Erzsébet
ny. hitoktató temetésén

Textus: „Halld meg Uram hangomat! Hozzád kiáltok!”
(Zsolt. 27,7.)

Végtszességét tevő Gyülekezet!

Drága Szeretteim az Úr Jézus Krisztusban!

Azért gyűltünk most össze a Megyeri úti temetőben,
hogy elköszönjünk és hálát adjunk!

Elköszönjünk őzv. Blázy Lajosné szül. Gömöri Ágnes
Erzsébettől. Elköszönjünk feltől szerető édesanyánktól,
aki életünk minden eseményében, történéseiben mellet-
tünk állt, imádkozott értünk. Elköszönjünk édestestvé-
rünkől, aki soha meg nem feledkezett rólunk. Elköszön-
jünk drága nagymamánktól, dédnagymamánktól, akinek
mindig volt egy kedves, bátorító, útmutató, meleg szava
és tanácsa. Elköszönjünk a péceli, rákoscsabai, isaszegi
és úpesteri papnétól, aki hűségesen végezte férjével együtt
amíg tehetette a reábizottak pástozlását. Elköszönjünk a
hitoktatótól, aki nem szégyelte soha a Krisztusról szóló
evangéliumot. Elköszönjünk a kedves rokontól, ismerőstől
és barátától, akinek bármikor nyitva állt szobájának
ajtaja a találkozásra, beszélgetésre.

Összegyűltünk ugyanakkor, hogy hálát is adjunk
mindazért, amit általa, benne, vele és rajta keresztül a
Mindenható Isten nekünk ajándékozott! Megköszönjük
édesanyai gondoskodását, fáradozását, ápolását, mellyel
felnevelt bennünket. Megköszönjük az édesanyai szere-
tet melegét, mellyel vigasztalt, formált buzdított, veze-
tett, óvott, erősített, bátorított bennünket!

Figyeljünk most arra a zoltárversre, mely annak a
vasárnapnak ógyházi vezérigéje, melyen szerettünk agy-
vérzéssel kórházba került. Ezt mondja a zoltáros: Halld
meg, Uram hangomat! Hozzád kiáltok!

A keresztyén ember élete elképzelhetetlen az imádság
nélkül. Ha valaki ezen a földön Isten gyermekének vall-
ja magát, nem telik el úgy reggele és estéje, öröme és
bánata, hogy ne kulcsolná imára a kezét. Amióta világ
e világ, s amióta ember él e földön, éltek, élnek és élni
fognak, akiknek életük és mindennapjaik meghatározója:
Halld meg, Uram hangomat! Hozzád kiáltok! Jézusnak,
az Isten Fiának is meghatározta egész működését, tani-
tását, csodatételeit és kereszthalálát a Szentlélek általi
imádság a Mennyei Atyához!

Ha valamire megtanított nagymamám, akkor az az,
hogy mindenhol, mindenkor, minden körülmények között
imádság által kapcsolatban maradni Istennel. Halld meg,
Uram hangomat! Hozzád kiáltok! Életének utolsó éve-
iben gyakran hangzott el ajkáról ez a mondat. S hogy
ez nemcsak keresztyén frázis volt, kórházi ágya mellett
értettem meg igazán. Ott feküdt fél oldalára lebénulva,
fájdalmak közepette, és egy rossz szó, egy jaj, egy miért
sem hangzott el... Többek között ezt mondta: „Az or-
vosok azt hiszik, hogy nem tudom felfogni, hogy milyen
nagy bajom van, pedig elközelgett az óra, és akihez any-
nyit fohászokdtam, most fog elszóllítani és magához vini.”
Miután együtt elmondtuk az Úr imáját és az apostoli
áldással megáldottuk egymást, csak annyit mondott:
„Maradj meg hűségesen azon az úton, melyre engem is
és téged is maga az Úr hívott el és állított!”

Kérjük együtt e nehéz órában Jézust: Halld meg,
Uram hangomat! Hozzád kiáltok! Ő az egyedüli Úr eb-
ben a világban, akiben nem lehet csalódni, aki meghall-
gatja könyörgésünket, és megtartja minden ígértét! Ő
mondja: Aki hisz énbennem, ha meghal is él! Mi, akik
most itt vagyunk, hogy földi búcsút vegyünk tőle, meg-
köszönjük mindazt a szeretetet, áldást és hitet, melegsé-
get, derűt és reménységet, amit általa nekünk ajándéko-
zott a Mindenható! Életéért, családszeretetéért és egy-
házhűségéért egyedül Jézusé legyen a hála és a dicső-
ség!

Tegnapelőtt lelkészgyűlésen vettem részt Pécelen, ahol
férjével, gyermekeivel sok boldog és áldott, küzdelmek-
kel és háborúval teli évet töltöttek. A templomban űlve
az oltárkép háborgó tengert lecsendesítő Jézusának szavai
jutottak eszembe. Talán most a mi lelkünk is úgy
háborog, mint egykor a Galileai tó. Az Úr azonban így
szólt: Mit féltek kicsiny hitűek? Majd raparancsolt a
szelekre, és egészen csendes lett a tenger. Jézus vigasz-
taljon bennünket igéjével a Szentlélek által a búcsúzás
és gyász nehéz órájában:

Halld meg, Uram hangomat! Hozzád kiáltok! Amen.

Blázy Árpád h. lelkész

Kázus: BOKANYI JENŐ, tanító, Vönöck, 1908. 10. 13. — Bőny,
1992. 05. 22.

Felnevelte: Petőcz Matild. Esküvőjük 1935. június 25-én volt, 57
éve. — 1 fia, 2 unoka. Ketten voltak testvérek.

Egytanerős iskola: karácsonyi ünnepélyek, anyák napja, re-
formáció. 40 évig tanított. A már lebontott öreg épületben szo-
rongott az 1—6, majd 1—8. osztály, mielőtt a templomba vonul-
tak. — korábban 3 év „ismétlő” is volt a 6. o. után, szerda-
szombat délután. Petőcz Ferenc és rokonsága volt a gyülekezet
egyik nagy ága. (apósa, lelkész).

Textus: Zsid. 13,7-8.: „Ne feledkeztek meg előljárótokról,
kik az Isten ígértét hirdették néktek. Figyeljétek életük végére,
kövessétek hitüket. — Jézus Krisztus tegnap, ma és mindörök-
ké ugyanaz.”

Testvérek! A legidősebbek még emlékeznek, hogy ka-
rácsonyi este, konfirmációkor, anyák napján, reformá-
ciókor — a két éve még a templomnál állt öreg épület
első szobájából — indult templomba az 1—6 osztályos,
később a 8 osztályos csapat, versekkel, énekekkel taní-
tottan. Nagy izgalom volt olyankor, pissenést se akart
hallani a tanító úr. Mindenki csengő hangon ígyekezett
elmondani a neki osztott mondatokat. — Nem tévedésből
vettem az Isten ígértét hirdető előljárókról szóló monda-
tot. — Jézus az egyház Ura és Mestere után mentek a
gyülekezet élén a kis és nagyiskolák egykori „mesteri”.
Hogyan lehetett a tudomány embere egyúttal Isten üze-
netének, a hitnek hírnöke is?

Csakis úgy, hogy hitet nyert és Jézus követője lett. —
Tudomány, életfolytatás és hitnek egysége mindig belülről
ered. Soha senkinél, semmiféle intézménynél nem
szabad azt kényszeríteni. Egy a nevelés, oktatás keskeny
szeletében újraéledő egyházi művelődési képzésben mind
a nevelők, mind a tanulók a Szentlélek által kapnak
hívást, Mert Isten vizsgálja egyedül a szíveket. Az ige
szolgái, mi is ugyanazon Úr szolgái és nem parancsolók
vagyunk az egyházban és társadalomban. — Csak belülről
megérintetten lehetünk Kriszrus nyomában járók, és
egyúttal kis- és nagycsoportok előljárói. — Tegnap is így
kellett volna ennek lenni, akkor nem kellett volna nagy
vargabetűt járni a történelemben. Ma és a jövőben is
egyedül a belülről megragadó és külső rendet is formáló
Úrra nézzünk kicsik és fölnöttek. „Ahol van a kincsünk,”
onnan ragyog a szívünk és szól szépen az ajkunk.

Mit ad Jézus Krisztus a követésre elhivatottaknak?

Adott a vér szerint és lélek szerint egyúttal járóknak
példás életet. Az ifjú pedagógusból 40 éven át szolgáló
idős mester és haláláig Isten házában lélekkel szolgáló
készt tanítvány lett. Mert két vasárnappal halála előtt
még homályosan látó szemmel és értelemmel, fia kar-
jaitó támogatva ott volt a nagy, de helyből gyülekezetet
hiába váró templomban. Énekelt és bocsánatot kért, hogy
„nem készül” az orgonálásra. Emlékszem, hogy milyen
szívvél-lélekkel énekelte évekként elzött új énekünket:
Jöjj, égi szent láng, Szentlélek Isten! Hű támasz minden
ínségben. — Mert Ő inséges időnek érezte, amikor, hosz-
szú ellenállás után sok évre le kellett mondania a hely-
béli igehallgatásról és a kántorizálásról. — Irigylésre
méltón boldogan énekelte: Igédet éltesd szívünkben.
Hogy lelkünk teljék meg veled, mert akkor lángol és
szeret! Jöjj, vizsgáló Szentlélek Isten! — Ezzel a tegnap
és ma megújító Lélekkel szerette élete párját 57 évig.
Mert pünkösdkor álltak templomunk oltára elé Krisztus
hűségét kérve életük vándorútjára. Az ige szolgájának
lánygyermeké a betű és a Lélek szolgálatával megérin-
tett és alázatos szeretetre formált társa végig egységben
maradtak. A legnehezebb, testünket, értelmünket szilán-
kokká törő években is. Szeretben élni gyermekkel, há-
zastársával, unokákkal együtt, majd egymás mellett. Ez
nem magától értetődő saját természetünkből való élet.
Isten ajándéka.

Hogyan figyeljünk a tanúk élete végére?

Hiszen az sokszor egészen gyötrelmes és szánandó bú-
csúzás. — Úgy figyelhetünk testvérek élete végére, hogy
a számadásra készülünk. Mert számot kell adnunk mind-
arról, amit ingyen és Isten kegyelme szeretetéből kap-
tunk testben, szellemiekben, Lelki magvetésben, tanúk-
nak térdig utánunk járó hűségében. Számot kell adni,
hogy pedagógusok vagyunk-e és csak azután oktatók,
a tudomány szabályait is komolyan számonkérők. Szá-
mot kell adnunk arról, hogy Krisztus drága áron kapott
életéhez méltó lesz-e a mi életünk is? Veled úgy élhe-
tünk, hogy remélhetjük az újat. Amikor a mi földi por-
sátorunk összeomlik, maroknyivá lesz az urnában. De
épületünk van, örökkévaló házunk, otthonunk és újjá-
teremtett életünk nála.

(Folytatás: Borító IV-en)

40 éve

Bérczi Margit (Szitáné)
Dr. Bodrog Miklós
Dr. Cserhádi Sándor
Dr. Fabiny Tibor
Fehér Károly
Gémes István
Kinczler Irén
Kovács Pál
Kovácsné Zelma (Takácsné)
Madoesai Miklós
Pintér János
Pintér Károly
Sárkány Tibor
Szimon János
Szita István
Dr. Zsigmondy Árpád

50 éve

Sólyom Károly
Sümegey József

60 éve

D. Scholz László
id. Szabó Lajos
Terei Endre

LELKÉSEINK
SZÜLETÉSI JUBILEUMAI
1993-BAN

Január

13. Székács Sámuel 80 éves

Február

9. Benczur Zoltán 80 éves
10. Dr. Selmeczi János 70 éves
25. Szekeres Elemér 75 éves

Március

11. Jakus Imre 85 éves
19. Benkő István 80 éves
23. Bójtós Sándor 85 éves

Április

10. Botta István 75 éves

Június

27. Dr. Muntag Andor 70 éves

Július

3. Garam Zoltán 85 éves

Augusztus

11. Rác Ernő 85 éves
18. Mátis István 85 éves

Szeptember

22. D. Dr. Nagy Gyula 75 éves

Október

21. L. Kovács András 80 éves

November

24. Dr. Rédey Pál 70 éves
27. Andorka Sándor 80 éves
29. Ferenczy Vilmos 80 éves

Összeállította:
Dr. Fabiny Tibor teol. tanár

(Folytatás a Borító III.-ről)

Hallgassuk, olvassuk Isten földi és örök üzenetét a gyülekezetben, míg időnk van. Hogy föl-készítsen bennünket a nagy vizsgára, az utolsóóra. Mert félelemmel és szorongással megy végbe üdvösségünk, de Isten megteremti bennünk az akarást és a célhoz jutást irántunk való kegyelméből. Menjünk idején az egyetlen Pásztor és Mester nyomában, aki elhív, megigazít, megszentel és elvezet a célig. Lehessen a Mester árnyékában járóknak példás és követendő élete. Lehessen időről idő-re számot adva elkészített életünk. Hogy bemerjünk abba és felöltözzük azt, amit Jézus készített. Szolgálhassunk majd örök szeretetében áldottan, romolhatatlan, büntelen, halhatatlan életben.

Bödecs Barnabás

ELŐZETES

Az október, november, decemberi számokban a következő tárgyu, vagy című cikkek közlésére kerül sor — Deo volente:

Gémes István: Evangélikus-e Eugen Drewermann? (A ma talán legtöbbet vitatott német [paderborni] rk. teológus).
A zsinaton előkerült időszerű kérdések a lelkészek szemével.
Vajta Vilmos újra magyarul HK.
A Krisztusról szóló bizonyágtétel egy történelmi jelentőségű órában (Willi Sartorius svájci lelkész írása).
Liturgiai jegyzet — kántortanfolyamon (ifj. HK.)
Miként vigasztalunk mi? — Ribár János cikkének folytatása.
A protestáns Róma (valdensék között az „örök városban”). (HK)
Kolumbusz az exegeta és a Kolumbusz-év mérlege. Libro de las profecias — non professor sed piscator! HK.
Comeniusről még egyszer egy négy nyelvű tankönyv alapján HK.
Postgraduális tanfolyamok az ETA-n. Interjú dr. Cserhádi Sándorral.
Féltudóban — 3 lelkész országgyűlési képviselőnk véleménye.
Felelősségünk könyvtárainkért. — (Fórum)
Olvastott és ajánlható könyvek. HK.
Folyóiratszemle (magyar és külföldi). HK.
A fundamentalizmus, mint kihívás a bibliás egyházakban. Több szerző.
Zsigmondy Árpád dr.: Miskolci egyetemisták fórumán: Az evolúcióról.
Thurnay Béla: Keresztység és újonnan születés (levelező tanfolyam záródolgozat).
Csepregi Béla: Az evangéliumi gyónás és a feloldozás kérdése.
EEK konferencia, Prága, 1992.
Seggau — International Ecumenical Fellowship konferencia, 1992. HK.
Magyarok Világkonferenciája (Budapest, 1992).
Iskoláinkról — az igazgatók.
Aki körül még nem irtunk évfordulók kapcsán (1992). Szigeti, Keveházi.
Az esztergomi rk. egyházmegye zsinata evangélikus szemmel. HK.
Új hangvételű imádságokról, gyülekezeti munkaprogramokról.
A Pályám emlékezete és Pályám kezdete sorozat anyagát most nem részletezem.

Szerkesztő

HELYREIGAZÍTÁS

Tisztelt Szerkesztőség!

Tisztelettel kérem az alábbiak közlését:

A Lelkipásztor 1990. júniusi számában (65. évf. 6.) és az 1992. júniusi számban (67. évf. 6. sz.) tévesen jelent meg nevem mellett a „dr.” rövidítés. Nem tettem doktori vizsgát, tehát a dr. cím nem illet meg.

Tisztelettel:

Gömöry József
nyugdíjas pedagógus,
aranydiplomás evangélikus lelkész

Tisztelt Szerkesztőség!

Kérem, hogy a Lelkipásztor ez évi 7—8. számában Szentháromság ünnepe utáni 10. vasárnapra írt előkészítéséből kimaradt szöveget a Lelkipásztor szeptemberi számában (a 265. lap 2. bekezdése után) elolvasásra közölni sziveskedjenek. id. Győri János

Figyelemreméltó változás történt 1973-ban a herrnhuti Losungen szerkesztésében. (Nem tudom, állami intencióra, vagy mi okból?) Az évszázadokon át „de tempore-hű”-ként ismert és becsült Losungen a Szth. 10. vasárnapjának addigi Pél. 14,34. bűnbánati heti igéje mellett egy Zsolt 33,12-beli „Boldog nép...” heti ige is ki volt jelölve. 1974-ben elmaradt a vaglyagosság. 1975-től pedig már kizárólag a „Boldog nép...” ige szerepel a bűnbánati (!) hét bevezetőjéül. A magyar Útmutató 1975 óta és ma is a de tempore menetében a „boldog örökség” hamis evangéliumát hirdető heti igét közli a bűnbánati hét bevezetőjéül.